

- cultato, et de Joada sacerdote, et de restauratione templi.
- XXVI. De Azachel rege Syriæ, quomodo asportavit de Israel thesanros, et de Amasia filio Joas et de Joachaz filio Jeu, et de Joas filio ejus, et de morte Helisæi et de eo qui resuscitatus est super ejus sepulcrum [Ed. tacet super ejus sepulcrum].
- XXVII. De Amasia rege Juda, et de bello quod ei intulit Joas, et de Jeroboam filio Joas, et de Azaria filio Amaziæ, et de Zacharia filio Jeroboam.
- XXVIII. De Joatha filio Azariæ, et de Jona propheta et de Sellum (Ed. Azariæ propheta et de Sellum, etc.), qui regnavit post Zachariam, et post Sellum Anahem, et de Ful rege Assyriorum, et de Phaceia Ed. Phac, et de Phaceia) post quem Phacee filius Romoliæ.
- XXXIX. De Theglal rege Assur, quomodo Galilæam, et Galaad demolitus est, et de Osee qui regnavit post Phacee, et de Achaz filio Joathæ, et quæ de Rasin et Phacee referuntur.
- XXX. [Ed. totum hocce capitulum prætermittit.] De Ezechia filio Achaz, et de Osee rege Israel, et de Salmanasar, et de Samaria capta quod ob iniquitatem interierit Israel, et de alienigenis, quos in Samaria, leones comederent.
- A XXXI. De Ezechia quomodo abstulit æneum serpentem, et de Senacheribo et Rapsace, et Isaia propheta et quomodo angelus centum... xx millia [Ed. centum octoginta quinque millia] de Assyriis interfecit.
- XXXII. De ægritudine Ezechie, et de signo in sole, et de pueris et litteris Berodach regis Babylonis, de Manasse et iniquitatibus ejus, et de Ammon filio Manasse.
- XXXIII. De Josia filio Ammon, et de libro in templo reperto, et de Oldad propheta, et idolis de Juda et de Samaria expurgatis, et de Pascha quod celebravit (Ed. sup. Josias).
- XXXIV. De Joachaz filio Josiæ, et de Nechao rege Ægypti; quomodo Joacim regem loco Joachaz [Al. Joaz] fecerit, et de Nabuchodonosor, et de [Jojachim [Al. et de Joachim [Al. et de Joachim duntaxat, absque filio Jojachim)], et de captivitate secundo in Babylonem abducta cum rege Jojacin, et de Sedecia.
- XXXV. De tertia captivitate in Chaldæam, cum Sedecia rege, et universis templi vasis translatis, et de Godolia, quomodo vel præpositus, vel occisus est, et de Joacin in Babylone educto de carcere.

INCIPIUNT

LIBRI DUO MALACHIM.

LIBER PRIMUS¹.

[Cap. I.] Et rex David senuerat, habebatque ætatis plurimos dies: cumque operiretur vestibus, non calefiebat. Dixerunt ergo servi sui: Quæramus domino nostro regi adolescentulam virginem, et stet coram rege, et foveat (h. operiat) eum, dormiatque in sinu suo, et calefaciat dominum nostrum regem. Quæsierunt igitur adolescentulam speciosam in omnibus finibus Israel, et invenerunt Abisag Sanamiten, et adduxerunt eam ad regem. Erat autem puella pulchra nimis, dormiebatque cum rege (h. fuitque operimentum regi), et ministrabat ei rex vero non cognovit eam. Adonias autem filius Haggith elevabatur dicens: Ego regnabo. Fecitque sibi currum et equites et quinquaginta viros, qui ante eum currerent. Nec corripuit eum pater suus aliquando, dicens: Quare hoc fecisti? Erat autem et ipse pulcher valde, secundus natu post Absalon [h. et ipsum peperit post Absalon]. Et sermo ei cum Joab filio Sarviæ, et cum Abiathar sacerdote,

¹ In Veronensi ms. in quo ad Hebræi textus normam singularis est liber Malachim, non additur

C qui adjuvabant partes Adoniæ. Sadoe vero sacerdos, et Banaias (ms. Baniat), filius Joiadæ, et Natham propheta et Semei, et Rei, et robur (h. et robustissimi David) exercitus David non erat cum Adonia. Immolatis ergo Adonias arietibus (h. ovibus) et vitulis, et universis pinguibus, juxta lapidem Zoheleth, qui erat vicinus fonti Rogel, vocavit universos fratres suos filios regis, et omnes viros Juda servos regis. Nathan autem prophetam, et Banaian, et robustos quosque, et Salomonem fratrem suum non vocavit. Dixit itaque Nathan ad Bethsabet, matrem Salomonis: Num audisti, quod regnaverit Adonias filius Haggith, et dominus noster David hoc (h. non habet) ignorat? Nunc ergo veni, accipe a me consilium, et salva animam tuam, filiique tui Solomonis (h. non habet.) Vade et ingredere ad regem David, et dic ei: Nonne tu, domine mi rex, jurasti mihi (h. non habet ancillæ tuæ, dicens quod (Vulg. tacet quod) Salomon filiis tuis re-

D primus. Recole quæ superius hac de re adnotamus in fine libri Samuel.

gnabit post me, et ipse sedebit in solio meo? quare ergo regnat Adonias ¹? Et adhuc ibi te loquente cum rege, ego veniam post te, et complebo sermones tuos. Ingressa est itaque Bethsabee ad regem in cubiculum: rex autem senuerat nimis, et Abinag Sanamitis ministrabat ei. Inclinavit se Bethsabee, et adoravit regem. Ad quam rex: Quid tibi, inquit, vis? Quæ respondens, ait: Domine mi, tu jurasti per Dominum Deum tuum ancillæ tuæ. Salomon filius tuus regnabit post me, et ipse sedebit in solio meo. Et ecce nunc Adonias regnat ², te, domine mi rex, ignorante. Mactavit boves, et pingua quæque, et arietes [h. oves] plurimos, et vocavit omnes filios regis, Abiathar quoque sacerdotem, et Joab principem militiæ: Salomonem autem servum tuum non vocavit. Verumtamen, domine mi rex, in te oculi respiciunt totius Israel, ut indices eis, qui sedere debeat in [h. in solio domini mei regis post eum] solio tuo, domine mi rex, post te. Eritque, cum dormierit dominus meus rex cum patribus suis, erimus ego et filius meus Salomon peccatores. Adhuc illa loquente cum rege, Nathan propheta venit. Et nuntiaverunt regi, dicentes: Adest Nathan propheta. Cumque introisset ante conspectum (*Vulg.* in conspectu) regis, et adorasset eum pronus in terram, dixit Nathan: Domine mi rex, tu dixisti: Adonias regnet post me, et ipse sedeat super thronum meum? Quia descendit hodie, et immolavit boves, et pingua, et arietes (oves) plurimos, et vocavit universos filios regis, et principes exercitus, Abiathar quoque sacerdotem: illisque vescentibus, et bibentibus coram eo, et dicentibus: Vivat rex Adonias: me servum tuum, et Sadoc sacerdotem, et Banaïam filium Joiadæ, et Salomonem famulum tuum, non vocavit. Nunquid a domino meo rege exivit hoc verbum, et mihi non indicasti servo tuo, quis sessurus esset super thronum domini mei regis post eum? Et respondit rex David, dicens: Vocate ad me Bethsabee. Quæ cum fuisset ingressa coram rege, et stetisset ante eum, juravit rex, et ait: Vivit Dominus, qui eruit animam meam de omni angustia, quia sicut juravi tibi per Dominum Deum Israel, dicens: Salomon filius tuus regnabit post me, et ipse sedebit super solium meum pro me: sic faciam hodie. Summissoque Bethsabee in terram vultu, adoravit regem, dicens: Vivat dominus meus rex (*Vulg.* tacent rex) David in æternum. (Titulus I.) Dixit quoque rex David: Vocate mihi Sadoc sacerdotem, et Nathan prophetam, et Banaïam filium Joiadæ. Qui cum ingressi fuissent coram rege, dixit ad eos: Tollite vobiscum servos domini vestri, et imponite Salomonem filium meum super mulam meam, et ducite (h. deponite) eum in Gion. Et unxit eum ibi Sadoc sacerdos, et Nathan propheta, in regem super Israel:

¹ Rectius habet Veronens. ms. *regnavit* cum Hebræo בָּלָךְ, et plerisque aliis libris.

² Iterum idem ms. cum Hebræo, etc. *regnavit*.

³ Idem Veronens. ms. *domino meo regi*.

A et canetis buccina, atque dicetis: Vivat rex Salomon! Et ascendetis post eum, et venietis (h. et veniet), et sedebit super solium meum, et ipse regnabit pro me: illique præcipiam ut sit dux super Israel, et super Judam. Et respondit Banaïas filius Joiadæ, regi dicens: Amen: sic loquatur Dominus Deus domini mei regis ³. Quomodo fuit Dominus cum domino meo rege, sic sit cum Salomone, et sublimius faciat solium ejus a solio domini mei regis David. (T. II.) Descendit ergo Sadoc sacerdos et Nathan propheta, et Banaïas filius Joiadæ, et Cherethi, et Phelethi: et imposuerunt Salomonem super mulam regis David, et adduxerunt eum in Gion. Sumpsitque Sadoc sacerdos cornu olei de tabernaculo, et unxit Salomonem: et cecinerunt buccina, et dixit omnis populus: Vivat rex Salomon! Et ascendit universa multitudo post eum, et populus canentium tibiis, et lætantium gaudio magno, et insonuit terra a clamore eorum ⁴. Audivit autem Adonias, et omnes qui invitati fuerant ab eo, jamque convivium finitum erat: sed et Joab, audita voce tubæ, ait: Quid tibi vult clamor civitatis tumultuantis? Adhuc illo loquente, Jonathan filius Abiathar sacerdotis venit: cui dixit Adonias: Ingredere, quia vir fortis es, et bona nuntians. Responditque Jonathan Adoniæ: Nequaquam: dominus enim noster rex David regem constituit Salomonem; misitque cum eo Sadoc sacerdotem, et Nathan prophetam et Banaïam filium Joiadæ, et Cherethi et Phelethi, et imposuerunt eum super mulam regis. Uxeruntque eum Sadoc sacerdos et Nathan propheta regem in Gion (*ms.* Geon), et ascenderunt inde lætantes, et insonuit (*ms.* intonuit) civitas: hæc est vox, quam audistis. Sed et Salomon sedet super solium regni. Et ingressi servi regis benedixerunt domino nostro regi David dicentes: Amplificet Deus nomen Salomonis super nomen tuum, et magnificet thronum ejus super thronum tuum. Et adoravit rex in lectulo suo. Insuper et hæc (*Vulg.* tacent insuper et hæc) locutus est: Benedictus Dominus Deus Israel, qui dedit hodie sedentem super solium ⁵, videntibus oculis meis. Territi sunt ergo, et surrexerunt omnes qui invitati fuerant ab Adonia, et ivit unusquisque in viam suam. Adonias autem timens Salomonem, surrexit, et abiit tenuitque cornu altaris. Et nuntiaverunt Salomoni, dicentes: Ecce Adonias timens regem Salomonem, tenuit cornu altaris, dicens: Juret mihi hodie rex Salomon, quod non interficiat servum suum gladio. Dixitque Salomon: Si fuerit vir bonus (*ms.* filius virtutis), non cadet ne unus quidem capillus ejus in terram: sin autem malum inventum fuerit in eo, morietur. Misit ergo rex Salomon, et eduxit eum ab altari, et ingressus adoravit regem Salomonem: dixitque ei (*ms.* tacet ei) Salomon: Vade in domum tuam.

⁴ Omittit hic idem ms. librarii, ut videtur, oscitantia, voces a clamore eorum: quæ tamen in Hebræo sunt בקולם, ac cæteris libris.

⁵ Veronens. ms. *in solio meo*, cum Vulgatis.

(T. III, cap. II.) Appropinquaverunt autem dies A David ut moreretur, præcepitque Salomoni filio suo, dicens : Ego ingredior viam universæ terræ, confortare, et esto vir. Et observa (ms. etc.) custodias Domini Dei tui, ut ambules in viis ejus, ut custodias cæremonias (h. statuta) ejus, et præcepta ejus, et judicia, et testimonia, sicut scriptum est in lege Mosi, ut intelligas universa quæ facis, et quocumque te verteris : ut confirmet Dominus sermones suos, quos locutus est de me, dicens : Si custodierint filii tui viam suam ², et ambulaverint coram me in veritate, in omni corde suo, et in omni anima sua, non auferetur tibi vir de solio Israel. Tu quoque nosti quæ fecerit mihi Joab filius Sarviæ, quæ fecerit duobus principibus exercitus Israel, Abner filio Ner, et Amassæ filio Jether: quos occidit, et effudit sanguinem belli in pace, et posuit cruorem prælii in balteo suo, qui erat circa lambos ejus, et in calceamento suo, quod erat in pedibus ejus. Facies ergo juxta sapientiam tuam, et non deduces (h. depones) canitiem ejus pacifice ad inferos. Sed et filiis Berzellai Galaaditis reddes gratiam, eruntque comedentes in mensa tua : occurrerunt enim mihi quando fugebam a facie Absalom fratris tui. Habes quoque apud te (ms. tacet te) Semei filium Gera filii (h. non habet) Jemini de Bahurim, qui maledixit mihi maledictione pessima, quando ibam ad castra (h. Mannaim) : sed quia descendit mihi in occursum cum transirem Jordanem, et juravi ei per Dominum, dicens : Non te interficiam gladio : tu noli pati esse eum innoxium. Vir autem sapiens es, et scies quæ facias, deducesque (h. depones) canos ejus cum sanguine ad infernum. (T. IV.) Dormivit igitur David cum patribus suis, et sepultus est in civitate David. Dies autem quibus regnavit [David super Israel, quadraginta anni sunt : in Hebron regnavit septem annis: in Jerusalem, triginta tribus. Salomon ³ autem sedit super thronum David patris sui, et firmatum est regnum ejus nimis. (T. V.) Et ingressus Adonias filius Haggith ad Bethsabee matrem Salomonis. Quæ dixit ei : Pacificusne est (ms. tacet est) ingressus tuus? Qui respondit : Pacificus. Addiditque : Sermo mihi est ad te. Cui ait : Loquere. Et ille : Tu, inquit nosti, quia meum erat regnum, et me præposuerat (ms. proposuerat) omnis Israel sibi in regem : sed translatum est regnum, et factum est fratris mei ; a Domino enim constitutum est ei. Nunc ergo petitionem unam deprecor a te ; ne confundas faciem meam. Quæ dixit ad eum : Loquere. Et ille ait : Precor, ut

dicas Salomoni regi (neque enim negare tibi quam potest (h. Nam non avertet faciem tuam ut det mihi Abisag Sunamiten (Vulg. Sunami hic et infra) uxorem. Et ait Bethsabee : Bene, loquar pre te regi. Venit ergo Bethsabee ad re Salomonem, ut loqueretur ei pro Adonia, et rexit rex in occursum ejus, adoravitque eam sedit super thronum suum : positusque est unus matri regis, quæ sedit ad dexteram ejus. Dixitque ei : Petitionem unam parvulam ego deprecor a te, ne confundas (h. ne avertas) faciem meam (ms. tacet Et) dixit ei rex : Pete, mater mea (ms. neque enim fas est ut avertam faciem tuam Pete, mater mi. Non avertam faciem tuam). ait : Detur Abizab Sunamitis Adoniam fratri uxorem. Responditque rex Salomon, et dixit : Quare postulas Abizag Sunamiten Adoniam? postula ei et regnum ; ipse est enim frater major me, et habet Abiathar sacerdotem, et filium Sarviæ (h. et ei, et Abiathar sacerdos Joab filio Sarviæ). Juravit itaque rex Salomon Dominum, dicens : Hæc faciat mihi Deus, et addat, quia contra animam suam locutus est Dominus verbum hoc. Et nunc vivit Dominus, qui locutus est mihi, et collocavit (Vulg. addunt me) : solium David patris mei, qui fecit mihi domum sicut locutus est, quia hodie occidetur Adonias. (T. VI.) Misitque rex Salomon per manum Banaia filii Joiadæ, qui interfecit eum, et mortuus est Abiathar quoque sacerdoti dixit rex : Vade Anathoth ad agrum tuum, equidem vir mortuus es, sed hodie te non interficiam, quia portasti testimonium Domini Dei (h. Domini Domini) coram David (ms. patri) meo, et sustinuisti laborem in omnibus in quibus laboravit pater meus. Ejecit ergo rex Salomon Abiathar, ut non esset sacerdos Domini, ut impleretur sermo Domini, quem locutus est Dominus in domum Heli in Silo. Venit autem nuntius ad Joab quod Joab declinasset post Adoniam, et Salomonem non declinasset : fugit ergo Joab a tabernaculo Domini, et apprehendit cornu altaris. Nuntiatumque est regi Salomoni, quod declinasset Joab in tabernaculum Domini et esset altare, misitque Salomon Banaiam filium Joiadæ dicens : Vade interfice eum. Et (ms. tacet) venit Banaias ad tabernaculum Domini, et dixit ei : Hæc dicit rex : Egredere. Qui ait : Non moriar, sed hic moriar. Renuntiavit Banaias sermonem, dicens : Hæc locutus est Joab, et respondit mihi. Dixitque ei (ms. tacet ei)

¹ Regius et Corbeiensis num. 11 legunt, *vias meas*. Alii cum Vulgata Latina, *vias suas*. Quidam habent, *viam meam*. Canon, ut nos edidimus. MART.

— Vulgati plurium numero *vias suas*. Concinit Veronens. ms. cum eo, quem Canonum vocat Martianæus.

² Nomen *Salomon*, ad regni ejus notandum initium, Veronens. ms. minio distinxit.

³ Uno excepto Canone Hebraicæ veritatis, mss. omnes codices Notariorum ac librariorum impe-

ritia depravati sunt hoc modo: *Venit autem nuntius ad Salomonem*, etc. Nam sensum Scripturæ percipientes, putarunt errorem esse si legitur: *Venit autem nuntius ad Joab*. Bene igitur notabat Hieronymus in epistola ad Lucinum, et hunc esse librariorum, ut scribant, *Non qui veniunt, sed quod intelligunt : et dum alienos res emendare nituntur, ostendunt suos*. MART.

— Optime rursus cum Martianæi Canone Veronens. ms. In aliis pro *Joab*, invenit ille *Salom*

Fac sicut locutus est, et interfice eum, et sepeli, et amovebis sanguinem innocentem, qui effusus est a Joab, a me, et a domo patris mei. Et reddat Dominus sanguinem ejus super caput ejus, quia interfecit duos viros, melioresque se, et occidit eos gladio, patre meo David ignorante, Abner filium Ner principem militiæ Israel, et Amasam filium Jether principem exercitus Juda, et revertetur sanguis illorum in caput Joab, et in caput seminis ejus, in sempiternum. David autem et semini ejus, et domui et throno illius, sit pax usque in æternum a Domino. (T. VII.) Ascendit itaque Banaias filius Joiadæ: et egressus eum interfecit: sepultusque est in domo sua in deserto. Et constituit rex Banaian filium Joiadæ pro eo super exercitum, et Sadoc, sacerdotem posuit pro Abiathar. Misit quoque rex, et vocavit Semei, dixitque ei: *Ædifica tibi domum in Jerusalem, et habita ibi, et non egredieris inde huc atque illuc. Quacumque autem die egressus fueris, et transieris torrentem Cedron, scito te interficiendum; sanguis tuus erit super caput tuum. Sicutque Semei regi: Bonus est (ms. tacet est) sermo. Sicut locutus est dominus meus rex, sic faciet servus tuus. Habitationem itaque Semei in Jerusalem diebus multis. Factum est autem post annos tres, ut fugerent servi (h. duo servi) Semei ad Achis filium Maacha regem Geth: nuntiatumque est Semei, quod servi ejus essent (Vulg. issent) in Geth. Et surrexit Semei, et stravit asinum suum: ivitque in Geth ad Achis ad requirendum servos suos, et adduxit eos de Geth. Nuntiatum est autem Salomoni, quod isset Semei in Geth de Jerusalem, et rediisset. Et mittens vocavit eum, dixitque illi: Nonne testificatus sum tibi per Dominum, et prædixi tibi: Quacumque (h. adjuravi tibi per Dominum, et contristatus sum: Quacumque) die agressus, ieris huc et illuc, scito te esse moriturum? Et respondisti mihi: Bonus sermo, quem audivi¹. Quare ergo non custodisti jusjurandum Domini, et præceptum quod præceperam tibi? Dixitque rex ad Semei: Tu nosti omne malum, cujus tibi conscius est cor tuum, quod fecisti David patri meo: reddidit Dominus malitiam tuam in caput tuum. Et rex salomon benedictus, et thronus David erit stabilis coram Domino usque in sempiternum. Jussit itaque rex Banaia filio Joiadæ, qui egressus, percussit eum, et mortuus est.*

(T. VIII, cap. III.) Confirmatum est igitur regnum in manu Salomonis, et affinitate conjunctus est Pharaoni regi Ægypti; accepit namque filiam ejus, et adduxit in civitatem David, donec completæ edificans domum suam et domum Domini, et

¹ Retinet juxta Hebraicam phrasim ms. Veronens, quem. Chaldæus quoque atque aliæ Orientales Versiones ita legunt, distinguantque, Bonum verbum: audivi, etc.

² Interserit ms. Veronens, tuam, reticentibus libris aliis.

murum Jerusalem per circuitum. Attamen populus immolabat in excelsis: non enim ædificatum erat templum nomini Domini usque in diem illum. Dilexit autem Salomon Dominum, ambulans in præceptis David patris sui, excepto quod in excelsis immolabat, et accendebat thymiana. Abiit itaque in Gabaon, ut immolaret ibi: illud quippe erat excelsum maximum: mille hostias (hi mille holocausta) in holocaustum obtulit Salomon super altare illud in Gabaon. (T. IX.) Apparuit autem (ms. tacet autem) Dominus Salomoni per somnium nocte, dicens: Postula quod vis, ut dem tibi. Et ait Salomon: Tu fecisti cum servo tuo David patre meo misericordiam magnam: sicut ambulavit in conspectu tuo in veritate, et justitia, et recto corde tecum: custodisti enim ei misericordiam grandem², et dedisti ei filium sedentem super thronum ejus, sicut est hodie. Et nunc, Domine Deus meus (ms. et Vulg. tacet meus), tu regnare fecisti servum tuum pro David patre meo: ego autem sum puer parvus, et ignorans egressum et introitum meum (h. non habet). Et servus tuus in medio est populi (h. populi tui), quem elegisti, populi infiniti, qui numerari et supputari non potest præ multitudinem. Dabis ergo servo tuo cor docile, ut populum tuum judicare possit, et discernere inter bonum et malum. Quis enim poterit judicare populum tuum hunc multum³? Placuit ego sermo coram Domino (h. in oculis Domini, quod Salomon hujuscemodi postulasset rem. Et dixit Dominus Salomoni: Quia postulasti verbum hoc, et non petisti tibi dies multos, nec divitias: aut animam (ms. et Vulg. animas) inimicorum tuorum, sed postulasti tibi sapientiam ad discernendum judicium: ecce feci tibi secundum sermones tuos, et dedi tibi cor sapiens et intelligens, in tantum ut nullus ante te similis tui fuerit, nec post te surrecturus sit. Sed et hæc, quæ non postulasti, dedi tibi: divitias scilicet, et gloriam, ut nemo similis tui fuerit in regibus cunctis retro diebus (h. sit in regibus omnibus diebus tuis). Si autem ambulaveris in viis meis, et custodieris præcepta mea, et mandata mea⁴, sicut ambulavit David pater tuus, longes faciam dies tuos. Igitur evigilavit Salomon, et intellexit quod somnium (h. igitur evigilavit Salomon: et ecce somnium). Cumque venisset Jerusalem, stetit coram arca fœderis Domini, et obtulit holocausta, et fecit victimas pacificas, et grande (h. non habet) convivium universis famulis suis. (T. X.) Tunc venerunt duæ mulieres meretrices ad regem, steteruntque coram eo, quarum una ait: *Obsecro* (h. non habet), mi domine: ego et mulier hæc habitabamus

² Idem ms. cum Vulgatis, *populum istum, populum tuum hunc multum*, longius tamen ab Hebraico.

⁴ Neque hic bene ad Hebræum textum tacet ms. Veronens. *mandata tua*, neque mox *David* nomen.

in domo una, et peperit apud eam in cubiculo. Tertia vero die postquam ego peperit, peperit et hæc: et eramus simul, nullusque alius in domo nobiscum, exceptis nobis duabus. Mortuus est autem filius mulieris hujus nocte, dormiens quippe oppressi eum. Et consurgens intempesta nocte *silentio* (h. non habet), tulit filium meum de latere meo ancillæ tuæ dormientis, et collocavit in sinu suo: suum autem filium, qui erat mortuus, posuit in sinu meo. Cumque surrexissem mane ut darem lac filio meo, apparuit mortuus: quem diligentius intuens clara luce, deprehendi non esse meum quem genueram. Responditque altera mulier: Non est ita [*Vulg. addunt ut dicis*], sed filius tuus mortuus est, meus autem vivit. Et contrario illa dicebat: Mentiris: filius quippe meus vivit, et filius tuus mortuus est. Atque in hunc modum contendebant coram rege. Tunc rex ait: Hæc dicit, Filius meus vivit, et filius tuus mortuus est. Et ista respondit, Non, sed filius tuus mortuus est, et filius meus vivit. Dixit ergo rex: Afferte mihi gladium. Cumque attulissent gladium coram rege: Dividite, inquit, infantem vivum in duas partes, et date dimidiam partem uni, et dimidiam partem alteri. Dixit autem mulier, cujus filius erat vivus, ad regem (commota sunt quippe viscera ejus super filio suo): Obsecro, domine (h. non habet domine), date illi infantem vivum, et nolite interficere eum. Et contrario illa dicebat: Nec mihi autem, nec tibi sit, sed¹ dividatur. Respondens rex ait: Date huic infantem vivum, et non occidatur: hæc est enim (ms. *tacet enim*) mater ejus. Audivit itaque omnis Israel judicium quod judicasset rex, et timuerunt regem, videntes sapientiam Dei esse in eo ad faciendum judicium.

(T. XI, cap. IV.) Erat autem rex Salomon regnans super omnem Israel, et hi principes quos habebat: Azarias filius Sadoc sacerdotis²: Elioreph et Abia filii Sisa scribæ: Josaphat filius Ahilud a commentariis³: Banaias filius Joiadæ super exercitum: Sadoc autem, et Abiathar sacerdotes. Azarias filius Nathan, super eos (h. super præpositos), qui assistebant regi: Zabud filius Nathan sacerdos, amicus regis, et Abisar præpositus domus, et Adoniram filius Abda super tributa. Habebat autem Salomon duodecim præ-

¹ Voculam *sed*, quæ neque in Hebræo, neque in aliis plerisque omnibus libris est, retinet Veron. quoque ms.

² Quod est in Hebræo כהן Græci aliquot libri in recto vertunt ἱερεύς: quibus consonat Veronens. ms. *Sacerdos pro Sacerdotis*.

³ In codicis Veronens. margine scriptum est in LXX a memoria, quibus veterem Latinam versionem ex Græco denotari, nihil est dubium.

⁴ Hæc verba mutare nolimus ad fidem Canonis Hebraicæ veritatis ubi legimus, *Usque Abelmeula, et usque regionem Jecmaam*: quia, ut antea monui, non satis liquet e quo fonte fluxerint in Canonem tam frequentes emendationes, quæ in eo visuntur: an ab exemplaribus castigatioribus versionis Hieronymianæ; aut ex industria peritissimi alicujus emendatoris, qui multa in translatione Hieronymi ad

Afectos super omnem Israel, qui præbebant annuam regi et domui ejus; per singulos enim menses in anno, singuli necessaria ministrabant. Et hæc nomina eorum: Benhur, in monte Ephraim. Bendecar, in Maces, et in Salebim, et in Beth-Sames, et Elon et Beth-Anan. Benesedia Aruboth: ipsius erat Soccho et omnis terra-Epher. Benabinadab, cujus omnis Nephath-Dor, Tapheth filiam Salomonis habebat uxorem. Bana filius Ahilud regebat Thanach et Mageddo, et universam Beth-San, quæ est juxta Sarthana subter Jezrael, a Beth-San usque Abelmeula e regione Jecmaan⁴. Bengaber in Ramoth Galaad: habebat Avoth Jair filii Manasse in Galaad; ipse præerat in omni regione Argob, quæ est in Basan, sexaginta civitatibus magnis atque muratis, quæ habebant seras æreas. Abinadab, filius Addo, præerat in Manaim: Ahimaas in Nephthali; sed et ipse habebat Basmath filiam Salomonis in conjugio. Bana, filius Husi, in Aser, (ms. *Banaa et Asar*), in Baloth, Josaphat, filius Pharue, in Issachar, Semei, filius Ela, in Benjamin. Gaber, filius Uri, in terra Galaad, in terra Seon regis Amorrhæi et Og regis Basan, super omnia quæ erant in illa terra (h. et perfectus unus erat super terram.) Juda et Israel innumerabiles (h. plurimi), sicut arena maris in multitudine: comedentes, et bibentes, atque lætantes. (T. XII, C. IV.) Salomon autem erat in ditione sua, habens omnia regna a flumine⁵ terræ Philisthim usque ad terminum Ægypti, offerentium sibi munera, et servientium ei cunctis diebus vitæ ejus. Erat autem cibus (h. panis) Salomonis per dies singulos, triginta cori similæ, et sexaginta cori farinæ, decem boves pingues, et viginti boves pascuales, et centum arietes (h. oves), excepta venatione cervorum, caprearum atque bubalorum, et avium altilium (h. omissis, *cervis, capreis, bubalis*). Ipse enim obtinebat omnem regionem, quæ erat trans flumen⁶ a Taphsa usque Gazam, et cunctos reges illarum regionum, et habebat pacem ex omni parte in circuitu. Habitabatque Juda et Israel absque timore ullo (h. *confidenter*), unusquisque sub vite sua, et sub ficu sua, a Dan usque Ber-Sabea, cunctis diebus Salomonis. Et habebat Salomon quadraginta millia præsepia equorum currilium et duodecimes Hebræorum recudit. Sciat proinde lector studiosus, hujuscemodi lectiones emendatas, quæ alicujus nomen videbantur, in notis marginalibus nostris semper appositas; ne quid eruditionis curiositati deperiret studiosiorum, si hæc intacta remansissent, et despectui haberentur.

MART.

⁵ Ms. Veronens. *Omnia regna sicut a flumine*, etc: Et scimus quidem disputatum doctis viris de eo flumine, quod alii Euphratem, alii torrentem Gazæ, vel Besor interpretantur: illud vero *sicut*, quid sit, vel unde antiquarius excuderit, nescimus. Confer subsequentem Adnotationem.

⁶ Idem ms. hic interserit vocem *quasi*: quod glossema studiosus non nemo de suo addiderit: quemadmodum superius *sicut*.

decim millia equestrium. Nutriebantque eos supradicti regis præfecti : sed et necessaria mensæ regis Salomonis, cum ingenti cura præbebant in tempore suo. (h. Nutriebantque supradicti præfecti regem Salomonem, et omnes convivæ Salomonis cum ingenti cura in tempore suo). Hordeum quoque et paleas equorum et jumentorum deferebant in locum, ubi erat rex, juxta constitutum sibi (h. ubi erat constitutum sibi). Dedit quoque Deus sapientiam Salomoni, et prudentiam multam nimis, et latitudinem cordis, quasi arenam, quæ est in littore maris. Et præcedebat sapientia Salomonis sapientiam omnium Orientalium et Ægyptiorum, et erat sapientior cunctis hominibus : sapientior Ethan Ezrahito, et Heman, et Chalchol (*ms.* Calcas), et Dorda, filiis Maol, et erat nominatus in universis gentibus per circuitum. Locutus est quoque Salomon tria millia parabolas, et fuerunt carmina ejus quinque et mille. Et disputavit super lignis, a cedro quæ est in Libano, usque ad hyssopum quæ egreditur de pariete, et disseruit de jumentis, et volucris, et reptilibus, et piscibus. Et veniebant de cunctis populis ad audiendam sapientiam Salomonis et (*ms. tacet.* et) ab universis regibus terræ, qui audiebant sapientiam ejus.

(T. XIII, cap. V.) Misit quoque Hiram rex Tyri servos suos ad Salomonem : audivit enim quod ipsum unxissent regem pro patre ejus ; quia amicus fuerat Hiram David omni tempore. Misit autem et Salomon ad Hiram, dicens : Tu scis voluntatem David patris mei, et quia non potuerit ædificare domum (h. Tu scis quod David pater meus non potuit ædificare domum) nomini Domini Dei sui propter bella imminencia per circuitum, donec daret Dominus eos sub vestigio pedum ejus, (T. XIV.) Nunc autem requiem dedit Dominus¹ Deus meus mihi per circuitum, et non est satan, neque occursum malus. Quamobrem cogito ædificare templum nomini Domini (*ms. tacet* Domini) Dei mei, sicut locutus est Dominus David patri meo dicens : Filius tuus, quem dabo pro te super solium tuum, ipse ædificabit domum nomini meo. Præcipe igitur ut præcidant mihi (*Vulg. addunt* servi tui) cedros de Libano, et servi mei sint cum servis tuis : mercedem autem servorum tuorum dabo tibi quacumque præceperis (h. quacumque dixeris. *Vulg. petieris*) ; scis enim quomodo (*ms. quoniam*) non est in populo meo (h. in nobis) vir qui noverit ligna cedere sicut Sidonii. Cum ergo audisset Hiram verba Solomonis, lætatus est valde,

A et ait : Benedictus Dominus Deus² hodie, qui dedit David filium sapientissimum super populum hunc plurimum. (T. XV.) Et misit Hiram ad Salomonem, dicens : Audivi quæcunque mandasti mihi : ego faciam omnem voluntatem tuam in lignis cedris et abiegnis. Servi mei deponent ea de Libano ad mare, et ego componam ea in ratibus in mari, usque ad locum quem significaris mihi, et applicabo ea ibi, et tu tolles ea : præbebisque necessaria mihi, ut detur cibus domui meæ. Itaque Hiram (h. hic habet, Hiron)³ dabat Solomoni ligna cedrina, et ligna abiegna, juxta omnem voluntatem ejus. Salomon autem præbebat Hiram viginti millia coros tritici, in cibum⁴ domus ejus, et viginti coros purissimi olei : hæc tribuebat Salomon Hiram per annos singulos. Dedit quoque Dominus sapientiam Salomoni, sicut locutus est ei (*ms. tacet* ei), et erat pax inter Hiram et Salomonem, et percusserunt fœdus ambo. Elegitque rex Salomon operas de omni Israel, et erat indictio triginta millia virorum. Mittebatque eos in Libanum, decem millia per menses singulos vicissim, ita ut duobus mensibus essent in domibus suis, et Adoniram erat super hujusmodi indictione. Fueruntque Salomoni septuaginta millia⁵ eorum, qui onera portabant, et octoginta millia latomorum in monte : absque præpositis qui præerant singulis operibus, numero trium millium et trecentorum, præcipientium populo et (h. non habet) his qui faciebant opus. Præcepitque rex, ut tollerent lapides grandes, lapides prætiosos, in fundamentum templi et quadrarent eos : quos dolaverunt cæmentarii Salomonis, et cæmentarii Hiram ; porro⁶ Biblii præparaverunt (h. et Giblim et præparaverunt) ligna et lapides ad ædificandam domum.

(C. V. Cap. VI.) Factum est igitur quadragesimo et octogesimo anno egressionis filiorum Israel de terra Ægypti, in anno quarto, mense Zio (*ms. Zoi*) (ipse est mensis secundus), regis (*Vulg. regni*) Solomonis super Israel, ædificare cœpit domum (*Vulg. ædificari* domus) Domino. Domus autem, quam ædificabat rex Salomon Domino, habebat sexaginta cubitos in longitudine, et viginti cubitos in latitudine, et triginta cubitos in altitudine. Et porticus erat ante templum (h. ante templum domus) viginti cubitorum longitudinis, juxta mensuram latitudinis templi, et habebat decem cubitos latitudinis ante faciem templi. Fecitque in templo fenestras⁶ obliquas. Et ædificavit super parietem templi tabulata per gyrum, in parietibus domus

¹ Tacet hic *ms.* nomen *Dominus*, quod est tamen in Hebræo tum et particulam, quam Hebræus quoque ignorat.

² Cum Hebræo *ms.* Veronens. reticet hic nomen *Deus*.

³ Præferunt Hebræus et Vulgati cum *ms.* Veronens. *domui*.

⁴ Idem *ms.* Veronens. *equorum*, ex scioli glossatoris ingenio.

⁵ Effert revera Hebræus nomen istud per γ *Giblim* :

verum *Giblos* et *Biblos* pro eadem habentur urce Phœnicæ ad radices Libani. Vide Ezechiel., xxxvii, 9.

⁶ In albo Veronens. *ms.* hæc opponitur nota : *In LXX, januas absconsas reticulatas.* Nempe Latinam Versionem quæ ante Hieronymianam obtinebat, vocat LXX, quippe quam ad eorum exemplar expressam : aliis placuit vocare Italiam. Porro interpretati sunt LXX : θυρίδας διακρυπτομένας (vel παρακρυπτομένας, vel δεδικτυωμένας) κρυπτάς.

per circuitum templi et oraculi, et fecit latera in A circuitu. Tabulatum quod subter erat, quinqu cubitos habebat latitudinis, et medium tabulatum sex cubitorum latitudinis, et tertium tabulatum septem habens cubitos latitudinis. Trabes autem posuit in domo per circuitum forinsecus, ut non hæerent muris templi. Domus autem cum ædificaretur, lapidibus dedolatis atque perfectis ædificata est, et malleus, et securis, et omne ferramentum, non sunt audita in domo, cum ædificaretur. Ostium lateris medii in parte erat domus dextræ : et per cochleam ascendebant in medium cœnaculum, et a medio in tertium. Et ædificavit domum, et consummavit eam : textit quoque domum laquearibus cedrinis. Et ædificavit tabulatum super omnem domum quinque cubitis altitudinis, et operuit domum lignis cedrinis. (T. XVI.) Et factus est sermo Domini ad Salomonem, dicens : Domus hæc, quam ædificas, si ambulaveris in præceptis meis, et judicia mea feceris, et custodieris omnia mandata mea, gradiens per ea : firmabo sermonem meum tibi, quem locutus sum ad David patrem tuum. Et habitabo in medio filiorum Israel, et non derelinquam populum meum Israel. Igitur ædificavit Salomon domum, et consummavit eam. (T. XVII.) Et ædificavit (ms. addit. Salomon) parietes domus intrinsecus tabulatis cedrinis, a pavimento domus usque ad summitatem parietum, et usque ad laquearia, operuit lignis intresecus, et textit pavimento domus tabulis abiegnis. Ædificavitque viginti cubitorum ad posteriorem partem templi tabulata cedrina, a pavimento usque ad superiora, et fecit interiorem domum oraculi in Sanctum sanctorum. Porro quadraginta cubitorum erat ipsum templum pro foribus oraculi. Et cedro omnis domus intrinsecus vestiebatur, habens tor-

Id est. *Fenestras prospicientes* (vel *oblique prospicientes*. vel *cancellatas*) *occultas* S. ipse Pater Comment. in Ezechiel. l. XII, refert septuaginta vertisse *fenestras absconditas*. » Fenestræ, inquit, erant obliquæ, quas LXX *absconditas*, Symmachus τοξικὰς vocat. » Et in cap. XLI : « Fenestræ quoque, inquit, juxta LXX erant factæ in modum retis, instar cancellorum... pro quibus in Hebraico obliquas fenestras habet. »

¹ Nomen *Cherub*. singulari numero, et *Cherubim* in plurali, duplex genus obtinet apud interpretes masculinum videlicet ac neutrum : unde *Cherub secundus*, et *Cherub secundum*, legitur in ms. codicibus. Hieronymus ad Damasum scribens de Seraphim hæc aiebat : « In genere quoque diversitas est. Septuaginta, Aquila, et Theodotion, Seraphim neutro genere transtulerunt, Symmachus masculino. Nec putandum sextum esse in virtutibus Dei, cum etiam ipse Spiritus sanctus, secundum proprietates linguæ Hebrææ, feminæ genere profertur, רִשָּׁא (רַחֵם); Græce neutro, τὸ πνεῦμα; Latine masculino, *spiritus*. Ex qua intelligendum est, quando de superioribus disputatur, et masculinum aliquid, seu femininum ponitur, non tam sexum significari quam idioma sonaræ linguæ. Siquidem ipse Deus invisibilis et incorruptibilis omnibus pene linguis profertur genere masculino; cum in eum non cadat sexus. » MART.

naturas suas et juncturas fabrefactas, et cæla eminentes : omnia cedrinis tabulis vestiebatur nec omnino lapis apparere poterat in pariete non habet). Oraculum autem in medio domus interiori parte fecerat (h. præparaverat), ut haberet ibi arcam fœderis Domini. Porro oraculum habebat viginti cubitos longitudinis, et viginti cubitos latitudinis, et viginti cubitos altitudinis, et operuit illud atque vestivit auro purissimo (h. obryzo). Sed et altare vestivit cedro. Domumque ante oraculum operuit auro purissimo, et fixit laminas clavis aureis. Nihilque erat in oraculo, quod non auro tegetetur; sed et totum oraculum textit auro¹. Et fecit in oraculo duo cherubim de lignis olivarum, decem cubitorum altitudinis, quinque cubitorum ala cherub una, et quinque cubitorum ala cherub altera : id est, decem cubitos habentes, a summitate alæ usque ad alterius (ms. *lacet* alæ) summitatem. Decem quoque cubitos altitudinis erat cherub² secundum : in mensura parietum opus unum erat in duobus cherubim, id est, in altitudinem habebat unus cherub decem cubitorum similiter cherub secundus. Posuitque cherubim in medio templi interioris : extendebant autem suas alas cherubim, et tangebant ala una parietem, ala cherub secundi tangebant parietem alterius alæ autem alteræ in media parte templi se contingebant. Textit quoque cherubim auro omnes parietes templi per circuitum sculpsitque in eis cherubim et palmas, et picturas varias, quasi promittentes de pariete, et egridentes (h. intresecus et extrinsecus). Sed et pavimento domus textit auro intrinsecus et extrinsecus. Et in ingressu domus fecit ostiola de lignis olivarum, postesque ad ostia domus (h. non habet) quinque. Et duo ostia de-

² Vide epist. in nostra recensione 18 S. ad Damasum de Seraphim; quem locum et Mart. laudat. Recte enim utriusque generis dicitur cherub, masculini ac neutri. Haud tamen ita sibi constare Hieronymum credas, ut eodemculo utrumque genus usurparit : atque hic *secundum*, mox *cherub unus* et *secundus* dicitur. Rectius itaque habet Veronens. ms. hic *quod secundus*, quidquid Martiano videatur.

³ Constante pro *sculpo* habet Veronens. *scalpo*, quod est quidem elegantius, nam grammatici, quos inter Diomedes, negant eum esse verbum.

⁴ In Canone erasa sunt *et fecit in eis*, quæ leguntur in Hebræo : exstant tamen in mss. l. De sequenti verbo *Cherubim* notanda veniunt leguntur apud Hieronymum epistola 130, *cellam* : « In Exodo, inquit, cæterisque locis describuntur vestes plumaria arte contextæ Cherubim, id est, varium, atque depictum factum describitur : ita tamen ut vav littera in Cherubim non habeat : quia ubicunque cum haec scribitur, animalia magis quam opera signantur. Id verum esse comperimus inspectis dilige Hebræorum voluminibus editis ac manus nonnullas variantes lectiones, sed levissimas in MART.

diem, et tres ad orientem, et mare super eos desuper erat: quorum posteriora universa intrinsecus latitabant. Grossitudo autem lateris (*ms. lateris*), trium unciarum erat: labiumque ejus, quasi labium calicis, et folium repandi lili: duo millia batos capiebat. Et fecit bases decem æneas¹, quatuor cubitorum longitudinis bases singulas, et quatuor cubitorum latitudinis, et trium cubitorum altitudinis. Et ipsum opus basium, interrasile erat: et sculpturæ inter juncturas. Et inter coronulas et plectas, leones et boves et cherubim: et in juncturis similiter desuper: et subter leones et boves, quasi lora ex ære dependentia. Et quatuor rotæ per bases singulas, et axes ærei: et per quatuor partes quasi humeruli subter luterem fusiles, contra se invicem respectantes. Os quoque luteris intrinsecus erat in capitis summitate: et quod forinsecus apparebat, unius cubiti erat totum rotundum, pariterque habebat unum cubitum et dimidium: in angulis autem columnarum variæ cælaturæ erant: et media intercolumnia, quadrata non rotunda. Quatuor quoque rotæ, quæ per quatuor angulos basis erant, cohærebant (*Vulg. addit sibi*) subter basim: una rota habebat altitudinis cubitum et semis. Tales autem rotæ erant, quales solent in curru (*ms. curribus*) fieri: et axes earum, et radii, et canthi, et modioli, omnia fusilia. Nam et humeruli illi quatuor per singulos angulos basis unius, ex ipsa basi fusiles et conjuncti erant. In summitate autem basis erat quædam rotunditas unius et (*h. non habet*) dimidii cubiti, ita fabrefacta, ut luter desuper posset imponi, habens cælaturas suas et sculpturas varias ex semetipsa (*ms. semetipso*). Sculpsit quoque in tabulatis illis quæ erant ex ære, et in angulis, cherubim, et leones, et palmas, quasi in similitudinem stantis hominis, ut non cælata, sed apposita per circuitum viderentur. In hunc modum fecit decem bases, fusura una, et mensura, sculpturaque consimili. Fecit quoque decem luteræ æneas²: quadraginta batos capiebat luter unus, eratque quatuor cubitorum; singulos quoque luteræ per singulas, id est, decem bases, posuit. Et constituit decem bases quinque ad dexteram partem templi, et quinque ad sinistram: mare autem posuit ad dexteram partem templi (*h. domus*) contra orientem ad meridiem. Fecit ergo Hiram (*h. Hirom*) lebetes, et scutras, et hamulas, et perfecit omne opus regis Salomonis in templo (*h. in domo*) Domini. Columnas duas, et funiculos capitellorum (*ms. capitulorum*) super capitella columnarum duos: et retiacula duo, ut operirent duos funiculos, qui erant super capita columnarum (*h. duos funiculos*

capitulorum). Et malogranata quadraginta duobus retiaculis: duos versus mologranata retiaculis singulis, ad operiendos funiculos tellorum, qui erant super capita columnarum bases decem, et luteræ decem super mare unum, et boves duodecim subter lebetes, et scutras, et hamulas, omnia omnia hæc vasa), quæ fecit Hiram regi Salomoni in domo Domini, de aurichalco erant. In regione (*h. non habet*) Jordanis fudit ea argillosa terra, inter Socchoth et Sartan. Posuit Salomon omnia vasa: propter multitudinem autem nimiam non erat pondus æris (T. XX. cap. VIII.) Fecitque Salomon omnia vasa in domo Domini altare aureum, et mensam, super quam posuit panes propositionis, auream et candelabra quinque ad dexteram, et quinque ad sinistram contra oraculum, ex auro puro³: quasi luteræ et lucernas desuper aureas: et forcipes æneas (*non habet*), et hydrias, et fuscinulas, et plumbam, et mortariola, et thuribula, de auro purissimo. Cardines ostiorum domus interioris Sancti Spiritus, et ostiorum domus templi, ex auro et argento perfecit omne opus quod faciebat rex⁴ Salomon in domo Domini, et intulit quæ sanctificaverunt domum pater suus, argentum et aurum, et vasa, et quæ in thesauris domus Domini.

(T. XX. cap. VIII.) Tunc congregati sunt principes majores natu Israel cum principibus tribuum, et duces familiarum filiorum Israel, ad regem Salomonem in Jerusalem (*h. Tunc congregavit Salomon principes majores natu in Israel, omnes principes tribuum, et duces familiarum filiorum Israel in Jerusalem, ad deferrent arcam fœderis Domini in civitate David, id est, de Sion. Convenitque Salomonem Salomonem universus Israel in mensam, in solemnibus die, ipse est mensis Septembris. Veneruntque cuncti senes ex Israel, et sacerdotes arcam, et portaverunt arcam, et tabernaculum fœderis, et omnia vasa Sancti Spiritus quæ erant in tabernaculo: et ferebant ea senes et Levitæ. Rex autem Salomon, et omnis multitudo Israel, quæ convenerat ad eum, gratias cum illo ante arcam: et immolabant oves, et vitulos absque æstimatione et numero, et intulerunt sacerdotes arcam fœderis Domini in locum sanctum oraculum templi (*h. domus*), in Sanctum Spiritus, subter alas cherubim. Siquidem cherubim pandebant alas super locum arcæ, et protulerunt arcam et vectes ejus desuper. Cumque essent vectes, et apparerent summitates eorum fornicium, et stantiarum ante oraculum, non apparebat*

¹ In *ms. Veronens. æreas*. Idem paulo post latitudinis pro altitudinis, Hebræo textu refragante.

² Iterum idem *ms. æreos* pro æneas: et quod pluris est, cubitos pro batos.

³ Mendose habet Veron. *ms. quadraginta*.

⁴ Hebræus non habet verbum illud aurea? propterea erasmus est ab emendatore Canonis, qui in eodem versiculo mutat etiam, ex auro puro, cum

ex auro primo. Sed purum et primum in eundem sensum habent apud Hebræos. M

⁵ Idem *ms. primo* pro puro, quod et in nœi Canone ab alia repositum est manu.

⁶ Cum Vulgatis, et Græco tacet Veronens. rex.

⁷ Hebr. Congregavit Salomon, a quo Veronens. hoc uno abludit, quod nomen Salomon.

us, qui et fuerunt ibi usque in presentem A
 arca autem non est ¹ aliud, nisi duæ
 pideæ, quas posuerat in ea Moses in Horeb,
 epigit fœdus Dominus cum filiis Israel,
 derentur de terra Ægypti. (T. XXI.) Fa-
 autem, cum exissent sacerdotes de San-
 nebula (h. nubes) implevit domum Domini,
 sterant sacerdotes stare et ministrare pro-
 alam (h. nubem), impleverat enim gloria
 omum Domini. Tunc ait Salomon: Domi-
 , ut habitaret in nebula. Ædificans ædifi-
 um in habitaculum tuum, firmissimum
 num in sempiternum. Convertitque rex
 iam, et benedixit omni Ecclesiæ Israel:
 im Ecclesia Israel stabat. Et ait Salomon²:
 us Dominus Deus Israel, qui locutus est
 ad David patrem meum, et in manibus B
 erfecit, dicens: A die qua eduxi populum
 srael de Ægypto, non elegi civitatem de
 s tribubus Israel, ut ædificaretur domus,
 nomen meum ibi; sed elegi David ut esset
 pulum meum Israel. Voluitque David pater
 lificare domum nomini Domini Dei Israel:
 ominus ad David patrem meum: Quod co-
 n corde tuo ædificare domum nomini meo,
 isti, hoc ipsum mente tractans. Verumta-
 non ædificabis mihi ⁴ domum, sed filius,
 i egredietur de renibus tuis, ipse ædificabit
 nomini meo. Confirmavit Dominus sermo-
 um, quem locutus est: stetitque pro David
 eo, et sedi super thronum Israel, sicut lo-
 st Dominus: et ædificavi domum nomini C
 Dei Israel. Et constitui ibi locum arcæ, in
 lus est Domini, quod percussit cum patribus
 quando egressi sunt (h. quando eduxit eos)
 Ægypti. Stetit autem Salomon ante altare
 in conspectu (h. coram omni Ecclesia)
 æ Israel, et expandit manus suas in cælum,
 Domine Deus Israel, non est similis tui,
 i cælo desuper, et super terram deorsum:
 otodis pactum et misericordiam servis tuis,
 bulant. (*Vulg.* ambulabant) coram te in toto
 suo. Qui custodisti servo tuo David patri
 æ locutus es ei: ore locutus es, et manibus
 sti (h. ore tuo locutus es, et manu fecisti;
 ies hæc), ut hæc dies probat. Nunc igitur,
 e Deus Israel, conserva famulo tuo David D
 neo quæ locutus es ei, dicens: Non auferetur
 ir coram me, qui sedeat super thronum Israel:
 en si custodierint filii tui viam suam, ut

ambulent coram me, sicut ⁵ ambulasti in conspectu
 meo. Et nunc, Domine Deus Israel, firmentur verba
 tua, quæ locutus es servo tuo David patri meo. Er-
 gone putandum est quod vere Deus habitet super
 terram? (T. XXII.) Si enim (h. Ecce cælum) cæ-
 lum, cæli cælorum te capere non possunt, quanto
 magis domus hæc, quam ædificavi? Sed respice ad
 orationem servi tui, et ad preces ejus, Domine
 Deus meus: audi hymnum et orationem, quam
 servus tuus orat coram te hodie: ut sint oculi tui
 aperti super domum hanc nocte et die: super do-
 mum, de qua dixisti: Erit nomen meum ibi: ut
 exaudias orationem (h. Super locum de quo dixisti,
 erit nomen meum ibi ad audiendam orationem),
 quam orat ad te ⁶ servus tuus in loco isto. Ut
 exaudias deprecationem servi tui et populi tui Is-
 rael, quodcunque oraverint in loco isto: et exau-
 dies in loco habitaculi tui in cælo: et cum exau-
 dieris, propitius erit. Si peccaverit homo in proxi-
 mum suum, et habuerit aliquod juramentum, quo
 teneatur astrictus; et venerit propter juramentum,
 coram altari tuo in domum tuam (h. hanc); tu
 exaudies in cælo: et facies, et judicabis servos
 tuos, condemnans impium, et reddens viam suam
 super caput ejus: justificansque justum, et retri-
 buens ei secundum justitiam suam. Si fugerit po-
 pulus tuus Israel inimicos suos (h. inimicum suum)
 (quia peccaturus est tibi ⁷) et agentes pœnitentiam,
 et confidentes nomini tuo, *venerint*, et (h. non ha-
 bet) oraverint, et deprecati te fuerint in domo hæc:
 exaudi in cælo, et dimitte peccatum populi tui
 Israel, et reduces eos in terram, quam dedisti pa-
 tribus eorum. Si clausum fuerit cælum, et non
 pluerit propter peccata eorum, et orantes in loco
 isto, pœnitentiam egerint nomini tuo (h. et confi-
 tentes nomini tuo) et a peccatis suis conversi fue-
 rint propter afflictionem suam: exaudi eos in cælo,
 et dimitte peccata servorum tuorum, et populi tui
 Israel: et ostende eis ⁸ viam bonam per quam am-
 bulent, et da pluviam super terram tuam, quam
 dedisti populo tuo in possessionem. Fames si
 oborta fuerit in terra, aut pestilentia, aut corruptus
 aer, aut ærugo, locusta, rubigo, et afflixerit eum
 inimicus ejus portas obsidens, omnis (*Vulg.* omnia)
 plaga, universa infirmitas, cuncta devoratio, et
 imprecatio, quæ acciderit omni homini de populo
 tuo Israel: si quis cognoverit plagam (h. cunctam
 orationem et deprecationem quæ fuerit omni homini
 de populo tuo Israel, cum cognoverint plagam)
 cordis sui, et expanderit manus suas in domo hæc:

¹ Canon Hebr. verit. cum Colbertino Aniciensi
 , et Corbeiensi nostro num. 13. Regius et
 ermanensis 3, legunt ut in nostra Vulgata,
 at. MART.

Veronens. ms., *Choreb*, propius Hebræo,

on habet Veronens. ms. *Salomon*, quod no-
 neque in Hebræo, neque in aliis plerisque
 hic sonat.

non emendatus, et in manu sua. MART.

⁴ Hic quoque juxta Hebræum archetypum tacet
 Veronens. ms. *mihi*.

⁵ Cum Vulgatis addit Veronens. ms. hic *tu*. Mox
 tacet *Domine*, quod nomen Hebræus textus addit.

⁶ Rursum ad Hebraici exemplaris fidem voculas
ad te negligit Veronens. ms.

⁷ Pressius Hebræo idem ms. plurium numero
 habet, *quia peccaturi sunt*.

⁸ Rectius iterum ms. Veronens. in futuro *osten-*
des, cum Hebræo תורה, *docebis*.

tu exaudies in cœlo in loco habitationis tuæ, et repropitiaberis, et facies ut des unicuique secundum omnes vias suas, sicut videris (*ms. videns*) cor (quia tu nosti solus cor omnium filiorum hominum), ut timeant te cunctis diebus, quibus vivunt super faciem terræ, quam dedisti patribus nostris. Insuper et alienigena, qui non est de populo tuo Israel, cum venerit de terra longinqua propter nomen tuum (audietur enim nomen tuum magnum, et manus tua fortis, et brachium tuum extentum, *ubique*) (h. non habet); cum venerit ergo, et oraverit in loco hoc (h. in domo hac), tu exaudies in cœlo in firmamento habitaculi tui, et facies omnia pro quibus invocaverit te alienigena: ut discant universi populi terrarum nomen tuum timere, sicut populus tuus Israel, et probent quia nomen tuum invocatum est super domum hanc, quam ædificavi. Si egressus fuerit populus tuus ad bellum contra inimicos suos (h. inimicum suum), per viam, quocunque¹ miseris eos, orabunt te contra viam civitatis, quam elegisti, et contra domum, quam ædificavi nomini tuo, et exaudies in cœlo (h.) orationem eorum, et precem eorum, et facies iudicium eorum. (T. XXIII.) Quod si peccaverint tibi (non est enim homo qui non peccet) et iratus tradideris eos inimicis suis, et captivi ducti fuerint in terram inimicorum (h. inimici) longe vel prope, et egerint pœnitentiam in corde suo in loco captivitatis (h. in terra captivantium eos), et conversi deprecati te (*ms. tacet te*) fuerint in captivitate sua, dicentes: Peccavimus, inique egimus, impie gessimus; et reversi fuerint ad te in universo corde suo, et in tota anima sua in terra inimicorum suorum, ad quam captivi ducti sunt (*Vulg. fuerint*): et oraverint te contra viam terræ suæ, quam dedisti patribus eorum, et civitatis, quam elegisti, et templi (h. domus) quod ædificavi nomini tuo: exaudies in cœlo, in firmamento solii tui, orationes eorum, et preces eorum (*ms. tacet eorum*), et facies iudicium eorum: et propitiaberis populo tuo qui peccavit tibi, et omnibus iniquitatibus eorum, quibus prævaricati sunt in te: et dabis misericordiam coram eis qui eos captivos habuerint, ut misereantur eis. Populus enim tuus est, et hæreditas tua, quos eduxisti de terra Ægypti (h. de Ægypto), de medio (*ms. domo*) fornacis ferreæ. Ut sint oculi tui aperti ad deprecationem servi tui, et populi tui (*ms. tacet tui*) Israel, et exaudias eos in universis pro quibus invocaverint te. Tu enim separasti eos tibi in hæreditatem de universis populis terræ, sicut locutus es per Moysen servum tuum (h. per manum Moysi servi tui), quando eduxisti patres nostros de Ægypto, Domine Deus. (T. XXIV.) Factum est autem, cum complisset Salomon orans Dominum omnem orationem et deprecationem hanc, surrexit de conspectu altaris Domini; utrumque enim genu in terram

A fixerat, et manus expanderat ad cœlum. Stetit ergo, et benedixit omni Ecclesiæ Israel voce magna, dicens: Benedictus Dominus, qui dedit requiem populo suo Israel, juxta omnia quæ locutus est: non cecidit ne unus quidem sermo, ex omnibus bonis quæ locutus est per Moysen servum suum (h. per manum Moysi servi sui). Sit Dominus Deus noster nobiscum, sicut fuit cum patribus nostris, non derelinquens nos, neque projiciens. Sed inclinet corda nostra ad se, ut ambulemus in universis viis ejus, et custodiamus mandata ejus, et cæremonias ejus (*ms. tacet ejus*), et iudicia quæcunque mandavit patribus nostris. Et sint sermones mei isti, quibus deprecatus sum coram Domino, appropinquantes Domino Deo nostro die ac nocte, ut faciat iudicium (*Vulg. addit cum*) servo suo, et populo suo (*ms. tacet suo*) Israel per singulos dies: et sciant omnes populi terræ, quia Dominus ipse est Deus, et non est ultra absque eo. Sit quoque cor nostrum perfectum cum Domino Deo nostro, ut ambulemus in decretis ejus, et custodiamus (h. Sit quoque cor vestrum perfectum cum Domino Deo nostro, ad ambulandum in decretis ejus, et custodiendum) mandata ejus, sicut et hodie. Igitur rex et omnis Israel cum eo immolabant victimas coram Domino. Mactavitque Salomon hostias pacificas, quas immolavit Domino, boum viginti duo millia: ovium, centum viginti millia: et dedicaverunt templum (h. domum) Domini rex et filii Israel. (T. XXV.) In die illa sanctificavit rex medium atrii, quod erat ante domum Domini: fecit quippe ibi holocaustum, et sacrificium, et adipem pacificorum: quoniam altare æreum, quod erat coram Domino, minus erat, et capere non poterat holocaustum (*ms. holocausta*), et sacrificium, et adipem pacificorum. Fecit ergo Salomon in tempore illo festivitatem celebrem, et omnis Israel cum eo, multitudo magna ab introitu Emath usque ad rivum Ægypti, coram Domino Deo nostro, septem diebus, et septem diebus, id est, quatuordecim diebus. (T. XXXVI.) Et (*ms. tacet Et*) in die octava dimisit populum: qui benedicentes regi, profecti sunt in tabernacula sua lætantes, et alacri corde super omnibus bonis quæ fecerat Dominus David servo suo et Israel populo suo.

(*Cap. IX.*) Factum est autem cum perfecisset Salomon ædificium domus Domini, et ædificium regis (h. et domum regis), et omne quod optaverat et voluerat² facere, apparuit Dominus ei secundo, sicut apparuerat ei in Gabaon. Dixitque Dominus ad eum: Exaudivi orationem tuam et deprecationem tuam, quam deprecatus es coram me: sanctificavi domum hanc, quam ædificasti, ut ponerem nomen meum ibi sempiternum, et erunt oculi mei et cor meum ibi cunctis diebus. Tu quoque si ambulaveris coram me, sicut ambulavit pater tuus, in

¹ Idem *m. per viam quamcunque.*

² *Ms. Veronens. voverat, quem puto exscriptoris lapsum; est enim in Hebræo וְעָשָׂה.*

tate cordis, et in æquitate: et feceris omnia
 cepti tibi, et legitima mea et judicia mea
 is, ponam (h. firmabo) thronum regni tui
 rael in sempiternum, sicut locutus sum
 atri tuo, dicens: Non auferetur vir de ge-
 de solio Israel. Si autem aversione aversi
 vos et filii vestri, non sequentes me, nec
 ntes mandata mea, et cæremonias (*Vulg.*
sas) quas proposui vobis, sed (*ms. si*) abie-
 colueritis deos alienos, et adoraveritis eos:
 Israel de superficie terræ, quam dedi eis:
 lum (h. domum), quod sanctificavi nomini
 ojciam a conspectu meo. (T. XXXVII.)
 Israel in proverbium et in fabulam cunctis
 Et domus hæc erit in exemplum: omnis
 sierit per eam, stupebit, et sibilabit, et
 Quare fecit Dominus sic terræ huic, et
 uic? Et respondebunt: Quia dereliquerunt
 m Deum suum, qui eduxit patres eorum de
 gypti, et secuti sunt deos alienos, et adora-
 sos, et coluerunt (*Vulg. addit eos*): idcirco
 Dominus super eos omne malum hoc. Ex-
 item annis viginti postquam ædificaverat
 a duas domos, id est, domum Domini, et
 regis (Hiram rege Tyri præbente Salomoni
 drina et abiegna, et aurum juxta omne quod
 buerat), tunc dedit rex I Salomon Hiram
 oppida in terra Galilææ. Egressusque est
 le Tyro, ut videret oppida quæ dederat ei
 a, et non placuerunt ei, et ait: Hæcine
 itates, quas dedisti mihi, frater (h. frater
 Et appellavit eas terram Chabul, usque in
 inc. Misit quoque Hiram ad regem Salomo-
 entum viginti talenta auri. Hæc est summa
 rum, quam obtulit rex Salomon ad ædifi-
 domum Domini et domum suam, et Mello,
 im Jerusalem, et Eser ³, et Mageddo, et
 Pharao rex Ægypti ascendit, et cepit Gazer,
 litque eam igni: et Chananeum, qui habi-
 i civitate, et interfecit, et dedit eam in dotem
 uxori Salomonis. Ædificavit ergo Salomon
 et Beth-Oron inferiorem, et Balaath, et Pal-
⁴ (h. Tadmor) in terra solitudinis. Et omnes
 qui ad se pertinebant, et erant absque muro,
 (h. non habet), et civitates curruum et civi-

tates equitum, et quodcunque ei placuit ut ædifica-
 ret in Jerusalem, et in Libano, et in omni terra
 potestatis suæ. (T. XXVII.) Universum populum,
 qui remanserat de Amorrhæis, et Hetthæis, et Phæ-
 rezeis, et Evæis, et Jebusæis, qui non sunt de filiis
 Israel: horum filios, qui remanserant in terra,
 quos scilicet non potuerant filii Israel exterminare:
 fecit tributarios Salomon, usque in diem hanc. De
 filiis autem Israel non constituit Salomon servire
 quemquam, sed erant bellatores viri, et ministri
 ejus, et principes, et duces, et præfecti curruum et
 equorum (h. equitum). Erant autem principes su-
 per omnia opera Salomonis præpositi quingenti
 quinquaginta, qui habebant subjectum populum,
 et statutis operibus imperabant. Filia autem Pha-
 raonis ascendit de civitate David in domum suam,
 quam ædificaverat ei (*Vulg. addit. Salomon*): tunc
 ædificavit Mello. Offerebat quoque rex ⁵ Salomon
 tribus vicibus per annos singulos holocausta, et
 pacificas victimas, super altare quod ædificaverat
 Domino, et adolebat thymiama coram Domino
 perfectumque est templum (h. perfecta que est do-
 mus). (T. XXIX.) Classem quoque fecit rex Sa-
 lomon in Asion-Gaber, quæ est juxta Ailam (h.
 Eloth) in littore maris Rubri, in terra Idumææ.
 Misitque Hiram in classe illa serros suos viros
 (*ms. tacet viros*) nauticos et gnaros maris, cum
 servis Salomonis. Qui cum venissent in Ophis,
 sumptum inde aurum quadringentorum viginti ta-
 lentorum detulerunt ad regem Salomonem.

(T. XXX, Cap. X.) Sed et regina Saba, audita
 fama Salomonis in nomine Domini, venit tentare
 eum in ænigmatibus. Et ingressa Jerusalem multo
 cum (*ms. tacet cum*) comitatu et divitiis, camelis
 portantibus aromata, et aurum infinitum nimis, et
 gemmas pretiosas, venit ad regem ⁶ Salomonem, et
 locuta est ei universa quæ habebat in corde suo,
 et docuit eam (h. et nuntiavit ei) Salomon omnia
 verba quæ proposuerat: non fuit sermo, qui regem
 posset latere, ut non responderet ⁷ ei. Videns au-
 tem regina Saba omnem sapientiam Salomonis, et
 domum quam ædificaverat, et cibos (h. cibum)
 mensæ ejus, et habitacula servorum, et ordinem
 ministrantium, vestesque eorum, et pincernas et
 holocausta quæ offerebat in domo Domini: non

n Vulgatis tacet Veronens. *ms. rex*, quod
 en in Hebraico exemplari atque aliis.

vero rectius cum Hebræo nomen Salomonis
 is. omittit.

modo legunt mss. veteres: ita quoque ha-
 r in Canone Hebraicæ veritatis ante emen-
 am ejus. Nunc in eo scriptum reperitur Asor
 unctionem Hebræi contextus; non tamen
 lum sonum hodiernum litteræ ך, quæ du-
 habet aspirationem, et vocatur *Hheth*, aut
 unde ך, *Hhatsor*, sive *Chasor*. MART.

cidit e medio hujus vocis littera, *Daleth*:
 en fidem adhibeamus exemplaribus Masso-
 rum hodiernis, ubi spatium, quod occuparet
 h littera, in editis vacuum relinquitur, cum
 marginali *Ceri*, ut doceat legendum esse, תדמור,
 mor. Manuscripti libri vetusti quotquot in-

D speximus, legunt intra textum, תדמור, *Thamor*: sed
Ceri ad marginem exhibent Regius et Oratorianus
 supra laudati. Pelissonæus noster nihil habet præ-
 ter puram lectionem תדמור, *Thamor*. Ita scriptum
 erat in Hebræo exemplari sancti Hieronymi, quod
 manifestissime probat verbum *Palmiram* in sacro
 contextu: *Tamar* enim *Palmiram* sive *Palmam*
 significat. At scholiastes Canonis legerat in Hebræo-
 rum codicibus תדמור, *Thadmor*, vel *Tadmor* juxta
 adnotationem ejusdem appositam in margine.
 MART.

⁵ Cum Hebræo tacet Veronens. *ms. rex*.

⁶ Denuo ad Hebraici textus fidem tacet Veronens. *ms. regem*.

⁷ Idem *ms.*, *Et non responderat*, leg. *responde-*
ret.

habebat ultra spiritum. Dixitque ad regem: Verus est sermo, quem audiui in terra mea, super sermonibus tuis, et super sapientia tua: et non crededam narrantibus mihi, donec ipsa veni, et vidi oculis meis, et probavi quod media pars mihi nuntiata non fuerit: major est sapientia et opera tua, quam rumor quem audiui. Beati viri tui, et beati servi tui, hi qui stant coram te semper, et audiunt sapientiam tuam. Si Dominus Deus tuus benedictus, cui placuisti (*Vulg.* complacuisti), et posuit te super thronum Israel, eo quod dilexerit Dominus Israel in sempiternum, et constituit te regem, ut faceres iudicium et justitiam. Dedit ergo regi centum viginti talenta auri, et aromata multa nimis, et gemmas pretiosas: non sunt allata ultra aromata tam multa, quam ea quæ dedit regina Saba regi Salomoni. Sed et classis Hiram, quæ portabat aurum de Ophir, attulit ex Ophir ligna thynia multa nimis, et gemmas pretiosas. Fecitque rex de lignis thyniis fulcra domus Domini et domus reginæ, et citharas lyrasque cantoribus: non sunt allata hujuscemodi ligna thynia, neque visa (*ms. tace visa*) usque in præsentem diem). Rex autem Salomon dedit reginæ Saba omnia quæ voluit et petivit ab eo: exceptis his quæ ultro obtulerat ei munere regio. Quæ reversa est, et abiit in terram suam cum servis suis. (T. XXXI.) Erat autem pondus auri, quod afferebatur (*Vulg.* offerebatur) Salomoni per annos singulos, sexcentorum sexaginta sex talentorum auri: excepto eo, quod afferebant (*ms. offerebant*) viri qui super vectigalia erant, et negotiatores, universique scuta vendentes, et omnes reges Arabiæ, ducesque terræ. (T. XXXII.) Fecit quoque rex Salomon ducenta scuta (h. ducentas hastas) de auro puro, sexcentos siclos auri (h. sexcentos aureos) dedit in laminas scuti unius. Et trecentas peltas (h. trecenta scuta) ex auro probato: trecentæ minæ (tres mnæ) auri unam peltam vestiebant: posuitque ea rex in domo saltus Libani. Fecit etiam rex Salomon thronum de ebore grandem: et vestivit eum auro fulvo nimis (h. auro obryzo), qui habebat sex gradus: et summitas throni rotunda erat in parte posteriori: et *duæ* (h. non habet) manus hinc atque inde tenentes sedile: et *duo* (h. non habet) leones stabant juxta manus *singulas* (h. non habet): et duodecim leunculi stantes super sex gradus hinc atque inde: non est factum tale opus in universis regnis. Sed et omnia vasa, de quibus potabat rex Salomon, erant aurea: et universa (h.) supellex domus saltus Libani de auro purissimo: non erat argentum, nec

A alicujus pretii putabatur in diebus Salomonis. Quia classis regis per mare cum classe Hiram semel per tres annos ibat in Tharsis, deferens inde aurum, et argentum, et (*ms. tacet* et) dentes elephantorum, et simias, et pavos. Magnificatus est ergo rex Salomon, super omnes reges terræ, divitiis et sapientia. Et universa terra desiderabat vultum Salomonis, ut audiret sapientiam ejus, quam dederat Deus in corde ejus. Et singuli deferebant ei munera, vasa aurea et argentea, vestes et arma bellica, aromata quoque, et equos et mulos, per annos singulos. Congregavitque Salomon currus et equites, et facti sunt et mille quadringenti currus, et duodecim millia equitum: et disposuit eos per civitates munitas (h. per civitates *quadrigarum*), et cum rege in Jerusalem. Fecitque ut tanta esset abundantia argenti in Jerusalem, quanta lapidum: et cedrorum præbuit multitudinem, quasi sycomoros quæ nascuntur in campestribus. Et adducebantur equi Salomoni de Ægypto et de Coa. Negotiatores enim regis emebant de Coa, et statuto pretio perducebant. Egrediebatur autem quadriga ex Ægypto sexcentis siclis argenti (h. sexcentis argenteis), et equus centum quinquaginta. Atque in hunc modum cuncti reges Hethæorum et Syriæ equos venundabant.

(T. XXXIII, *Cap. XI.*) Rex autem Salomon ad-mavit mulieres alienigenas multas, filiam quoque Pharaonis, et Moabitidas, et Ammonitidas, Idumæas, et Sidonias, et Hethæas (*ms. Cethæas*) de gentibus, super quibus dixit Dominus filiis Israel: Non ingrediemini ad eas, neque de illis ingredientur ad vestras: certissime enim avertent corda vestra ut sequamini deos earum. His itaque copulatus est Salomon *ardentissimo* (h. non habet) amore. Fueruntque ei uxores quasi reginæ septingentæ, et concubinae trecentæ: et averterunt mulieres cor ejus (mulieres ejus cor ejus). Cumque jam esset senex, depravatum est per mulieres cor ejus, ut sequeretur deos alienos: nec erat cor ejus perfectum cum (*Ms. coram*) Domino Deo suo, sicut cor David patris ejus. Sed colebat (h. sed sequebatur) Salomon Astharthen (h. Asthareth deum Sodoniorum) deam Sidoniorum, et Moloch idolum Ammonitarum* (h. hic Melchon. Et, *abominationem* Ammonitarum). Fecitque Salomon quod non placuerat coram Domino, (h. Fecitque Salomon malum in oculis Domini), et non adimplevit ut sequeretur Dominum, sicut David (*ms. tacet* David) pater ejus. Tunc ædificavit Salomon fanum Chamos idolo Moab (h. excelsum hamos *idolo* Moab), in monte

* Idem *ms. Ligna pinea thynia*. Robertus de Sorbona in Glossis divinor. Librorum ad hunc locum, *Ligna*, inquit, *thynia incognita sunt, nam et alia editio habet, pinea*. Ex quibus suspicari licet, geminam interpretationem temere huc intrusam: nam et vox *thynia* sonat ligna citrina, vel suaveolentia: et quod in Hebræo est אלמוגים *almugim*, LXX alibi transtulerunt *pineas*, quos et S. ipse Hieronymus in Paralipomenon libris secutus est.

* Pressius Hebræo מלכון legit *ms. Veronens. silos*.

* Addunt hoc loco nonnulli manuscripti codices, et *Chamos deum Moabitarum*, quæ verba non leguntur in Hebræis voluminibus, sed tantum apud LXX, quos sequuntur Syrus et Arabs. Huc translata videntur e versu 33 sequenti. Confer utrumque locum, sed perturbatum ordinem versiculorum hujus capituli in Septuaginta ne sequaris. MART.

contra Jerusalem, et Moloch idolo [h. con-
diti] filiorum Ammon. Atque in hunc mo-
dit universis uxoribus suis alienigenis, quæ
ant thura, et immolabant diis suis. Igitur
est Dominus Salomoni, quod aversa esset
cor ejus] a Domino Deo Israel, quia
erat ei secundo, et præceperat de verbo hoc,
eretur deos alienos, et non custodivit quæ
rit ei Dominus. Dixit itaque Dominus Salo-
Quia habuisti hoc apud te, et non custo-
otum meum, et præcepta mea quæ mandavi
rumpens scindam regnum tuum, et dabo
ro tuo. Verumtamen in diebus tuis non
propter David patrem tuum : de manu filii
ndam illud, nec totum regnum auferam
m], sed tribum unam dabo filio tuo, propter
ervum meum et Jerusalem quam elegi.
KIV.] Suscitavit autem Dominus adversa-
alomoni, Adad Idumæum de semine regio,
in Edom. Cum enim esset David in Idu-
ascendisset Joab princeps militiæ ad sepe-
eos qui fuerant interfecti, et occidisset
masculinum ¹ in Idumæa (sex enim mensibus
atus est Joab, et omnis Israel, donec inte-
[ms. interficerent] omne masculinum in
), fugit Adad ipse, et viri Idumæi de servis
ejus cum eo, ut ingrederetur Ægyptum :
tem Adad puer parvulus. Cumque surrexis-
Madian, venerunt in Pharan, tuleruntque
viros de Pharan, et introierunt Ægyptum
raonem regem Ægypti : qui dedit eis do-
t cibos [h. panem] constituit, et terram de-
Et invenit Adad gratiam coram Pharaone
in tantum ut daret ei uxorem, sororem
sue germanam Thaphnes reginæ. Genuit-
soror Thaphnes Genubath [ms. Genebat]
et nutrit eum Thaphnes in domo Pha-
eratque Genubath habitans apud Pharao-
m filiis ejus. Cumque audisset Adad in Æ-
lormisse David cum patribus suis, et mor-
sse Joab principem militiæ, dixit Pharaoni.
me, ut vadam [h. Mitte me, et vadam] in
meam. Dixitque ei Pharao : Qua enim re
e indiges, ut quæras ire ad terram tuam ? At
ondit : Nulla : sed obsecro te ² ut dimittas
ut mittas me]. [T. XXXV.] Suscitavit quo-
Deus adversarium Razon filium Etiada, qui
Adadazer regem Soba dominum suum, et
gavit contra eum viros, et factus est prin-
tronum cum interficeret eos David, abie-

A runtque Damascus, et habitaverunt ibi, et consti-
tuerunt eum regem in Damasco, eratque adversa-
rius Israeli cunctis diebus Salomonis, et hoc est
malum Adad, et odium contra Israel, regnavitque
in Syria. [T. XXXVI.] Jeroboam quoque filius Na-
bat, Ephrathæus, de Sareda, cujus mater erat no-
mine Sarva, mulier vidua, servus Salomonis, leva-
vit manum contra regem. Et hæc causa rebellionis
adversus eum, quia Salomon ædificavit Mello, et
cœquavit voraginem civitatis David patris sui.
Erat autem Jeroboam vir fortis et potens : videns-
que Salomon adolescentem bonæ indolis et indu-
strium, constituerat eum præfectum super tributa
universæ domus Joseph. [T. XXXVII.] Factum est
igitur in tempore illo, ut Jeroboam egrederetur de
B Jerusalem, et inveniret eum Abias Silonites pro-
pheta in via opertus pallio novo : erant autem duo
tantum in agro. Apprehendensque Abias pallium
suum [h. non habet] novum, quo coopertus erat,
scidit in duodecim partes. Et ait ad Jeroboam :
Tolle tibi decem scissuras : hæc enim dicit Dominus
Deus Israel : Ecce ego scindam regnum de manu
Salomonis, et dabo tibi decem tribus. Porro una
tribus remanebit ei, propter servum meum David et
Jerusalem civitatem, quam elegi ex omnibus tri-
bubus Israel : eo quod dereliquerit me ³, et adora-
verit Astharthen [h. Astoreth] deam Sidoniorum, et
Chamos deum Moab, et Melchom deum filiorum
Ammon, et non ambulaverit in viis meis ut faceret
justitiam coram me, et præcepta mea et judicia,
sicut David pater ejus. Nec auferam omne regnum
C de manu ejus, sed ducem ponam eum cunctis diebus
vitæ suæ, propter David servum meum, quem ele-
gi, qui custodivit mandata mea et præcepta mea.
Auferam autem regnum de manu filii ejus, et dabo
tibi decem tribus : filio autem cujus dabo tribum
unam, ut remaneat lucerna David servo meo cunc-
tis diebus coram me in Jerusalem civitate, quam
elegi, ut esset nomen meum ibi. Te autem assumam,
et regnabis super omnia quæ desiderat anima tua ⁴.
erisque rex super Israel. Si igitur audieris omnia,
quæ præcepero tibi, et ambulaveris in viis meis,
et feceris quod rectum est coram me [h. in oculis
meis], custodiens mandata mea et præcepta mea,
sicut fecit David servus meus : ero tecum, et ædi-
ficabo tibi domum fidelem, quomodo ædificavi Da-
vid, et tradam tibi Israel, et affligam semen David
super hoc, verumtamen non cunctis diebus. Voluit
ergo Salomon interficere Jeroboam : qui surrexit,
et aufugit in Ægyptum ad Sesac [ms. Susam] regem

onens. ms. occidissent omnem masculinum :
is Hebræo כל-זכר.

1 addit idem ms. te. Hebræus autem textus
eam voculam, sed et præcedens verbum
prætermittit.

2 tuis iterum ad Hebræi codicis fidem ms.
nsis legit plurium numero, Dereliquerunt
adoraverunt. Tum Astharoth pro Astharthen,
ectionem Arabs quoque præfert. Paulo post
pro Melchom cum Vulgatis : longius tamen

ab Hebr. בלכום. Denique cohærenter superiori iso-
colo, ac rursum Hebr. plurium numero. Et non
ambulaverunt in viis meis ut facerent, etc.

⁴ Rescripsimus tua ex Veronens. ms., coincidente
Hebræo textu נבשך. Sed et reliquæ versiones
omnes, ipsaque Vulgata sic legunt : ut nemo jam
Martianæo jure non succenseat, qui et pro arbitrio
lectionem veriore mutarit, et lectorem suum de
hac ipsa mutatione nec verbo tenus monuerit.

Ægypti, et fuit in Ægypto usque ad mortem Salomonis. Reliquum autem Verborum Salomonis, et omnia quæ fecit, et sapientia ejus: ecce universa scripta sunt in libro verborum Salomonis. [T. XXXVIII.] Dies autem, quos regnavit Salomon in Jerusalem super omnem Israel, quadraginta anni sunt¹. Dormivitque Salomon cum patribus suis, et sepultus est in civitate David patris sui, regnavitque Roboam [h. Rehabam] filius ejus pro eo.

[T. XXXIX, Cap. XII.] Venit autem Roboam in Sichem: illuc enim congregatus erat omnis Israel ad constituendum eum regem. At Jeroboam filius Nabat, cum adhuc esset in Ægypto profugus a facie regis Salomonis, audita morte ejus, reversus est de Ægypto. Miseruntque, et vocaverunt eum: venit ergo Jeroboam, et omnis multitudo Israel, et locuti sunt ad Roboam, dicentes: Pater tuus durissimum jugum imposuit nobis: tu itaque nunc imminue paululum de imperio (h. de servitute) patris tui durissimo, et de jugo gravissimo quod imposuit nobis, et serviemus tibi. Qui ait eis: Ite usque ad tertium diem, et revertimini ad me. (T. XL.) Cumque abiisset populus, iniit consilium rex Roboam cum senibus qui assistebant coram Salomone patre ejus dum adhuc viveret², et ait: Quod mihi datis consilium, ut respondeam populo huic (*ms. tacet huic*)? Qui dixerunt ei: Si hodie obdieris populo huic, et servieris, et petitioni eorum cesseris, locutusque fueris ad eos verba lenia, erunt tibi servi cunctis diebus. (T. XLI.) Qui dereliquit consilium senum, quod dederant ei. Et adhibuit adolescentes (h. parvulos), qui nutriti fuerant cum eo, et assistebant illi, dixitque ad eos: Quod mihi datis consilium, ut respondeam populo huic qui dixerunt mihi: Levius fac jugum, quod imposuit pater tuus super nos: Et dixerunt ei juvenes (h. parvuli), qui nutriti fuerant cum eo? Sic loquere populo huic qui locuti sunt ad te, dicentes: Pater tuus aggravavit jugum nostrum, tu releva nos. Sic loquere ad eos: Minimus digitus meus grossior est dorso patris mei (h. lumbis). Et

¹ Cave, lector, opinionem cujusdam nuperi chronologi in annis regni Salomonis. Huic enim scriptori non sufficit suggillasse egregium eruditionis monumentum S. Hieronymi, epistolam scilicet ad Vitalem Episcopum, de Salomone et Achaz, nisi contra expressos ac manifestissimos omnium Scripturarum textus, Græcorumque contra Latino- rum Patrum unanimem consensum solus insurgeret, docens Salomonem non annis tantum quadraginta, sed totis octoginta imperium tenuisse. Quodque magis mirandum est, unum se ac solum esse profiteretur, qui hanc sententiam sit amplexatus, fretus Joseph Judæi auctoritate unica, quem hallucinatum tamen dicit in annis regum Tyri et Israel. Quid plura? Isaacum Vossium hac in difficultate hærentem arguit assiduus ejusdem Vossii assertor, ut sic tandem plus magistro suo aliquid possit in ambiguitatibus et ænigmatibus Scripturæ sacræ dissolvendis. Sed adhæreat, ut sibi visum fuerit, Josepho atque Vossio suo; nobis vero liceat adhæsisse scriptoribus hagiographis, unanimi

A nunc pater meus posuit super vos jugum grave, ego autem addam super jugum vestrum; pater meus cecidit vos flagellis, ego autem vos (*ms. tacet vos*) scorpionibus, Venit ergo Jeroboam, et omnis populus ad Roboam die tertia, sicut locutus fuerat rex, dicens: Revertimini ad me die tertia. Responditque rex populo dura, derelicto consilio seniorum, quod dederant ei, et locutus est eis secundum consilium juvenum (h. parvulorum) dicens: Pater meus aggravavit jugum vestrum, ego autem addam jugo vestro; pater meus cecidit vos flagellis: ego autem cædam vos scorpionibus. Et non acquievit rex populo: quoniam aversatus fuerat eum Dominus, ut suscitaret verbum suum, quod locutus fuerat in manu Abiæ (*ms. Abiæ*) Silonitæ, ad Jeroboam filium Nabat. (T. XLII.) Videns itaque populus (h. Videns itaque omnis Israel), quod nolisset eos audire rex, respondit ei, dicens: Quæ nobis pars in David? vel quæ hæreditas in filio Isai? Vade³ in tabernacula tua, Israel: nunc vide domum tuam David. Et abiit Israel in tabernacula sua. Super filios autem Israel, quicumque (h. non habet) habitant in civitatibus Juda, regnavit Roboam. Misit igitur rex Roboam Aduram, qui erat super tributa, et lapidavit eum omnis Israel, et mortuus est. Porro rex Roboam festinus⁴ (h. invitus) ascendit currum, et fugit in Jerusalem, recessitque Israel a domo David, usque in præsentem diem. (T. XLIII.) Factum est autem cum audisset omnis Israel, quod reversus esset Jeroboam, miserunt, et vocaverunt eum, congregato cœtu, et constituerunt eum (*ms. tacet eum*) regem super omnem Israel, nec secutus est quisquam domum David præter tribum Judam solam. (T. XLIV.) Venit autem Roboam in Jerusalem, et congregavit universam domum Juda, et tribum Benjamin, centum octoginta millia electorum virorum (h. non habet) bellatorum, ut pugnarent (*ms. pugnaret et reduceret*) contra domum Israel, et reducerent regnum Roboam filio Salomonis. (T. XLV.) Factus est autem sermo Dei (*Vulg. Domini*) ad Semeiam virum Dei, dicens: Loquere ad Roboam

sanctorum Patrum sententiæ maximoque divinarum Scripturarum interpreti Hieronymo quem ad eum sibi inconstantem putat supradictus chronologus, ut asserat Hieronymum in *Traditionibus Hebraicis* in secundo Paralipomenon, indigitasse quadraginta annos Salomonis, quos regnavit antequam prævaricatus esset, et alios quadraginta in quibus regnum tenuit postquam reliquisset Dominum. Verum tantum aberrat a vero sensu, quantum sæculis distat auctor *Quæstionum Hebraicarum* in Paralipomena, a vero Hieronymo, qui quarto sæculo floruit in Ecclesia Dei, cum supradictus scriptor ætatem degeret tempore Rabani Mauri. Vide supra Prolegomena tertiam. MART.

² Uno verbo *ms. Veronens.*, *Cum adviveret*.

³ Tacet *ms. Veronens.* *Vade*, quod et in Hebræo quidem vacat ex ejus ingenio linguæ.

⁴ Nihil amplius e tali scholio pene obsoleto elicere nobis licuit: quare non multum hic adhæremus conjecturæ nostræ, vel lectioni. MART.

— Minori numero cum Hebræo legit *Veronens. ms.*

Salomonis regem Juda, et ad omnem domum Benjamin, et reliquos de populo, dicens : it Dominus : Non ascendetis, nec bellabitis fratres vestros filios Israel : revertatur vir in suam, a me enim factum est verbum dierunt sermonem Domini, et reversi sunt re, sicut eis præceperat Dominus (h. se- verbum Domini). Ædificavit autem Jero- ichem in monte Ephraim, et habitavit ibi, sus inde ædificavit Phanuel. (T. XLVI.) Jeroboam in corde suo : Nunc revertetur ad domum David, si ascenderit populus sciat sacrificia in domo Domini in Jerusa- nonvertetur cor populi hujus ad dominum Jeroboam regem Juda, interficientque me, et tur ad eum. Et excogitato consilio, fecit B tulos aureos, et dixit eis : Nolite ultra re in Jerusalem : ecce dii tui, Israel, qui nt te de terra Ægypti. Posuitque unum in et alterum in Dan. Et factum est verbum eccatum : ibat enim populus ad adorandum usque in Dan. (T. XLVII.) Et fecit fana in et sacerdotes de extremis populi, qui non filii Levi. Constituitque diem solemnem octavo, quintadecima die mensis, in si- nem solemnitatis, quæ celebrabatur¹ in ascendens altare, similiter fecit in Beth- mmolaret vitulis quos fabricatus erat : que in Beth-El sacerdotes excelsorum, erat. Et ascendit super altare quod ext in Beth-El, quindecima die mensis oc- m finxerat de corde suo, et fecit solemni- C liis Israel, et ascendit super altare, ut incensum (ms. adoleretur).

VIII, Cap. XIII.) Et ecce vir Dei venit de sermone Domini in Beth-El, Jeroboam per altare, et thus jacente (Vulg. faciente). navit contra altare in sermone Domini, et re, altare, hæc dicit Dominus : Ecce filius domui David, Josias nomine, et immolabit sacerdotes excelsorum, qui nunc in te xcedunt, et ossa hominum incendet super que in die illa signum dicens : Hoc erit quod locutus est Dominus : Ecce altare scin- t effundetur cinis, qui in eo est. Cumque rex sermonem hominis Dei, quem in clama- t. exclamaverat) contra altare in Beth-El, D manum suam de altari, dicens : Appre- sum. (T. XLIX). Et extaruit manus ejus, tenderat contra eum; nec valuit retrahere e. Altare quoque scissum est, et effusus de altari, juxta signum quod prædixerat dedhat) vir Dei in sermone Domini. Et l virum Dei : Deprecare faciem Domini Dei

tui, et ora pro me ut restituatur manus mea mihi. Oravitque vir Dei faciem Domini, et reversa est ma- nus regis ad eum, et facta est sicut prius fuerat. (T. L.) Locutus est autem rex ad virum Dei : Veni mecum domum ut prandeas (ms. prandeamus), et dabo tibi munera. Responditque vir Dei ad regem : Si dedideris mihi mediam partem domus tuæ, non veniam tecum, nec comedam panem neque bibam aquam in loco isto; sic enim mandatum est mihi in sermone Domini præcipientis : Non comedes panem, neque bibes aquam, nec reverteris per viam quam venisti. Abiit ergo per aliam viam, et non est reversus per iter quo venerat in Beth-El. (T. LI.) Prophetes autem quidam sexex habitabat in Beth-El, ad quem venit filius suus (ms. ejus), et narravit² ei omnia opera quæ fecerat vir Dei in illa die in Beth-El; et verba quæ locutus fuerat ad re- gem. Et narraverunt patri suo, et dixit eis pater eorum : Per quam viam abiit? Ostenderunt ei filii sui viam per quam abierat vir Dei, qui venerat de Juda. Et ait filiis suis : Sternite mihi asinum. Qui cum stravissent, ascendit, et abiit post virum Dei et invenit eum sedentem subtus terebinthum, et ait illi : Tunc est vir Dei, qui (Vulg. tacet qui) venisti de Juda³? Respondit : Ego sum. Dixit ad eum : Veni mecum domum, ut comedas panem. Qui ait : Non possum reverti, neque venire tecum, nec comedam panem, nec bibam aquam in loco isto : quia locutus est Dominus (h. non habet) ad me in sermone Do- mini dicens : Non comedes panem, neque bibes aquam ibi, nec reverteris per viam qua veneris. Qui ait illi : Et ego propheta sum similis tui, et angelus locutus est mihi in sermone Domini dicens : Reduc eum tecum in domum tuam, et (Vulg. ut) comedat panem, et bibat aquam, Fefellit eum, et reduxit secum : comedit ergo panem in domo ejus, et bibit aquam. (T. LII.) Cumque sederent ad mensam, fa- ctus est sermo Domini ad prophetam, qui reduxerat eum. Et exclamavit ad virum Dei, qui venerat de Juda, dicens : Hæc dixit Dominus : Quia inobediens fuisti ori Domini, et non custodisti mandatum quod præcepit tibi (ms. tacet tibi) Dominus Deus tuus, et reversus es, et comedisti panem, et bibisti aquam in loco in quo præcepit (ms. præceperam) tibi ne comederes panem neque biberes aquam, non inferetur (ms. infertur) cadaver tuum in sepul- crum patrum tuorum. Cumque comedisset, et bibis- set stravit asinum suum prophetæ, quem reduxe- rat. Qui cum abiisset, invenit eum leo in via, et occidit, et erat cadaver ejus projectum in itinere : asinus autem stabat juxta illum, et leo stabat juxta cadaver. Et ecce viri transeuntes viderunt cadaver projectum in via, et leonem stantem juxta cada- ver. Et venerunt, et divulgaverunt in civitate, in

Quæ subsequitur scholiastis notam, ex- tate litteris, se conjectando excudisse, monuit.

ms., celebratur. Hebraica autem phrasis

verbum hoc penitus omittit.

² Vulgati, venerunt filii sui, et narraverunt, etc.

³ Veronens. ms. venit : et mox cum Vulgatis⁴ Respondit ille : utrumque ab Hebræo longius.

qua propheta senex ille habitabat. Quod cum au-
dis set propheta ille, qui reduxerat eum de via, ait :
Vir Dei est, qui inobediens fui ori Domini, et tra-
didit eum Dominus leoni, et confregit eum, et occi-
dit juxta verbum Domini, quod locutus est ei. Dixit-
que ad filios suos : Sternite mihi asinum. Qui cum
stravissent, et ille abiisset, invenit cadaver ejus
projectum in via asinum et leonem stantes juxta
cadaver : non comedit leo de cadavere, nec læsit
asinum. Tulit ergo propheta cadaver viri Dei, et
posuit illud super asinum, et reversus intulit in
civitatem propheta senex, ut plangeret eum¹. Et
posuit cadaver ejus in sepulcro suo, et planxerunt
eum : Heu ! heu ! (h. Heu ! frater mi) frater. Cumque
planxissent (h. sepelissent) eum, dixit ad filios
suos : cum mortuus, fuero, sepelite me in sepul-
cro in quo vir Dei sepultus est : juxta ossa ejus
ponite ossa mea. Profecto enim veniet sermo, quem
prædixit (h. vocavit) in sermone Domini contra al-
tare quod est in Beth-El, et contra omnia fana ex-
celsorum, quæ sunt in urbibus Samariæ. (T. LIV.)
Post (h. *verbum hoc*) verba hæc non est reversus
Jeroboam de via sua pessima, sed econtrario fecit
de novissimis populi sacerdotes excelsorum : qui-
cunque volebat implebat manum suam, et fiebat
sacerdos excelsorum. Et propter hanc causam pec-
cavit domus Jeroboam, et eversa est, et deleta de
superficie terræ.

(T. LV, Cap. XIV.) In tempore illo ægrotavit
Abia filius Jeroboam. Dixitque Jeroboam uxori suæ:
Surge, et commuta habitum, ne cognoscaris quod
sis uxor Jeroboam, et vade in Silo, ubi est Ahias
propheta, qui locutus est mihi, quod regnaturus
essem super populum hunc. Tolle quoque in manu
tua decem panes, et crustulam, et vas mellis, et
vade ad illum ipse indicabit tibi quid eventurum
sit huic puero. Fecit ut dixerat uxor Jeroboam, et
consurgens abiit in Silo, et venit in domum
Ahia; at ille non poterat videre, quia caligave-
rant (ms. caligaverunt) oculi ejus præ senectute.
Dixit autem Dominus ad Ahiam (h. *hic habet*
Ahiam): Ecce uxor Jeroboam ingreditur, ut consulat
te super filio suo qui ægrotat. Hæc et hæc loqueris ei.
Cum ergo illa intraret, et dissimularet esse se quæ
erat, audivit Ahias sonitum pedum ejus introeun-
tis per ostium, et ait : Ingredere, uxor Jeroboam :
(T. LIV.) quare aliam te esse simulas? ego autem
missus sum ad te durus *nuntius* (h. non habet).
Vade, et dic Jeroboam : Hæc dicit Dominus Deus
Israel : Quia exaltavi te de medio populi, et dedi
te ducem super populum meum Israel, et scidi re-
gnum domus David, et dedi illud tibi, et non fuisti

sicut servus meus David, qui custodivit mandata
mea, et secutus est me in toto corde suo, faciens
quod placitum esset in conspectu meo (h. in oculis
meis); sed operatus es mala super omnes qui fue-
runt ante, et fecisti (h. et ambulasti, et fecisti)
tibi deos alienos et conflatiles, ut me ad iracun-
diam provocares, me autem projecisti post corpus
tuum; idcirco ecce² ego inducam mala super
domum Jeroboam, et percutiam de Jeroboam mi-
gentem ad parietem, et clausum, et novissimum
in Israel (h. clausum, et derelictum); et mundabo
reliquias domus Jeroboam, sicut mundari solet
simus usque ad purum. Qui mortui fuerint de
Jeroboam in civitate, comedent eos canes; qui
autem mortui fuerint in agro, vorabunt eos aves
cæli, quia Dominus locutus est. Tu igitur surge,
et vade in domum tuam, et in ipso introitu pedum
tuorum in urbem, morietur puer (h. parvulus); et
plangent³ eum omnis Israel, et sepeliet; iste enim
solus inferetur de Jeroboam in sepulcrum, quia in-
ventus est sermo bonus super eum (h. in eo) a Do-
mino Deo Israel⁴, in domo Jeroboam. Constituit
autem sibi Dominus regem super Israel⁵, qui per-
cutiet domum Jeroboam in hac die, et in hoc tem-
pore; et percutiet Dominus (*Vulg. addunt Deus*) Is-
rael, sicut moveri solet arundo in aqua, et evellet
Israel de terra bona hac, quam dedit patribus eo-
rum, et ventilabit eos trans flumem; quia fecerunt
sibi lucos, ut irritarent Dominum. Et tradet Dominus
Israel propter peccata Jeroboam, qui peccavit, et
peccare fecit Israel. Surrexit itaque uxor Jeroboam,
et abiit, et venit in Thersa; cunque illa ingrede-
retur limen domus, puer mortuus est, et sepelie-
runt eum. Et planxit eum omnis Israel juxta ser-
monem Domini, quem locutus est in manu servi
sui Ahia (h. *Ahian habet hic*) prophetæ. (T. LVII.)
Reliqua autem verborum Jeroboam, quomodo pa-
gnaverit, et quomodo regnaverit, ecce scripta sunt
in libro Verborum dierum regum Israel. Dies au-
tem, quibus regnavit Jeroboam, viginti et duo
anni sunt (h. non habet), et dormivit cum patribus
suis: regnavitque Nadab filius ejus pro eo. (T. LVIII.)
Porro Roboam filius Salomonis regnavit in Juda.
Quadragesima et unius anni erat Roboam, cum re-
gnare cœpisset: decem et septem annis regnavit
in Jerusalem civitate, quam elegit Dominus, ut
poneret nomen suum ibi ex omnibus tribubus
Israel. Nomen autem matris ejus Naama Ammanitis
(ms. Ammanithes). Et fecit Judas malum coram
Domino (h. in oculis Domini), et irritaverunt eum
super omnibus, quæ peccaverunt. Ædificaverunt
enim et ipsi sibi aras, et statuas, et lucos (h. ex-

¹ Rectius cum Hebræo ms. Veronens. in gignen-
di casu, *prophetæ, ut plangerent*. Vulgata ipsius le-
ctio hoc uno abludit, quod habet minori numero.
plangeret. Mox idem ms. semel habet *heu* juxta
Hebraicum.

² Tacet idem ms. *ecce*, quod Græci tantum ali-
quot libri atque Arabica versio prætermittit.

³ Juxta Hebræum plurium numero Veronens. ms.
plangent, et sepelient.

⁴ Idem ms. *Inventus est super eo sermo bonus ad*
Dominum Deum Israel, ad Hebræi contextus ve-
stigia.

⁵ Verius in futuro legit ms. Veronens. Juxta ori-
ginales textus et Vulgatos Latinos.

celsa, et titulos), super omnem collem excelsum, et subter omnem arborem frondosam; sed et effeminati (h. effeminatus) fuerunt in terra, feceruntque omnes abominationes gentium, quas attrivit Dominus ante faciem filiorum Israel. (T. LIX.) in quinto autem anno regni Roboam ascendit Sesa^o rex Ægypti in Jerusalem, et tulit thesauros domus Domini, et thesauros regios, et universa diripuit, scuta quoque aurea, quæ fecerat Salomon; pro quibus fecit Roboam rex scuta ærea, et tradidit ea in manu ducum scutariorum, et eorum qui excubabant ante ostium domus regis. Cumque ingrederetur rex in domum Domini, portabant ea qui præeundi habebant officium, et postea reportabant ad armamentarium scutariorum. Reliqua autem sermonum Roboam, et omnium quæ fecit, ecce scripta sunt (h. nonne scripta sunt) in libro Verborum (*Vulg. sermonum*) dierum regum Juda. Fuitque bellum inter Roboam et Jeroboam conctis diebus. Dormivitque Roboam cum patribus suis, et sepultus est cum eis in civitate David: (T. LX.) nomen autem matris ejus Naama Ammanitis, et regnavit Abia (h. Abiam) filius ejus pro eo

(*Cap. XV.*) Igitur in octavo decimo anno regni Jeroboam filii Nabat, regnavit Abiam super Judam Tribus annis regnavit in Jerusalem: nomen matris ejus Maacha filia Absalom¹ (h. hic habet Absalom). Ambulavitque in omnibus peccatis patris sui, quæ fecerat ante eum, nec erat cor ejus perfectum cum Domino Deo suo, sicut cor David patris ejus. Sed propter David dedit ei Dominus Deus suus lucernam in Jerusalem, ut suscitarret filium C ejus post eum, et statueret (*ms. staret*) Jerusalem, eo quod fecisset David rectum in oculis Domini, et non declinasset ab omnibus, quæ præceperat ei, cunctis diebus vitæ suæ, excepto sermone Uriæ Hethæi. Attamen bellum fuit inter Roboam et Jeroboam, omni tempore (h. omnibus diebus) vitæ ejus. Reliqua autem sermonum Abia, et omnia quæ fecit, nonne hæc scripta sunt in libro Verborum dierum regum Juda? Fuitque prælium inter Abiam et inter (*ms. et Vulg. tacent*) Jeroboam. (T. LXI.) Et dormivit Abia cum patribus suis, et sepe- lierunt eum in civitate David: regnavitque Asa filius ejus pro eo. In anno ergo vicesimo Jeroboam regis Israel regnavit Asa rex Juda, et quadraginta uno anno regnavit in Jerusalem. Nomen matris D ejus, Maacha, filia Absalom (h. Absalom). (T. LXII.) Et fecit Asa rectum ante conspectum (h. in oculis Domini) Domini, sicut David pater ejus,

et abstulit effeminatos de terra purgavitque universas sordes *idolorum* (h. non habet), quæ fecerant patres ejus. Insuper et Maacham matrem suam amovit, ne esset princeps in sacris Priapi, et in loco ejus, quem consecraverat, subvertitque specum ejus, et confregit simulacrum turpissimum, et combussit in torrente Cedron: excelsa autem non abstulit. Verumtamen cor Asa perfectum erat eum (*ms. coram*) Domino cunctis diebus suis, et intulit ea, quæ sanctificaverat pater suus et voverat, in domum Domini, argentum et aurum, et vasa. Bellum autem erat inter Asa et Baasa regem Israel. cunctis diebus eorum. Ascendit quoque Baasa rex Israel in Judam, et ædificavit Rama, ut non posset quispiam egredi vel ingredi de parte Asa regis Juda. (T. LXIII.) Tollens itaque Asa omne argentum et aurum, quod remanserat in thesauris domus Domini, et in thesauris domus regis, dedit illud in manus servorum suorum, et misit ad Benadad filium Tabremon filii Ezion, regem Syriæ, qui habitabat in Damasco. dicens: Fœdus est inter me et te, et inter patrem meum et patrem tuum: ideo misi tibi munera, argentum et aurum, et peto, ut venias, et irritum facias fœdus, quod habes cum Baasa rege Israel, et recedat a me. Acquiescens Benadad regi Asa, misit principes exercitus sui in civitates Israel, et percusserunt Abion, et Dan, et Abel domum Maacha, et universam Cheneroth (*ms. Ceneroth*), omnem scilicet terram Nephthali. Quod cum audisset Baasa: intermisit ædificare Rama, et reversus est in Thersa. Rex autem Asa nuntium misit in omnem Judam², dicens: Nemo sit excusatus. Et tulerunt lapides de Rama, et ligna, quibus ædificaverat Baasa, et extruxit de eis rex Asa Gabaa Benjamin, et Maspha. Reliqua autem omnium sermonum Asa, et univeræ fortitudines ejus, et cuncta quæ fecit, et civitates. quas extruxit, nonne hæc scripta sunt in libro Verborum dierum regum Juda? Verumtamen in tempore senectutis suæ doluit pedes. Et dormivit cum patribus suis, et sepultus est cum eis in civitate David patris sui. Regnavitque Josaphat filius ejus pro eo. (T. LXIV.) Nadab vero filius Jeroboam regnavit super Israel anno secundo Asa regis Juda: regnavitque super Israel duobus annis. Et fecit quod malum est in conspectu Domini (h. in oculis), et ambulavit in viis patris sui, et in peccatis (*ms. et in peccato*) ejus, quibus peccare fecit Israel. Insidiatus est autem ei Baesa filius Abiæ de domo Issachar, et percussit eum in Gebbethon, quæ urbs Phili-

¹Suppositus Hieronymus in *Quæstionibus Hebraicis* ad II Paralip. monet, hunc non esse filium David: « Non est iste, inquit, Absalom filius David, sed alius, quod in Regum volumine demonstratur. » Hunc itaque locum attendit, quia in scholio juxta Hebræum *Abisalom*, non *Absalom* dicitur. MART.

— Idem *ms.* hic atque infra *Abessalon* cum *Vul- atis*. Hebræus ipse textu hic אבישלום habet, quod

scholiastes notat. Et vero, licet unum idemque sit nomen *Absalon* et *Abessalon*, ut ex II Paralipom. II, 21 constat, alium tamen hic a Davidis filio *Ab- salomum* innui, olim visum est criticorum filiis. Propius ad fidem Josephus existimat. de Thamare Absalomi filia natam illi neptem Maacham nomine quæ filia καταχρηστικῶς dicitur.

² Verbum *dicens* *ms.* Veronens. juxta Hebr. textum, et mox *de* voculam tacet.

sthorum, siquidem Nadab et omnis Israel obsidebant Gebbethon. (T. LXV.) Interfecit igitur illum Baasa in anno tertio Asa regis Juda, et regnavit pro eo. Cumque regnasset, percussit omnem domum Jeroboam: non dimisit ne unam quidem animam de semine ejus (h. de Jeroboam), donec deleteret eum, juxta verbum Domini, quod locutus fuerat in manu servi sui Abiæ Silonitis; propter peccata Jeroboam, quæ peccaverat, et quibus peccare fecerat (*ms. fecit*) Israel, et propter delictum, quo irritaverat Dominum Deum Israel. Reliqua autem sermonum Nadab, et omnia quæ operatus est, nonne hæc scripta sunt in libro Verborum dierum regum Israel? Fuitque bellum inter Asa et Baasa regem Israel, cunctis diebus eorum. Anno tertio Asa regis Juda, regnavit Baasa filius Abiæ, super omnem Israel, in Thersa, viginti quatuor annis. Et fecit malum coram Domino (h. in oculis Domini), ambulavitque in via (*ms. viis*) Jeroboam, et in peccatis ejus, quibus peccare fecit Israel.

(T. LXVI, *Cap. XVI.*) Factus est autem sermo Domini ad Jeu filium Aanani contra Baasam (*ms. Baasa*), dicens: Pro eo quod exaltavi te de pulvere, et posui (*Vulg. add. te*) ducem super populum meum Israel, tu autem ambulasti in via Jeroboam, et peccare fecisti populum meum Israel, ut me irritares in peccatis eorum: ecce, ego demetam posteriora Baasa, et posteriora domus ejus: et faciam domum tuam sicut domum Jeroboam filii Nabat. Qui mortuus fuerit de Baasa in civitate, comedent eum canes: et qui mortuus fuerit ex eo in regione (h. in agro), comedent eum volucres cœli. Reliqua autem sermonum Baasa, et quæcunque fecit, et prælia ejus (h. et fortitudo ejus), nonne hæc scripta sunt in libro Verborum dierum regum Israel? (T. LXVII.) Dormivit ergo Baasa cum patribus suis, sepultusque est in Thersa: et regnavit Ela filius ejus pro eo. Cum etiam in manu (h. *Et etiam* in manu) Jeu filii Hanani prophetæ verbum Domini factum esset (h. fuit) contra Baasam, et contra domum ejus, et contra omne malum, quod fecerat coram Domino (h. in oculis Domini), ad irritandum eum in operibus manuum suarum, ut fieret sicut domus Jeroboam: ob hanc causam occidit eum (h. *propter* quod occidisset eum), hoc est, Jeu filium Hanani, prophetam ¹.

¹ Glossatoris hæc esse, non Interpretis verba: *hoc est Jeu filium Hannani, prophetam*, clamat res ipsa. Non adeo in Hebr. solum archetypo, sed et Græco, cæterisque versionibus desiderantur: et cum soli sint, qui ea retineant, Latini libri, certe eo pluris faciendæ est Veronensis *ms.* omnium præstantissimi castitas, cum alia multa, quæ hactenus annotata sunt sacri textus additamenta, tum hoc plane respuit ac nescit: quanquam et scimus Estio olim aliosejue modi, qui eo carerent, innotuisse. Ad hæc scimus et doctissimis criticis rem ipsam minus probari, minimeque veram videri hanc prophetæ Jeu necem. Nam, inquit, sub Josaphato, qui post Baasam regnavit, idem ipse propheta Jeu filius Hanani missus legitur in Paralipomenon xix,

A Anno vicesimo sexto Asa regis Juda, regnavit Ela filius Baasa super Israel in Thersa duobus annis. Et rebellavit contra eum servus suus Zamri, dux mediæ partis equitum (h. curruum): erat autem Ela in Thersa bibens et temulentus, in domo Aisa præfecti Thersa, Irruens ergo Zamri, percussit et occidit eum, anno vicesimo septimo Asa regis Juda, et regnavit pro eo. (T. LXVIII.) Cumque regnasset, et sedisset super solium ejus, percussit omnem domum Baasa, et non dereliquit ex eo (*Vulg. ea*) mingentem ad parietem, et propinquos et amicos ejus. Delevitque Zamri omnem domum Baasa, juxta verbum Domini, quod locutus fuerat ad Baasa in manu Jeu prophetæ, et propter universa peccata Baasa, et peccata Ela filii ejus, qui peccaverunt, et peccare fecerunt Israel, provocantes Dominum Deum Israel in vanitatibus suis. Reliqua autem sermonum Ela, et omnia quæ fecit, nonne hæc scripta sunt in libro Verborum dierum regum Israel? Anno vicesimo septimo Asa regis Juda, regnavit Zamri septem diebus in Thersa: porro exercitus obsidebat Gebbethon urbem Philistinorum, (T. LXIX.) Cumque audisset rebellasse Zamri, et occidisse regem, fecit sibi regem omnis Israel Amri, qui erat princeps militiæ super Israel in die illa in castris. Ascendit ergo Amri, et omnis Israel cum eo, de Gebbethon, et obsidebant Thersa. Videns autem Zamri quod expugnanda esset civitas, ingressus est palatium, et succendit secum domum regiam: et mortuus est in peccatis suis, quæ peccaverat faciens malum coram Domino (h. in oculis Domini), et ambulans in via Jeroboam, et in peccato ejus, quo fecit peccare Israel. Reliqua autem sermonum Zamri, et insidiarum ejus, et tyrannidis, nonne hæc scripta sunt in libro Verborum dierum regum Israel? Tunc divisus est populus Israel in duas partes: media pars populi sequebatur Thebni filium Gineth (*ms. Geneth*), ut constitueret eum regem: et media pars Amri. Prævaluit autem populus qui erat cum Amri; populo qui sequebatur Thebni filium Gineth: mortuusque est Thebni, et regnavit Amri. (T. LXX.) Anno tricesimo primo Asa regis Juda, regnavit Amri super Israel, duodecim annis; in Thersa regnavit sex annis. Emitque montem Samariæ a Somer duobus talentis argenti: et ædificavit eum, et vocavit nomen civi-

D

2, ad principem illum redarguendum, quod impio Achabo auxilium præbisset. Verba autem illa, *obquam causam occidit eum*, vel ad Deum referunt, qui Baasam tot scelerum reum morte punivit, vel ad Baasam ipsum, qui Nadabum Jeroboami filium interfecit, totamque ejus familiam delevit, ut regnum invaderet. Quæ ut se habeant, profecto mirari subit, neque a Matianæo fuisse hanc additionem animadversam, neque ab Hebræo, quem vocat scholiaste, qui sæpius levissimas nulliusque ferè momenti variantes ab Hebræo lectiones studiosè ingerit. Nisi si putandum de illo est, in eo cui primum sua hæc scholia apposuit Latino exemplari, hanc ipsam additionem non exstitisse.

quam extruxerat, nomine Somer¹ domini is Samarie. Fecit autem Amari malum in conu Domini (h. in oculis Domini), et operast nequiter super omnes, qui fuerunt ante. Ambulavitque in omni via Jeroboam filii Nasti in peccatis ejus quibus peccare fecerat Isut irritaret Dominum Deum Israel in vanitatis. Reliqua autem sermonum Amri, et prænus (h. et fortitudo ejus) quæ gessit, nonne cripta sunt in libro Verborum dierum regum? (T. LXXI.) Dormivitque Amri cum patriuis, et sepultus est in Samaria; regnavitque filius ejus pro eo. Ahab vero filius Amri ret super Israel anno tricessimo octavo Asa regis. Et regnavit Ahab filius Amri super Israel in ria viginti et duobus annis² (h. viginti et or annis]. Et fecit Ahab filius Amri malum in ectu Domini, super omnes qui fuerunt ante. Nec suffecit ei, ut ambularet in peccatis Jem filii Nabath: insuper duxit uxorem Jezabel ael) filiam Ethbaal regis Sidoniorum³, Et et servivit Baal, et anoravit eum. Et posuit Baal in templo Baal, quod ædificaverat in ria, et plantavit lucum: et addidit Ahab in suo, irritans Dominum Deum Israel, super s reges Israel qui fuerunt ante eum. In diebus ædificavit Abiel de Beth-El, Jericho: in Abirimitivo suo (h. primogenito suo) fundavit et in Segub novissimo suo posuit portas ejus: verbum Domini, quod locutus fuerat in ma- sue filii Nun.

LXX. Cap. XVII.) Et dixit Elias Thesbites C vena) de, habitatoribus (h. de advenis) Galaad iab: Vivit Dominus Deus Israel, in cujus ectu sto (h. stetit), si erit annis his ros et a, nisi juxta oris mei verba. Et factum est m Domini ad eum, dicens: Recede hinc, et contra orientem, et abscondere in torrente i, qui est contra Jordanem, et ibi de torrente : corvisque præcepi ut pascant te ibi. Abiit et fecit juxta verbum Domini: cumque abiis-

mine Somer, id est montem Domini, vel mon- smariz. Imperitum istud glossema positum mus in sacro contextu Regii codicis ms. quod notare operæ pretium duxi, ut exploratum ut omnes, multa hujusmodi glossemata in uræ contextum cum Græcum, tum Latinum, D orum imperitia et temeritate antiquitus fuisse a: quanquam hæc auctores scholiorum ad nes librorum apposuissent pro lectorum eru- s. MART.

de expiscatus sit noster scholiastes Ahab chab viginti et quatuor annis regnasse in ia, adhuc ignoramus: in Polyglottis enim sa ad numerum viginti et duorum annorum ia reperiuntur. Tria quoque exemplaria ica mss. quæ cum editis contulimus, viginti s annos renuntiat. Tabulæ demum chrono- apud historiographos nihil differunt in regni Ahab. Itaque hic suspensi hæremus, sum aliquem memoriæ diligentissimo scho- impingentes, variantem forte lectionem quo-

set, sedit in torrente Carith. qui est contra Jor- danem. (T. LXXIII.) Corvi quoque deferebant ei (ms. *lucet* ei) panem et carnes mane, similiter panem et carnes vesperi, et bibebat de torrente. Post dies autem siccatus est torrens: non enim pluerat super terram. Factus est igitur sermo Domini ad eum, dicens: Surge, et vade in Sarephtha (h. Sarphatha) Sidoniorum, et manebis ibi: præcepi enim ibi mulieri viduæ ut pascat te. Surrexit, et abiit in Sarephtha. Cumque venisset ad portam civitatis, apparuit ei mulier vidua colligens ligna, et vocavit eam, dixitque ei⁴: Da mihi paululum aquæ in vase, ut bibam. Cumque illa pergeret ut afferret, clamavit post tergum ejus, dicens: Affer mihi obsecro, et buccellam panis in manu tua. Quæ respondit: Vivit Dominus Deus tuus, quia non habeo panem, nisi quantum pugillus capere potest farinæ in hydria, et paululum olei in lecytho: en colligo duo ligna, ut ingrediar et faciam illud mihi et filio meo, ut comedamus et moriamur. (T. LXXIV.) Ad quam Elias ait: Noli timere, sed vade, et fac sicut dixisti: verumtamen mihi primum fac de ipsa farinula subcinericium panem parvulum, et affer ad me: tibi autem et filio tuo facies postea. Hæc autem dicit Dominus Deus Israel: Hydria jarinæ non deficiet, nec lecythus olei minuetur usque ad diem, in qua daturus est Dominus plu- viam super faciem terræ. Quæ abiit, et fecit juxta verbum Eliæ: et comedit ipse, et illa, et domus ejus: et ex illa die hydria (h. et domus ejus per dies, hydria) farinæ non defecit, et lecythus olei non est imminutus, juxta verbum Domini, quod locutus fuerat in manu Eliæ. (T. LXXV.) Factum est autem post verba (*Vulg. tacent verba*) hæc, ægotavit filius mulieris matrisfamilis, et erat languor ejus fortis nimis (*ms. et Vulg. tacent ejus; tum Vulg. fortissimus pro fortis nimis*), ita ut non remaneret in eo halitus. Dixit ergo ad Eiam: Quid mihi et tibi, vir Dei? ingressus es ad me, ut remo- rarentur iniquitates meæ, et interficeres filium meum? Et ait ad eam (*Vulg. add. Elias*): Da mihi

rumdam antiquorum Hebræorum codicum temere reprehendamus. MART.

— Iterum ex hoc loco colligere est, non Hebræum archetypum, sed Latinum quodpiam apographum laudari ab scholiaste. Quanquam non Hebræus so- lum, sed et cæteri libri omnes quot supersunt, vi- ginti duos tantum regni annos Achabo tribuunt.

³ Itat legit Canon emendatus. Cæteri ad unum mss. codices *Methhaal* aut *Methabaal* habent, et proclivi certe lapsu propter *m* immediate præcedens in voce *filiam*. Quis nesciat centies ac milles idem contigisse antiquariis, ut elementa verborum præ- cedentium cum sequentibus verbis copularent? MART.

— Veronens. ms., *Methabaal*: quemadmodum in plerisque aliis Martianeus invenit: ex obvio Lati- norum scribarum errore, qui litteram prostremam præcedentis proxime vocis *filiam*, geminant, ac transferunt ad sequens verbum.

⁴ Veronens. ms. *tacet ei*, quod quidem neque est in Hebræo additum.

filiu m tuum. Tolitque eum de sinu ejus, et portavit n cœnaculum, ubi ipse manebat, et posuit super lectulum suum (*ms. lectum*). Et clamavit ad Dominum, et dixit: Domine Deus meus, etiamne viduam, apud quam ego utumque¹ sustentor, afflixisti, ut interficeres filium ejus? Et expandit se, atque mensus est super puerum (*h. parvulum*) tribus vicibus, clamavitque ad Dominum, et ait: Domine Deus meus, revertatur, oro, anima pueri (*h. parvuli*) hujus in viscera ejus. Et exaudivit Dominus vocem Eliæ: et reversa est anima pueri (*h. parvuli*) intra eum, et revixit. Tulitque Elias puerum (*h. parvulum*), et deposuit eum de cœnaculo in inferiorem domum, et tradidit matri suæ, et ait illi: En vivit filius tuus (*h. Vide, vivit filius tuus*). Dixitque mulier ad Eliam: Nunc in isto cognovi, quoniam vir Dei es tu, et verbum Domini in ore tuo verum est (*h. non habet*).

(T. LXXXVI. *Cap. XVIII.*) Post dies multos verbum Domini factum est ad Eliam, in anno tertio, dicens: Vade, et ostende te Ahab ut dem pluviam super faciem terræ. Ivit ergo Elias, ut ostenderet se Ahab: est autem fames vehemens in Samaria. Vocavitque Ahab Abdiam dispensatorem domus suæ: Abdias autem timebat Dominum valde. Nam cum interficeret Jezabel (*h. Isabel*) prophetas Domini, tulit ille centum prophetas, et abscondit eos quinquagenos in speluncis², et pavit eos pane et aqua. Dixit ergo Ahab ad Abdiam: Vade in terram ad universos fontes aquarum, et in cunctas valles, si forte invenire possimus (*ms. possemus*) herbam, et salvare equos et mulos (*h. equum et mulum*), et non penitus jumenta intereant. Diviseruntque sibi regiones (*h. terram*), ut circumirent³ eas (*h. eam*): Ahab ibat per viam unam, et Abdias per viam alteram seorsum (*h. per viam unam solus, et Abdias per viam alteram seorsum solus*). (T. LXXXVI.) Cumque esset Abdias in via, occurrit ei Elias: qui cum cognovisset eum, cecidit super faciem suam, et ait: Num tu es, domine mi, Elias? Cui ille respondit. Ego. Vade, et⁴ dic domino tuo: Adest Elias. Et ille, Quid, inquit, peccavi, quoniam tradis me servum tuum in manu Ahab, ut interficiat me? Vivit Dominus Deus tuus (*Vulg. add. quia.*) non est gens aut regnum, quo non miserit dominus meus te requirens: et respondentibus cunctis: Non est hic, adjuravit regna singularia et gentes, eo quod minime reperireris. Et tunc tu dicis mihi: Vade, et dic domino tuo:

A Adest Elias. Cumque recessero a te, Spiritus Domini asportabit te in locum quem ego ignoro, et ingressus nuntiabo Ahab, et non inveniens te⁴, interficiet me: servus autem tuus timet Dominum ab infantia sua. Nunquid non indicatum est tibi domino meo, quid fecerim cum interficeret Jezabel prophetas Domini, quod absconderim de prophetis Domini centum viros, quinquagenos et (*h. non habet*) quinquagenos in speluncis, et paverim eos pane et aqua? Et nunc tu dicis: Vade, et dic domino tuo: Adest Elias, ut interficiat me? Et dixit Elias: Vivit Dominus exercituum, ante cujus vultum sto (*h. steti.*), quia hodie apparebo ei. Abiit ergo Abdias in occursum Ahab) et indicavit ei. Venitque Ahab in occursum Eliæ. (T. LXXVIII.) Et cum vidisset eum, ait: Tune es ille, qui conturbas (*h. conturbans*) Israel? Et ille ait: Non turbavi (*Vulg. add. ego*) Israel, sed tu est domus patris tui, qui dereliquistis mandata Domini⁵, et secuti estis Baalim. Verumtamen nunc mitte, et congrega ad me universum Israel in monte Carmeli, et prophetas Baal quadringentos quinquaginta, prophetasque lucorum quadragintos, qui comedunt de mensa Jezabel. Misit Ahab ad omnes filios Israel, et congregavit prophetas in monte Carmeli. (T. LXIX.) Accedens autem Elias ad omnem populum, ait: Usquequo claudicatis in duas partes? si Dominus est Deus, sequimini eum: si autem Baal, sequimini illum. Et non respondit ei populus verbum. Et ait rursus Elias ad populum: Ego remansi propheta Domini solus; prophetæ autem Baal quadraginti quinquaginta viri sunt. Dentur nobis duo boves, et illi eligant (*Vulg. add. sibi*) bovem unum, et in frustra cædentes, ponant super ligna, ignem autem non supponant: et ego faciam bovem alterum, et imponam super ligna, ignem autem non supponam. Invocate nomina deorum vestrorum (*h. in nomine deorum vestrorum*), et ego invocabo nomen Domini (*Vulg. add. mei*): et Deus qui exaudierit per ignem, ipse sit Deus. Respondens omnis populus ait: Optima propositio (*h. bonum verbum*). Dixit ergo Elias prophetis Baal: Eligite vobis bovem unum et facite primi, quia vos plures estis: et invocate nomina deorum vestrorum (*h. in nomine deorum vestrorum*), ignemque non supponatis. Qui cum tulissent bovem, quem dederat eis⁶, fecerunt: et invocabant nomen Baal de mane usque ad meridiem, dicentes: Baal, exaudi nos. Et non erat vox, nec qui responderet: transiliebantque altare quod

¹ Paulo vitiosa scriptura in Veronens. ms. *huc-cumque*, quod accipere malim pro *hucusque*, non *utcumque*: etsi enim in Hebræo nihil sit quod alterutri voci proprie respondeat, consonat tamen ea magis sacro contextui: et Græco nescio cui Hexaplati interpreti probatur, ἔτι, *adhuc*, sive *hucusque*. Sequior amanuensis in codice refixit, *utcumque*.

² Minori numero idem ms. juxta Hebr. *in spelunca*, Vulgati bis habent *et quinquagenos*.

³ Idem ms. cum Hebr. tacet *et*, moxque habet *At*

ille pro Et ille.

⁴ Veronens. ms., *et non inveniet te, et interficiet me.*

Addit idem ms., *Dei tui*. quod quidem in hodierno Hebræo textu non est: legisse tamen olim quid simile videntur LXX Interpretes, qui reddunt τὸν Κύριον θεὸν ὑμῶν: *Dominum Deum vestrum.*

⁶ Iterum plus habet Veronens. ms. addens hic *unum*, quam vocem ex quo textu excuderit, nescimus.

fecerant. Cumque esset jam merities, illudebat eis Elias, dicens : Clamate voce majore : deus enim est, et forsitan loquitur, aut in diversorio est, sicut in itinere, aut certe dormit, et excitetur. Clamabant ergo voce magna, et incidebant et juxta ritum suum cultris et lanceolis, donec profunderentur sanguine. Postquam autem transiit merities, et illis prophetantibus, venerat tempus quo sacrificium offerri solet, nec audiebatur vox, neque aliquis respondebat, nec attendebat orantes : dixit Elias omni populo : Venite ad me. Et accedente ad se populo, curavit altare Domini, quod destructum fuerat. Et tulit duodecim lapides juxta numerum tribuum filiorum Jacob, ad quem factus est sermo Domini, dicens : Israel erit nomen tuum. Et ædificavit de lapidibus altare in nomine Domini : fecitque aquæductum, quasi per duas aratiunculas in circuitu altaris, et composuit ligna divisitque bovem per membra, et posuit super ligna, et ait : Implete quatuor hydrias aqua, et fundite super holocaustum et super ligna. Rursumque dixit : Etiam secundo hoc facite. Qui cum fecissent et secundo, ait : Etiam tertio id ipsum facite. Feceruntque et tertio, et currebant aquæ circa altare, et fossa aquæductus repleta est. Cumque jam tempus esset ut offerretur holocaustum accedens Elias propheta, ait : Domine Deus Abraham, Isaac et Israel, hodie ostende quia tu es Deus Israel (h. in Israel), et ego servus tuus, et juxta præceptum (h. verbum) tuum feci omnia verba hæc. Exaudi me, Domine, exaudi me, ut dicat populus iste quia tu es Dominus Deus, et tu convertisti cor eorum iterum (h. retrorsum). Cecidit autem ignis Domini, et voravit holocaustum, et ligna, et lapides, pulverem quoque, et aquam, quæ erat in aquæductu lambens. (T. LXXX.) Quod cum vidisset omnis populus, cecidit in faciem suam, et ait : Dominus ipse est Deus, Dominus ipse est Deus. Dixitque Elias ad eos : Apprehendite prophetas Baal, et ne unus quidem effugiat (*ms. fugiat*) ex eis. Quos cum comprehendissent, duxit (h. deposuit) eos Elias ad torrentem Cison, et interfecit eos ibi. Et ait Elias ad Ahab : Ascende, et comede, et bibe : quia sonus multæ pluvie est. (T. LXXXI.) Ascendit Ahab ut comederet et biberet ; Elias autem ascendit in verticem Carmeli, et pronus in terram posuit faciem (*Vulg. addunt suam*) inter genua sua, et dixit ad puerum suum : Ascende et prospice contra mare. Qui cum ascendisset, et contemplatus esset ait : Non est quidquam. Et rursum ait illi : Revertere septem vicibus. In septima autem vice, ecce nubecula parva quasi vestigium hominis (h. vola viri) ascendebat de mari. Qui ait : Ascende, et dic Ahab : Junge (*Vulg. addunt currum tuum*) et descende, ne occupet te pluvia. Cumque se verteret huc atque

A illuc, ecce cæli contenebrati sunt, et nubes (h. nubibus), et ventus, et facta est pluvia grandis. Ascendens itaque Ahab abiit in Jezrael : et manus Domini facta est super Eliam, accinctisque lumbis currebat ante Ahab, donec veniret in Jezrael.

(*Cap. XIX.*) Nuntiavit autem Ahab Jezabel omnia, quæ fecerat Elias, et quomodo occidisset universos prophetas gladio. Misitque Jezabel nuntium a Eliam, dicens : Hæc mihi faciant dii, et hæc addant, nisi hac hora cras posuero animam tuam sicut animam unius ex illis. (T. LXXXII.) Timuit ergo Elias, et surgens abiit quocumque eum ferebat voluntas : venitque in Ber-Sabee (h. timuit ergo Helias et surgens et venit in Bersabee) Juda, et dimisit ibi puerum suum, et perrexit in desertum, viam unius diei. Cumque venisset, et sederet subter unam juniperum, petivit animæ suæ ut moreretur, et ait : Suffecit mihi, Domine, tolle animam meam : neque enim melior sum, quam patres mei. Projecitque se, et obdormivit sub umbra juniperi (h. subter unam juniperum) ; et ecce angelus Domini¹ tetigit eum, et dixit illi : Surge, et comede. Et respexit, et ecce ad caput suum subcinericius panis, et vas aquæ : comedit ergo, et bibit, et rursum obdormivit : reversusque est angelus Domini secundo, et tetigit eum, dixitque illi : Surge, comede, grandis enim tibi restat via. (T. LXXXIII.) Qui cum surrexisset, comedit et bibit, et ambulavit in fortitudine cibi illius² quadraginta diebus et quadraginta noctibus, usque ad montem Dei Horeb. Cumque venisset illuc, mansit in spelunea, et ecce sermo Domini ad eum, dixitque illi : Quid hic agis, Elia ? At ille respondit : Zelo zelatus sum pro Domino Deo exercituum, quia dereliquerunt pactum tuum³ filii Israel, altaria tua destruxerunt, et prophetas tuos occiderunt gladio, et derelictus sum ego solus, et quærent animam meam, ut auferant eam. Et ait ei : Egredere et sta in monte coram Domino, et ecce Dominus transit, et spiritus grandis et fortis subvertens montes, et conterens petras ante Dominum : non in spiritu Dominus. Et post spiritum commotio : non in commotione Dominus. Et post commotionem ignis : non in igne Dominus. Et post ignem sibilus auræ tenuis. Quod cum audisset Elias, operuit vultum suum pallio, et egressus stetit in ostio speluncæ, et ecce vox ad eum dicens : Quid hic agis. Elia ? Et ille respondit : Zelo zelatus sum pro Domino Deo exercituum : quia dereliquerunt pactum tuum filii Israel, altaria tua destruxerunt, et prophetas tuos occiderunt gladio, et derelictus sum ego solus, et quærent animam meam, ut auferant eam. (T. LXXXIV.) Et ait Dominus ad eum : Vade, et (*ms. tacet et*) revertere in viam tuam per desertum in Damascus³ : cumque perveneris (*Vulg. addunt*

¹ Rectius hic Veronens. *ms.* tacet *Domini*, quod nomen neque est in Hebræo additum.

² Pro *tuum* habet idem *ms. Domini*, longius tamen ab Hebræo בְּרִיחָךְ.

³ Canon emendatus nunc legit *per desertum Damasci*, antea vero ut nos edidimus ad fidem aliorum exemplarium *ms.* Mart.

illuc), unges Azael regem super Syriam, et Jeu filium Namsi unges regem super Israel; Elisæum autem filium Saphat, qui erat de Abelmaula, unges prophetam pro te. Et erit, quicumque fugerit gladium Azael, occidet eum Jeu, et quicumque (*ms. qui*) fugerit gladium Jeu, interficiet eum Elisæus. Et derelinquam mihi in Israel septem millia universorum genua ¹, quæ non sunt incurvata Baal, et omne os, quod non adoravit eum (h. et omne os quod non est osculatum eum) osculans manum. (T. LXXXV.) Profectus ergo inde (*Vulg. addunt Elias*) reperit Elisæum filium Saphat, arantem in duodecim jugis boum, et ipse in duodecim arantibus unus erat: cumque venisset Elias ad eum, misit pallium suum super illum. Qui statim, relictis bobus, cucurrit post Eliam, et ait: Osculer, oro (*ms. addit te*), patrem meum et matrem meam, et sic sequar te. Dixitque ei: Vade, et revertere, quod enim meum erat, feci tibi. (T. LXXXVI.) Reversus autem ab eo, tulit par boum, et mactavit illud, et in aratro boum (h. in vasis boum) coxit carnes, et dedit populo, et comederunt; consurgensque abiit, et secutus est Eliam, et ministrabat ei.

(*Cap. XX.*) Porro Benadad, rex Syriæ, congregavit omnem exercitum suum, et triginta duos reges secum, et equos, et currus, et ascendens pugnabat contra Samariam, et obsidebat eam. Mittensque nuntios ad Ahab regem Israel in civitatem, ait: Hæc dicit Benadab: Argentum tuum et aurum tuum meum est, et uxores tuæ, et filii tui optimi, mei sunt. Responditque rex Israel: Juxta verbum tuum, domine mi rex, tuus sum ego, et omnia mea. Revertentesque nuntii dixerunt: Hæc dicit Benadad, qui misit nos ad te: Argentum tuum, et aurum tuum, et uxores tuas, et filios tuos dabis mihi. Cras igitur hac eadem hora mittam servos meos ad te, et scrutabuntur domum tuam, et domum ² servorum tuorum, et omne quod eis placuerit, ponent (h. et omne concupiscibile oculorum tuorum ponent) in manibus suis, et auferent. Vocavit autem rex Israel omnes seniores terræ, et ait: Animadvertite, et videte, quoniam insidietur nobis. Misit enim ad me pro uxoribus meis et filiis et pro argento et auro, et non abui. Dixeruntque omnes majores natu, et universus populus, ad eum: Non audias, neque acquiescas illi (h. non habet). Respondit itaque nuntiis Benadad: Dicit Dominus meo regi: Omnia propter quæ misisti ad servum tuum in initio ³ faciam: hanc autem rem facere non possum. Reversique nuntii retulerunt ei. Qui remisit, et ait: Hæc faciant mihi dii, et hæc addant, si suffecerit pulvis Samariæ pugillis omnis populi qui sequitur me (*ms. sequuntur*). Et respondens rex

A Israel, ait: Dicit ei (h. non habet): ne gloriatar accinctus æque ut discinctus. Factum est autem, cum audisset (*Vulg. addunt Benadab*) verbum istud, bibebat ipse et reges in umbraculis, et ait: servis suis: Circumdate civitatem. Et circumdederunt eam. (T. LXXXVII.) Et ecce propheta unus accedens ad Ahab regem Israel, ait ei: Hæc dicit Dominus: Certe vidisti omnem multitudinem hanc nimiam? ecce, ego tradam eam in manu tua hodie, ut scias quia ego sum Dominus. Et ait Ahab: Per quem? Dixitque ei ⁴: Hæc dicit Dominus: Per pedisequos (h. per pueros) principum provinciarum. Et ait: Quis incipiet præliari? Et ille dixit: Tu. Recensuit ergo pueros principum provinciarum, et reperit numerum ducentorum triginta duorum: et post eos recensuit populum, omnes filios Israel, septem millia, et egressi sunt meridie. Benadad autem bibebat temulentus in umbraculo suo (h. in umbraculis), et reges triginta duo cum eo, qui ad auxilium ejus venerant. Egressi sunt autem pueri principum provinciarum in prima fronte (h. in primis). Misit itaque Benadad, qui nuntiaverunt ei, dicentes: Viri egressi sunt de Samaria. At ille: Sive, ait, pro pace veniunt, apprehendite eos vivos: sive, ut præliantur, vivos eos capite. Egressi sunt ergo pueri principum provinciarum, ac reliquus exercitus sequebatur (h. qui sequebatur eos): et percussit unusquisque virum, qui contra se veniebat (*ms. venerat*), fugeruntque Syri, et persecutus est eos Israel. Fugit quoque Benadad rex Syriæ in equo cum equitibus. Necnon egressus rex Israel percussit equos et currus, et percussit Syriam plaga magna. (T. LXXXVIII.) Accedens autem propheta ad regem Israel, dixit ei: Vade, et confortare, et scito, et vide quid facias: sequenti enim anno rex Syriæ ascendet contra te. Servi vero regis Syriæ dixerunt ei: Dii montium sunt dii eorum, ideo superaverunt nos; sed melius est, ut pugnemus contra eos in campestribus, et obtinebimus eos. Tu ergo verbum hoc fac: Amove reges singulos ab exercitu suo (*Vulg. tuo*), et pone principes pro eis, et instaure numerum militum, qui ceciderunt de tuis, et equos secundum equos pristinos, currus secundum currus quos ante habuisti, et pugnabimus contra eos in campestribus, et videbis quod obtinebimus eos (h. *Et audivit vocem eorum*). D Creditur consilio eorum, et fecit ita. Igitur postquam annus transierat, recensuit Benadad Syros, et ascendit in Aphee, ut pugnaret contra Israel. Porro filii Israel recensiti sunt, et acceptis cibariis, profecti ex adverso, castraque metati sunt contra eos, quasi duo parvi greges caprarum: Syri autem repleverunt terram. Et accedens (*ms. et Vulg. addunt*

virorum, quorum genua non sunt, etc.

² Plurium numero, *domus*, cum Hebræo בית legit Veronens. ms.

³ Idem ms. cum Vulgatis, *ad me servum tuum initio*.

⁴ Juxta Hebr. Veronens. ms. tacet et.

¹ Ita verbo ad verbum legitur in Hebræo, in Canone nostro Latino, et in plurimis vetustioribus mss. versionis Hieronymi, puta in Regio prima manu, in Corbiensibus 11 et 13, etc. MART.

— Ita et Veronens. habet ms. et vetustiores ex his quos Martian. consuluit. Vulgati, *septem millia*

unus) vir Dei, dixit ad regem Israel: Hæc dicit Dominus: Quia dixerunt Syri: Deus montium est Dominus, et non est Deus vallium, dabo omnem multitudinem grandem hanc in manu tua, et scietis quia ego Dominus. Dirigebant septem diebus ex adverso hi atque illi acies; septima autem die commissum est bellum, percusseruntque filii Israel de Syris centum millia peditum in die una. Fugerunt autem qui remanserant in Aphec, in civitatem, et cecidit murus super viginti septem millia hominum (h. virorum), qui remanserant. Porro Benadad fugiens ingressus est civitatem, in cubiculum quod erat intra cubiculum. Dixeruntque ei servi sui: Ecce, audivimus quod reges domus Israel clementes sint, ponamus itaque saccos in lumbis nostris, et funiculos in capitibus nostris¹, et egrediamur ad regem Israel: forsitan salvabit animas nostras (h. animam tuam). Accinxerunt saccis lumbos suos, et posuerunt funes in capitibus suis (ms. *tacet suis*), veneruntque ad regem Israel, et dixerunt: Servus tuus Benadad dicit: Vivat, oro te² (h. non habet), anima mea. Et ille ait: Si adhuc vivit, frater meus est. Quod acceperunt viri pro nomine, et festinanter (ms. *festinantes*) rapuerunt verbum ex ore ejus, atque dixerunt: Frater tuus Benadad. Et dixit eis (h. non habet): Ite, et adducite eum (*Vulg. addunt ad me*) Egressus est ergo ad eum: Benadad, et levavit³ eum in currum suum (h. non habet). Qui dixit ei: Civitates, quas tulit pater meus a patre tuo, reddam, et plateas fac tibi in Damasco, sicut fecit pater meus in Samaria, et ego fœderatus recedam a te. Pepigit ergo fœdus, et dimisit (h. et ego *cum fœdere* remittam te. Et pepigit fœdus et misit) eum. (T. LXXXIX.) Tunc vir quidam de filiis prophetarum dixit ad socium suum in sermone Domini: Percute me. At ille noluit percutere (h. percutere eum). Cui ait: Quia noluisti audire vocem Domini, ecce recedes a me, et percutiet te leo. Cumque paululum recessisset ab eo, invenit eum leo, atque percussit. Sed et alterum inveniens⁴ virum, dixit ad eum: Percute me. Qui percussit eum, et vulneravit. (T. XC.) Abiit ergo propheta, et occurrit regi in via; et mutavit aspersione pulveris os et oculos suos⁵. Cumque rex transisset, clamavit ad regem, et ait: Servus tuus egressus est ad præliandum cominus, cumque fugisset vir unus, adduxit eum quidam ad me, et ait: Custodi virum istum; quia si lapsus fuerit, erit anima tua pro anima ejus, aut talentum ar-

genti appendes. Dum autem ego turbatus huc illicque me verterem, subito non comparuit. Et ait rex Israel ad eum: Hoc est iudicium tuum, quod ipse decrevisti. At ille statim abstersit (*Al. abstergit*) pulverem de facie sua, et cognovit eum rex Israel, quod esset de prophetis. Qui ait ad eum: (T. XCI.) Hæc dicit Dominus: Quia dimisisti virum dignum morte de manu tua, erit anima tua pro anima ejus, et populus tuus pro populo ejus. Reversus est igitur rex Israel in domum suam, audire contemnens, et furibundus, venit in Samariam.

(T. XCII, *Cap. XXI.*) Post verba autem hæc (*Vulg. add. tempore illo*) vinea erat Naboth Jezraelitæ, qui erat in Jezrael, juxta palatium Ahab regis Samariæ. Locutus est ergo Ahab ad Naboth, dicens: Da mihi vinem tuam, ut faciam mihi hortum olerum, quia vicina est, et prope domum meam, daboque tibi pro ea vineam meliorem, aut si tibi commodius putas, argenti pretium, quanto digna est. Cui respondit Naboth: Propitius mihi sit Dominus (h. Absit a me a Domino), ne dem hæreditatem patrum meorum tibi. Venit ergo Ahab in domum suam indignans, ei frendens super verbo, quod locutus fuerat ad eum Naboth Jezraelites, dicens: Non do tibi hæreditatem patrum meorum. Et projiciens se in lectulum suum, avertit faciem⁶, suam et non comedit panem. Ingressa est autem ad eum Jezabel uxor sua, dixitque ei: Quid est hoc, unde anima tua contristata est? et quare non comedis panem? Qui respondit ei: Locutus sum Naboth Jezraelitæ, et dixi ei (*Al. dixit*): Da mihi vineam tuam, accepta pecunia: aut, si tibi placet, dabo tibi vineam (*Vulg. addunt meliorem*) pro ea. Et ille ait: Non dabo (*ms. do*) tibi vineam meam. (T. XCIII.) Dixit ergo ad eum Jezabel uxor ejus: Grandis auctoritatis es, et bene regis⁷ regnum Israel. Surge, et comede panem, et æquo animo esto, ego dabo tibi vineam Naboth Jezraelitæ. Scripsit itaque litteras (h. libros) ex nomine Ahab, et significavit eas annulo ejus, et misit ad majores natu et ad optimates, qui erant in civitate ejus, et habitabant cum Naboth. Litterarum (h. librorum) autem erat ista sententia: Prædicare jejunium, et sedere facite Naboth inter primos populi, et submitte duos viros filios Belial contra eum, et *falsum* (h. non habet) testimonium dicant: Benedixit Deum et regem, et educite eum, et lapidate, sicque moriatur. Fecerunt ergo cives ejus majores natu

¹ Exciderint librarii oscitantia e Veronens. ms. hic verba, *et funiculos in capitibus nostris*.

² Quod abesse ad Hebræo Scholiastes notat, ms. quoque Veronens. *te* reticet.

³ Item ms. *Egressus ergo ad eum Benadad elevavit*, etc.

⁴ Fere concinians Veronens. ms. *conveniens*.

⁵ Hebræus, *et mutavit pulvere oculos suos*: sic quoque legitur in canone. Heb. verit. quia erasum est in eo verbum *os* cum sequenti conjunctione *et*; habet igitur: *Et mutavit aspersione pulveris oculos*

suos. Potuit nihilominus nomen *os*, quod scriptum reperimus in aliis mss., ab ipsomet Hieronymo usurpari ad majorem illuminationem sententiæ, uti nonnullas particulas addit alibi sæpius explanationis causa. MART.

⁶ Idem ms. cum Vulgatis, *ad parietem* habet pro *suam*, quod videtur glossema intrusum sequiore manu.

In futuro ms. Veronens. et Hebr. legit *תעשה* *reges regnum*, etc.

et optimates, qui habitabant cum eo in urbe, sicut A præceperat eis Jezabel, et sicut scriptum erat in litteris (h. in libris), quas miserat ad eos: prædicaverunt jejunium, et sedere fecerunt Naboth inter primos populi. Et adductis duobus viris filiis diaboli (h. Belial), fecerunt eos sedere contra eum: at alii, scilicet ut (*ms. tacet* ut) viri diabolici (h. Belial), dixerunt contra eum testimonium coram multitudine. (*g. coram populo*): Benedixit Naboth Deo et regi, quam ob rem eduxerunt eum extra civitatem, et lapidibus interfecerunt. Miseruntque ad Jezabel, dicentes: Lapidatus est Naboth, et mortuus est. Factum est autem, cum audisset Jezabel lapidatum Naboth, et mortuum, locuta est Ahab: Surge et posside vineam Naboth Jezraelitæ, qui noluit tibi acquiescere, et dare eam, accepta pecunia: non enim vivit Naboth, sed mortuus est. Quod cum audisset Ahab, mortuum videlicet Naboth, surrexit et descendebat in vineam Naboth Jezraelitæ, ut possideret eam. (T. XCIV.) Factus est igitur sermo Domini ad Eliam Thesbiten, dicens: Surge, descende in occursum Ahab regis Israel, qui est in Samaria: ecce ad vineam Naboth descendit, ut possideat eam, et loqueris ad eum, dicens: Hæc dicit Dominus: Occidisti, insuper et possedisti. Et post hæc adde: Hæc dicit Dominus: In loco in quo ¹linxerunt canes sanguinem Naboth, lambent tuum quoque sanguinem. Et ait Ahab ad Eliam: Num invenisti me (*Vulg. inimicum tibi*). inimice meus? Qui dixit ei ²: Inveni, eo quod venundatus sis, ut faceres malum in conspectu Domini (h. in oculis). Ecce ego inducam super te malum, et demetam (h. auferam) posteriora tua, et interficiam de Ahab mingentem ad parietem, et clausum et ultimum (h. derelictum) in Israel. et dabo domum tuam sicut domum Jeroboam filii Nabat, et sicut domum Baasa filii Abia: quia egisti, ut me ad iracundiam provocares, et peccare fecisti Israel. (T. XCV.) Sed et de Jezabel locutus est Dominus dicens: Canes comedent Jezabel in agro Jezrael. Si mortuus fuerit Ahab (h. qui mortuus fuerit de Ahab) in civitate, comedent eum canes: si autem (h. qui autem) mortuus fuerit in agro, comedent eum volucres cœli. Igitur non fuit alter talis ut Ahab, qui venundatus est, ut faceret malum in conspectu Domini (h. in oculis Domini). concitavit enim eum Jezabel uxor sua, et abominabilis factus (*ms. effectus*) est, intantum ut seque-

retur idola (n. sordes) quæ fecerant Amorrhæi, quo consumpsit Dominus a facie filiorum Israel. (T. XCIV.) Itaque cum audisset Ahab sermones istos scidit vestimenta sua (*ms. vestem suam*), et operuit cilicio carnem suam, jejunavitque et dormivit in sacco, et ambulavit demisso capite. Et factus est sermo Domini ad Eliam Thesbiten, dicens: Nonne vidisti humiliatum Ahab coram me? quia igitur humiliatus est mei causa, non inducam malum in diebus ejus, sed in diebus filii sui inferam malum domui ejus.

(*Cap. XXII.*) Transierunt igitur tres anni absque bello inter Syriam et Israel. In anno autem tertio, descendit Josaphat rex Juda ad regem Israel. (Dixitque rex Israel ad servos suos: Ignoratis quod nostra sit Ramoth (*ms. Ramath*) Galaad, et negligimus tollere eam de manu regis Syriæ?) Et ait ad Josaphat: Veniesne mecum ad præliandum in Ramoth Galaad? (T. XCVII.) Dixitque Josaphat ad regem Israel: Sicut ego sum, ita et tu: populus meus et populus tuus unum sunt, et equites mei (*ms. addit et*), equites tui ³. Dixitque Josaphat ad regem Israel: Quære, oro te (h. non habet), hodie sermonem Domini. Congregavit ergo rex Israel prophetas, quadringentos circiter viros, et ait ad eos: Ire debeo in Ramoth Galaad ad bellandum, acquiescere? Qui responderunt: Ascende, et dabit. (*Vulg. addunt eam*) Dominus in manus regis. Dixit autem Josaphat: Non est hic propheta Domini quispiam, ut interrogemus per eum? Et ait rex Israel ad Josaphat: Remansit vir unus, per quem possemus (*ms. possumus*) interrogare Dominum: sed ego odi eum, quia non prophetat mihi bonum, sed malum, Michæas filius Jemla ⁴. Cui Josaphat, ait: Ne loquaris ita, rex. (T. XCVIII.) Vocavit ergo rex Israel eunuchum quemdam, et dixit ei: Festina adducere Michæam filium Jemla. Rex autem Israel et Josaphat, rex Juda, sedebat unusquisque in solio suo, vestiti cultu regio, in area juxta ostium portæ Samariæ, et universi prophetae prophetabant in conspectu eorum. (T. XCIX.) Fecit quoque sibi Sedecias filius Chanana (*ms. Chanaam*) cornua ferrea, et ait: Hæc dicit Dominus: His ventilabis Syriam, donec deleas eam (h. consumas): omnesque prophetae similiter prophetabant, dicentes: Ascende in Ramoth Galaad, et vade prospere, et tradet Dominus in manus ⁵ regis. Nuntius vero, qui ierat, ut vocaret Michæam, locutus est ad eum.

¹ Veronens. ms. cum Vulgatis, in loco hoc in quo, etc.

² Voculam ei juxta Hebræum Veronens. ms. nescit.

³ In Canone nonnulla mutantur hoc modo juxta Hebræum: Sicut ego sum, ita et tu: et sicut populus meus, ita et populus tuus: et sicut equi mei, ita et equi tui. Crediderim hanc emendationem, quæ manifesta est in codice ms. ab aliquo scholio marginali fluxisse in contextum: inquam suspicionem nos impellit eadem phrasia iterum usurpata libro II Malachim, cap. III, vers. 7, ubi intacta remansit in

extu Hieronymiana translatio, Scholion vero integrum additum est in margine, prout hic positum legitur intra textum Scripturæ. Confer locum utrumque si libuerit. MART.

⁴ Micheas et Micham vertu sequenti habet Canon, sed emendatus. Mart.

— Constanter idem ms. aspirat *Hiemla*. Mor tacet verbum *ait*. Denique minus bene *isti* habet pro *illi*.

⁵ Idem ms. in manu. Hebr. ביד. Et paulo post *terui* vocare, pro ut vocaret. Hebraic. לקרא ad vocandum.

sermones prophetarum ore uno bona
 sit ergo et sermo tuus similis
 ere bona. Cui Michæas ait : Vivit
 quodcumque dixerit mihi Dominus,
 nit itaque ad regem, et ait illi rex ;
 oemus in Ramoth Galaad ad præ-
 ssare ? Cui ille respondit : Ascende,
 re, et tradet (*Vulg. addunt eam*)
 nus regis. Dixit autem rex ad eum :
 iterum adjuro te, ut non loquaris
 s interrogabo te, ut non loquaris ?
 verum est, in nomine Domini. Et
 cunctum Israel dispersum in monti-
 s non habentes pastorem, et ait Do-
 habent dominum (h. domino) isti :
 isquisque in domum suam in pace.
 ergo rex Israel ad Josaphat : Nunquid
 quia non prophetat mihi bonum, sed
 n ? Ille vero addens, ait : Propterea
 n Domini : Vidi Dominum sedentem
 suum, et omnem exercitum cæli as-
 dextris et a sinistris, et ait Dominus :
 Ahab regem Israel (h. non habet), ut
 cadat in Ramoth Galaad ? Et dixit
 hujusmodi, et alius aliter. Egres-
 spiritus, et stetit coram Domino, et
 viam illum. Cui locutus est Dominus :
 le ait : (T. CI.) Egrediar, et ero spi-
 in ore omnium prophetarum ejus.
 nus (h. non habet) : Decipies, et præ-
 dere, et fac ita. Nunc igitur ecce de-
 spiritum mendacii in ore omnium
 tuorum, qui hic sunt, et Dominus lo-
 tra te malum. (T. CII.) Accessit autem
 s Chanana, et percussit Michæam in
 dixit : Mane ergo dimisit spiritus Do-
 tus est tibi ? Et ait Michæas : Visurus
 , quando ingredieris cubiculum, intra
 : abscondaris. Et ait rex Israel : Tol-
 , et maneat apud Amon principem ci-
 ad Joas filium Amalech, et dicite eis :
 x : Mittite virum (h. non habet) istum
 et sustentate eum pane tribulationis
 istius, donec revertar (*ms. revertor*) in
 e Michæas : Si reversus fueris in pace,
 is Dominus in me. Et ait : Audite, po-
 Ascendit itaque rex Israel, et Josaphat
 Ramoth Galaad. Dixit itaque rex Is-
 phat : Sume arma, et ingredere præ-
 uere vestibus tuis. Porro rex Israel
 nitum (*Vulg. addunt suum*), et in-
 bellum. Rex autem Syriæ præcepe-
 us curruum tringinta duobus, dicens :
 tis contra minorem et majorem quem-
 ontra regem Israel solum. Cum ergo

vidissent principes curruum Josaphat, suspicati
 sunt quod ipse esset rex Israel, et impetu facto pu-
 gnabant contra eum, et exclamavit Josaphat. Intel-
 lexeruntque principes curruum quod non esset rex
 Israel, et cessaverunt ab eo. (T. CIII.) Unus (*Vulg.*
vir) autem quidam tetendit arcum, in incertum
 sagittam dirigens, et casu percussit regem Israel
 inter pulmonem et stomachum (h. inter scapulas).
 At ille dixit aurigæ suo : Verte manum tuam, et
 ejice me de exercitu, quia graviter vulneratus sum.
 Commissum est ergo prælium in die illa, et rex
 Israel stabat in curru suo contra Syros, et mortuus
 est vesperi : fluebat autem sanguis plagæ in sinum
 currus, et præco personuit in universo exercitu
 antequam sol occumberet, dicens : Unusquisque
 revertatur in civitatem suam (*ms. et Vulg. tacent*
 suam), et in terram suam (h. in castris *dum sol*
 occumberet, dicens : *Vir in civitatem* suam, et in
 terram suam). Mortuus est autem rex, et perlatus
 est Samariam, sepelieruntque regem in Samariam,
 et laverunt currum ejus¹ in piscina Samariæ, et
 linxerunt canes sanguinem ejus, et habenas lave-
 runt, juxta verbum Domini, quod locutus fuerat.
 Reliqua verba sermonum Ahab, et universa quæ
 fecit, et domus eburneæ quæ ædificavit, cuncta-
 rumque urbium quas extruxit, nonne hæc scripta
 sunt in libro Sermonum dierum² regum Israel ?
 (T. CIV.) Dormivit ergo Ahab cum patribus suis, et
 regnavit Ohozias (h. Abazias) filius ejus pro eo.
 (T. CV.) Josaphat vero filius Asa regnare cœperat
 super Judam anno quarto Ahab regis Israel. Tri-
 ginta quinque annorum erat cum regnare cœpisset,
 et viginti quinque (h. a. ...) annis regnavit in Jeru-
 salem : nomen matris ejus Azuba filia Salai (*ms.*
 Salaai). Et ambulavit in omni via Asa patris sui,
 et non declinavit ex ea : fecitque quod rectum erat
 in conspectu Domini (h. in oculis). Verumtamen
 excelsa non abstulit : adhuc enim populus sacrifi-
 cabat, et adolebat incensum in excelsis. Pacemque
 habuit Josaphat cum rege Israel. Reliqua autem ver-
 borum Josaphat, et opera ejus, quæ gessit, et præ-
 lia (h. fortitudo), nonne hæc scripta sunt in libro
 Verborum dierum regum Juda ? Sed et reliquias
 effeminatorum, qui remanserant in diebus Asa pa-
 tris ejus, abstulit de terra. Nec erat tunc rex con-
 stitutus in Edom *Rex vero* (h. non habet) Josaphat
 fecerat classes in mari (h. Tharsis), quæ navigarent
 in Ophir propter aurum : et ire non potuerunt,
 quia confractæ sunt in Aeion Gaber. Tunc ait Oho-
 zias (h. Abazias) filius Ahab ad Josaphat : Vadant
 servi mei cum servis tuis in navibus. Et noluit Jo-
 saphat. (T. CVI.) Dormivitque Josaphat³ cum
 patribus suis, et sepultus est cum eis in civitate
 David patris sui : regnavitque Joram filius ejus pro
 eo. Ohozias autem filius Ahab regnare cœperat

nens. ms. tacet ejus, quod neque in He-
 b.
 . In libro Verborum dierum : qui ejus

est proprie titulus libri, supra retentus continuo.
² Nomen *Josaphat*, quod tamen in Hebræo repe-
 ritur, Veronens. ms. hic tacet.

super (h. regnasset super) Israel in Samaria, anno septimo decimo Josaphat regis Juda, regnavitque super Israel duobus annis. Et fecit malum in conspectu Domini, et ambulavit in via patris sui et

matris suæ, et in viam Jeroboam filii Nabat, qui peccare fecit Israel. Servivit quoque Baal, et adoravit eum, et irritavit Dominum Deum Israel, juxta omnia quæ fecerat pater ejus

MALACHIM LIBER SECUNDUS ¹.

(T. CVII, Cap. I.) Prævaricatus est autem Moab in Israel, postquam mortuus est Ahab. Ceciditque Obozias (h. Abazias) per cancellos cœnaculi sui, quod habebat in Samaria, et ægrotavit: misitque nuntios, dicens ad eos: Ite, consulite Beelzebub deum Accaron, utrum vivere queam de infirmitate mea hac. Angelus autem Domini locutus est ad Eliam Thesbiten (*Vulg. add. dicens*): Surge, ascende in occursum nuntiorum regis Samariæ, et dices ad eos: Nunquid non est Deus in Israel ut eatis ad consulendum Beelzebub deum Accaron? (T. CVIII.) Quam ob rem hæc dicit Dominus: De lectulo, supra quem ascendisti, non descendes, sed morte morieris. Et abiit Elias. Reversique sunt nuntii ad Ohoziam (h. Abaziam). Qui dixit eis: Quare reversi estis? At illi responderunt ei; Vir occurrit nobis, et dixit ad nos: Ite, revertimini ad regem, qui misit vos, et dicetis ei: Hæc dicit Dominus: Nunquid quia non erat Deus in Israel, mitto (*ms. mittes*) ut consulatur Beelzebub deus Accaron? Idcirco de lectulo, supra quem ascendisti, non descendes, sed morte morieris. Qui dixit eis: Cujus figuræ et habitus est vir ille ², qui occurrit vobis, et locutus est verba hæc? At illi dixerunt: Vir pilosus (h. capillosus), et zona pellicea accinctus (*ms. accinctis*) renibus. Qui ait: Elias Thesbita est. Misitque ad eum quinquagenarium principem, et quinquaginta, qui erant cum eo ³. Qui ascendit ad eum, sedentique in vertice montis, ait: Homo Dei (h. vir Dei), rex præcepit ut descendas. Respondensque Elias dixit quinquagenario: Si homo (h. vir) Dei sum (h. non habet) ego (*ms. tacet* ego), descendat ignis de cœlo, et devoret te, et quinquaginta tuos. Descendit itaque ignis de cœlo, et devoravit eum, et quinquaginta qui erant cum eo ³. Rursumque misit ad eum principem quinquagenarium alterum, et quinquaginta cum

eo. Qui locutus est (*ms. locuti sunt*) illi: Homo Dei (h. vir Dei), hæc dicit rex: Festina, descende. Respondens Elias ait: Si homo Dei ego, (h. vir Dei ego) sum, descendat ignis de cœlo, et devoret te et quinquaginta tuos. Descendit ergo ignis Dei (*Vulg. tacet* Dei) de cœlo, et devoravit illum et quinquaginta ejus. (T. CIX.) Iterum misit principem quinquagenarium tertium, et quinquaginta qui erant cum eo. Qui cum venisset, curvavit genua contra Eliam, et precatus est eum, et ait: Homo Dei (h. vir Dei), noli despiciere animam meam, et animam servorum tuorum, qui mecum sunt. Ecce descendit ignis de cœlo, et devoravit duos principes quinquagenarios primos, et quinquagenos qui cum eis erant: sed nunc obsecro ut miserearis animæ meæ. Locutus est autem angelus Domini ad Eliam, *dicens* (h. non habet): Descende cum eo, ne timeas. Surrexit igitur, et descendit cum eo ad regem, et locutus est ei: (T. CX.) Hæc dicit Dominus: Quia misisti nuntios ad consulendum Beelzebub deum Accaron, quasi non esset Deus in Israel a quo posses interrogare sermonem, ideo de lectulo supra quem ascendisti non descendes, sed morte morieris. Mortuus est ergo juxta sermonem Domini quem locutus est Elias, et regnavit Joram frater ejus (h. non habet) pro eo, anno secundo Joram filii Josaphat regis Judæ: non enim habebat filium. Reliqua autem verborum Ohoziæ (h. Abaziam), quæ operatus est, nonne hæc scripta sunt in libro Sermonum dierum regum Israel?

(T. CXI, Cap. II.) ⁴. Factum est autem, cum levare vellet Dominus Eliam per turbinem in cœlum, ibant Elias et Elisæus de Galgalis. Dixitque Elias ad Elisæum: Sede hic, quia Dominus misit me usque Beth-El. Cui ait Elisæus: Vivit Dominus, et

¹ Continuat Veronensis ms. præcedentis libri seriem, non apposita secundi hujus inscriptione, utpote qui, ad Hebraici exemplaris normam, singularem facit librum Malachim, non in duos partitur: quod semel atque iterum supra annotatum est. Videsis tamen infra notam c (co. 783 *huj. edit.*) initio capituli subsequentis.

² Tacet Veronens. ms., *ille*: quæ vox neque resonat in Hebræo.

³ Idem ms., *sub eo*, cum Vulgatis. Hebr. præfert *ejus*.

⁴ Hic ad marginem Veronensis ms. hanc eandem, quæ librum universum descripsit, manus notam apposuit: *Hic finit liber III secundum Septuaginta*. Putare autem malim non suo loco positam, qua ad præcedentis capituli initium spectat; neque enim ullum textum exstare scio, qui ex hoc loco quartum librum exordiat.

na tua, quia non derelinquam te. Cumque A
 essent (*ms.* descendisset) Beth-El, egressi
 prophetarum, qui erant Beth-El, ad Eli-
 dixerunt ei : Numquid nosti quia hodie
 tollet (*ms.* tollat) dominum tuum a te?
 ondit : Et ego novi : silete. Dixit autem
 Elisæum : Sede hic, quia Dominus misit
 richo. Et ille ait : Vivit Dominus, et vivit
 a, quia non derelinquam te. Cumque ve-
 ericho, accesserunt filii prophetarum, qui
 Jericho, ad Elisæum, et dixerunt ei : Num-
 ti, quia hodie Dominus tollet dominum
 e? Et ait : Et ego novi : silete. Dixit au-
 dias : Sede hic, quia Dominus misit me
 l. usque) ad Jordanem. Qui ait : Vivit
 , et vivit anima tua, quia non derelin- B
 . Ierunt igitur ambo pariter, et quinquai-
 i de filiis prophetarum secuti sunt (*Vulg.*
 qui et steterunt e contra longe ¹ : illi
 abo stabant super Jordanem. (T. CXII.) Tu-
 lias pallium suum, et involvit illud, et
 . aquas, quæ divisæ sunt in utramque par-
 transierunt ambo per siccum. Cumque
 nt. Elias dixit ad Elisæum : Postula quod
 iam tibi, antequam tollar a te (h. postula
 iam tibi, antequam tollar a te). Dixitque
 Obsecro, ut fiat duplex spiritus tuus in me.
 ondit : Rem difficile postulasti : attamen
 me, quando tollar ² a te, erit tibi quod
 .. me tolli a te, erit quod petisti) : si au-
 videris, non erit. Cumque pergerent, et C
 es sermocinarentur, ecce currus igneus
 gnei diviserunt utrumque, et ascendit Elias
 inem (h. in turbine) in cælum : Elisæus
 debat, et clamabat : Pater mi, pater mi,
 rael, et auriga ejus. Et non vidit eum am-
 prehenditque vestimenta sua, et scidit illa in
 tes. Et levavit pallium Eliæ, quod ceciderat
 ad ceciderat super eum) : reversusque stetit
 am Jordanis, et pallio Eliæ, quod ceci-
 (h. super eum), percussit aquas ³, et dixit :
 Dominus Deus Eliæ etiam nunc? Percus-
 quas, et divisæ sunt huc atque illuc, et trans-
 us. Videntes autem eum (*ms. et Vulg. ta-*
) filii prophetarum qui erant in Jericho
 a dixerunt : Requievit spiritus Eliæ super
 l. (T. CXIII.) Et venientes in occursum ejus, D
 runt eum proni in terram, dixeruntque illi :
 n servis tuis sunt quinquaginta viri fortes,
 sint ire, et quærere (*ms. et Vulg. requirere*)
 n tuum (h. eant et quærant dominum tuum),

ne forte tulerit eum spiritus Domini, et projecit
 (*Vulg. add. eum*) in unum montium, aut in unam
 vallium. Qui ait : Nollite mittere. Coegeruntque
 eum, donec acquiesceret, et diceret : Mittite. Et
 miserunt quinquaginta viros : qui cum quæssissent
 tribus diebus, non invenerunt. Et reversi sunt ad
 eum : at ille habitabat in Jericho, dixitque eis :
 Numquid non dixi vobis : Nolite mittere ⁴? Dixe-
 runt quoque viri civitatis ad Elisæum : Ecce habita-
 tio civitatis hujus optima est, sicut tu ipse, domine,
 perspicias : sed aquæ pessimæ sunt, et terra sterilis⁵
 (T. CXIV.) At ille ait : Afferte mihi vas novum, et
 mittite in illud sal. Quod (*ms. Qui*) cum attulisset,
 egressus ad fontem aquarum, misit in eum sal, et
 ait : Hæc dicit Dominus : Sanavi aquas has, et non
 erit ultra in eis mors, neque sterilitas. Satanae sunt
 ergo aquæ usque ad diem hanc, juxta verbum Elisæi,
 quod locutus est. (T. CXV.) Ascendit autem inde
 Beth-El : cumque ascenderet per viam, pueri parvi
 egressi sunt de civitate, et illudebant ei, dicentes :
 Ascende, calve ; ascende, calve. Qui cum post se
 (*ms. et Vulg. tacet post se*) respexisset, vidit eos,
 et maledixit eis in nomine Domini : egressique
 sunt duo ursi de saltu et laceraverunt ex eis (*ms. tacet*
 ex eis) quadraginta duos pueros (h. parvulos.) Abiit
 autem inde in montem Carmeli, et inde reversus
 est Samariam.

(T. CXVI, Cap. III.) Joram vero filius Ahab re-
 gnavit super Israel in Samaria anno octavo decimo
 Josaphat regis Judæ. Regnavitque duodecim annis.
 Et fecit malum coram Domino (h. in oculis Domini),
 sed non sicut pater suus et mater : tulit enim sta-
 tuas (h. titulum). Baal, quas fecerat pater ejus.
 Verumtamen in peccatis Jeroboam filii Nabat, qui
 peccare fecit Israel, adhæsit, nec recessit ab eis.
 Porro Messa rex (*ms. Mesa*) Moab nutrebat pe-
 cora multa (h. non habet), et solvebat regi Israel
 centum millia agnorum, et centum millia arietum,
 cum velleribus suis. Cumque mortuus fuisset Ahab,
 prævaricatus est sædus, quod habebat cum rege
 Israel (h. prævaricatus est rex Moab in rege Israel).
 Egressus igitur rex Joram in die illa de Samaria,
 recensuit ⁶ universum Israel. (T. CXVII.) Misitque
 ad Josaphat regem Juda, dicens : Rex Moab recessit
 a me, veni mecum (h. veniesne mecum) contra
 eum ad prælium. Qui respondit : Ascendam : qui
 meus est, tuus est : populus meus, populus tuus :
 equi mei, equi tui (h. Sicut ego sum, ita et tu, et
 sicut populus meus, ita et populus tuus, et sicut
 equi mei, ita et equi tui). Dixitque : Per quam viam
 ascendemus? At ille respondit : Per desertum

onens. *ms.*, Steterunt contra e longe, fere
 ius.

a *ms. tollor* : qui et mox prætermittit tibi.
 on purus est hoc loco, et suo fonti directe
 let. Cæteri *mss.* cum editis addunt hæc et
 t divisæ, quod additamentum marginalis
 renuntiat. MART.

o quoque ei tacet Veronens. *ms.* Mox
 plus habent, percussit aquas, et non sunt

divisæ, et dixit, etc. Denique idem nomen Dominus
 tacet, cum Vulgatis Græcisque vetustioribus libris.

⁴ Cod. Veronens., nolite ire, rectius ad Hebræum
 אֵל-הַלֵּם, et plerosque aliosque textus.

⁵ Idem *ms.*, et steriles, voce intermedia terra,
 qui manifestus Antiquarii error est, prætermittitur.

⁶ Idem *ms.* Egressus est igitur . . . et recensuit.
 Et mox contra Moab pro contra eum cum Vulgatis
 et Hebræo textu.

Idumæ (h. per viam deserti Idumæ). (T. CXVIII.) Perrexerunt igitur rex Israel, et rex Juda, et rex Edom, et circumierunt per (h. *non habet*) viam septem dierum, nec erat aqua exercitui, et jumentis quæ sequebantur eos (h. quibus sedebant), Dixitque rex Israel : Eheu ¹ congregavit nos Dominus (h. Eheu! quoniam vacavit Dominus) tres reges, ut traderet in manu Moab. Et ait Josephat : Estne hic propheta Domini, ut deprecemur (h. ut consulamus) Dominum per eum? Et respondit unus de servis regis Israel : Est hic Elisæus filius Saphat, qui fundebat (h. fudit) aquam super manus Eliæ. Et ait Josaphat : Est apud eum sermo Domini. Descenditque ad eum rex Israel, et Josaphat ², et rex Edom. Dixit autem Elisæus ad regem Israel : Quid mihi et tibi est? vade ad prophetas patris tui et matris tuæ. Et ait illi rex Israel : Quare congregavit Dominus tres reges hos, ut tradederet eos in manus (ms. manu) Moab? Dixitque ad eum Elisæus: Vivit Dominus exercituum, in cujus conspectu sto (h. steti), quod si non vultum Josaphat regis Judæ erubescerem, non attendissem quidem te, nec respexissem. Nunc autem adducite mihi psalten. Cumque caneret psaltes, facta est super eum manus Domini, et ait : Hæc dicit Dominus : Facite alveum torrentis hujus (h. Facite *torrentem hunc*) fossas et (h. *non habet* fossas). Hæc enim dicit Dominus : Non videbitis ventum, neque pluviam, et alveus (h. torrens) iste replebitur aquis, et bibetis vos, et familiæ vestræ, et jumenta vestra. Parumque hoc (h. et leve) est in conspectu (h. in oculis) Domini, insuper tradet etiam Moab in manus vestras (ms. manu vestra). Et percutietis omnem civitatem munitam, et omnem urbem electam, et universum lignum fructiferum succidatis, cunctosque fontes aquarum obturabitis, et omnem agrum egregium operietis lapidibus. (T. CXIX.) Factum est igitur mane, quando sacrificium offerri solet, et ecce aquæ veniebant per viam Edom, et repleta est terra aquis. Universi autem Moabitæ, audientes quod ascendissent reges, ut pugnarent adversum eos, convocaverunt omnes qui accincti erant balteo desuper, et steterunt in terminis. Primoque mane surgentes, et orto jam sole ex adverso aquarum, viderunt Moabitæ e contra aquas rubras quasi sanguinem, dixeruntque : Sanguis est gladii, pugnaverunt reges *contra se* (h. non habet) et cæsi sunt ^D mutuo, nunc perge ad prædam, Moab. Perrexeruntque in castra Israel : porro cunsurgens Israel percussit Moab : at (ms. et) illi fugerunt coram eis. Venerunt igitur qui vicerant, et percusserunt Moab, et civitates destruxerunt, et omnem agrum optimum, mittentes singuli lapides, repleverunt, et universos fontes aquarum obturaverunt, et omnia ligna fructifera succiderunt, ita ut muri tantum

fictiles remanerent, et circumdata est civitas a fundibulariis, et magna ex parte percussa. Quod cum vidisset rex Moab, prævaluisse scilicet hostes, tulit secum septingentos viros educentes gladium, ut irrumperent (ms. inrumperet) ad regem Edom, et non potuerunt. Arripiensque filium suum primogenitum, qui regnaturus erat pro eo, obtulit holocaustum super murum, et facta est indignatio magna in Israel, statimque recesserunt ab eo, et reversi sunt in terram *suam* (h. non habet).

(Cap. IV.) Mulier autem quædam de uxoribus prophetarum clamabat ad Elisæum, dicens : Servus tuus vir meus mortuus est, et tu nosti quia servus tuus fuit timens Dominum, et ecce creditor venit, ut tollat duos filios meos ad serviendum sibi. Cui dixit Elisæus : Quid vis ut faciam tibi? Dic mihi, quid habes in domo tua? At illa respondit : Non habeo ancilla tua quidquam in domo mea, nisi parum olei (h. nisi *lecythus olei*) quo ungar. (T. CXX.) Cui ait : Vade et (ms. et *Vulg. tacent* et) pete mutuo ab omnibus vicinis tuis vasa vacua non pauca. Et ingredere, et claude ostium tuum ³; cum intrinsecus fueris tu, et filii tui, et mitte inde in omnia vasa hæc, et cum plena fuerint, tolles. Ivit itaque mulier, et clausit ostium super se et super filios suos : illi offerebant vasa, et illa infundebat. Cumque plena fuissent vasa, dixit ad filium suum : Affer mihi adhuc vas. Et ille respondit : Non habeo. Stetitque oleum. Venit autem illa, et indicavit homini (h. viro) Dei. Et ille, Vade, inquit (ms. *add. et*), vende oleum, et redde creditori tuo : tu autem, et filii tui vivite de reliquo. (T. CXXI.) Facta est autem quædam dies, et transibat Elisæus per Sunam : erat autem ibi mulier magna, quæ tenuit eum, ut comederet panem, cumque frequenter inde transiret, divertebat ad eam, ut comederet panem. Quæ dixit ad virum suum : Animadverto quod vir Dei sanctus est iste, qui transit per nos frequenter. Faciamus ergo cœnaculum parvum, et ponamus et in eo lectulum, et mensam, et sellam, et candelabrum, ut cum venerit ad nos, maneat ibi. Facta est igitur dies quædam, et veniens divertit in cœnaculum, et requievit ibi. Dixitque ad Giezi puerum suum : Voca Sunamiten istam. Qui cum [vocasset eam, et illa stetisset coram eo, dixit ad puerum suum (ms. *tacet* suum) : Loquere ad eam : Ecce, sedulo in omnibus ministrasti nobis, quid vis ut faciam tibi? numquid habes negotium, et vis ut loquar regi, sive principi militiæ? Quæ respondit : In medio populi mei habito. Et ait : Quid ergo vult ut faciam ei? Dixitque Giezi : Ne quæras : filium enim non habet, et vir ejus senex est. Præcepit itaque, ut vocaret eam, quæ cum vocata fuisset, et stetisset ad (*Vulg. ante*) ostium, dixit ad eam : (T. CXXII.) In tempore isto ⁴, et in hac eadem

¹ Hic quoque ter *Eheu*, cum Vulgatis repetit Veronens. ms. minus bene.

² Addunt Vulgati *rex Juda*, quæ verba Hebr. et Hieronymianæ versionis ms. ignorant.

³ Vacat tuum in Veronensi ms. ad Hebraici exemplaris aliorumque librorum normam.

⁴ Forte scriptum habebatur in scholio isto marginali, *in tempore vitæ*; eandem enim scripturam

la comes fuerit [h. secundum tempus vitæ], A in utero filium. At illa respondit: Noli, lomine mi, vir Dei, noli mentiri ancillæ conceptit mulier, et peperit filium, in tem- in hora eadem, qua dixerat ei Elisæus ¹. tem puer [h. parvulus]. Et cum esset quæ- s, et egressus isset ad patrem suum, ad , ait patri suo: Caput meum, caput meum.² ait puero: Tolle, et duc eum ad matrem . CXXIII.] Qui cum tulisset, et adduxisset matrem suam, posuit eum illa super genua se ad meridiem, et mortuus est. Ascendit et collocavit eum super lectulum hominis Dei, et clausit ostium, et egressa vocavit eum, et ait: Mitte mecum, obsecro, unum , et asinam ut excurram usque ad homi- rirum] Dei, et revertar. Qui ait [ms. cum B l. illi]: Quam ob causam vadis ad eum? on sunt Kalendæ, neque Sabbatum. Quæ : Pax ³. Stravitque asinam, et præcepit ina, et propera, ne mihi moram facias in t hoc age quod præcipio tibi. Profecta est . venit ad virum Dei in montem Carmeli; vidisset eam vir Dei de contra, ait ad Giezi suum: Ecce Sunamitis illa. Vade ergo in a ejus, et dic ei: Rectene agitur circa te, et am tuum, et circa filium [h. parvulum] hæc respondit: Recte [h. Pax]. Cumque ve- virum Dei in montem, apprehendit pedes ccessit Giezi, ut amoveret eam. Et ait homo ir Dei]: Dimitte illam, anima enim ejus in line est, et Dominus celavit me [Vulg. a C non indicavit mihi. Quæ dixit illi: Num- ivi filium a domino meo? numquid non : Ne illudas me? [T. CXXIV.] Et ille ait ad cinge lumbos tuos et tolle baculum meum tua, et vade. Si occurrerit tibi homo [h. salutes eum, et si salutaverit te quispiam, ondeas illi, et pones baculum meum super, ueri. Porro mater pueri ait: Vivit Domi- ivit anima tua, non dimittam te. Surrexit secutus est eam. Giezi autem præcesserat . ante eos], et posuerat baculum super æri, et non erat vox, neque sensus: re- e est in occursum ejus, et nuntiavit ei, Non surrexit puer. Ingressus est ergo Eli- um, et ecce puer mortuus jacebat in lec- D : ingressusque clausit ostium super se, et super] puerum, et oravit ad Dominum: Et et incubuit super puerum [ms. eum], po-

suitque os suum super os ejus, et oculos suos super oculos ejus, et manus suas super manus ejus, et in- curvavit se super eum, et calefacta est caro pueri. At ille reversus, deambulavit in domo, semel huc et illuc, et ascendit, et incubuit super eum, et oscitavit puer septies, aperuitque oculus ⁴. [T. CXXV.] At ille vocavit Giezi, et dixit ei: Voca Sunamiten hanc. Quæ vocata, ingressa est ad eum. Qui ait: Tolle filium tuum. Venit illa, et corruit ad pedes ejus, et adoravit super terram, tulitque filium suum, et egressa est, et Elisæus reversus est in Galgala. Erat autem fames in terra, et filii prophetarum habitabant coram eo. Dixitque uni de pueris suis [h. Dixitque puero suo]: Pone ollam grandem, et coque pulmentum filiis prophetarum. [T. CXXVI.] Et egressus est unus in agrum, ut col- ligeret herbas agrestes: invenitque quasi vitem silvestrem [h. malvas, invenitque vitem agrestem], et collegit ex ea colocynthidas agri, et implevit pallium suum, et reversus concidit in ollam pul- menti, nesciebat enim quid esset. Infuderunt ergo sociis, ut comederent: cumque gustassent de co- ctione, exclamaverunt, dicentes: Mors in olla, vir Dei. Et non potuerunt comedere. At ille: Afferte, inquit, farinam. Et misit in ollam ⁵, et ait: Infunde turbæ [h. populo] ut [ms. et] comedat. Et non fuit amplius quidquam amaritudinis [h. mali] in olla. Vir autem quidam venit de Balsalisa [ms. Balsa-Isa] deferens viro Dei panes primitiarum [ms. add. et] vi- ginti panes hordeaceos, et frumentum novum in pera sua [h. et grana spicarum torrida]. At ille di- xit: Da populo, ut comedat. Responditque ei ⁶ mi- nister ejus: Quantum est hoc, ut apponam coram [Vulg. tacet coram] cenium viris? Rursum ille: Da. ait, populo, ut comedat: hæc enim dicit Dominus: Comedent, et supererit. Posuit itaque coram eis: qui comederunt, et superfuit juxta verbum Domini.

[Cap. V.] Naaman autem, princeps militiæ regis Syriæ, erat vir magnus apud dominum suum, et honoratus: per illum enim dedit Dominus salutem Syriæ: erat autem vir fortis et dives, sed [h. non habet] leprosus. Porro de Syria egressi fuerant la- trunculi, et captivam duxerant de terra Israel puel- lam, parvulam, quæ erat in obsequio uxoris Naa- man, quæ ait ad dominam suam: Utinam fuisset daminus meus ad prophetam, qui est in Samaria profecto curasset eum a lepra, quam habet. Ingres- sus est itaque Naaman ad dominum suum, et nun- tiavit ei, dicens: Si et sic locuta est puella de terra Israel. Dixitque ei rex Syriæ: Vade, et mittam meum doleo.

¹ Idem ms. *Vale*, pro *Pax*. Et שרם quidem, quod est in Hebr. Arabs quoque interpret reddidit, *Vade*. Minus autem bene Vulgati, *Vadam* pro *Vade*, aut *Pax* legunt.

⁴ Addit idem n.s. suos optime ad Hebræum textum עיניו. Tum *Et ille*, pro *At*, etc.

⁵ Plus habent Vulgati libri, *Cumque tulisset, mi- sit in ollam*.

⁶ Iterum juxta Hebr. tacet Veronens. ms. *et*.

n annotationibus suis illustrans sanctus us libro QQ. Hebraicarum, recitato juxta su 40, cap. xviii, hæc addit: « Pro hora, gimus in Hebræo, ut sit ordo vel sensus: ad et in tempore vitæ: quasi dixerit, si fuerit vita comitata. » MART.

Veronens. quam dixerat Elisæus, præter- m Vulgatis ei intermedio, quod in Hebræo onat. Rectius autem mox, egressus est le- gressus isset, juxta Hebræum textum נצט. plus habent, *Caput meum doleo, caput*

litteras (h. librum) ad regem Israel. Qui cum profectus fuisset, et tulisset secum decem talenta argenti, et sex millia aureos, et decem mutatoria vestimentorum, detulit litteras (h. librum) ad regem Israel, in hæc verba: Cum acceperis epistolam hanc, scito quod miserim ad te Naaman servum meum, ut cures eum a lepra sua. Cumque legisset rex Israel ¹ litteras (h. librum), scidit vestimenta sua, et ait: Nunquid Deus ego *sum* (h. non habet), ut occidere possim, et vivificare, quia iste misit ad me, ut curem hominem (h. virum) a lepra sua? animadvertite, et videte quod occasiones quærat adversum me. Quod cum audisset Elisæus vir Dei, sedisse videlicet regem Israel vestimenta sua, misit ad eum, dicens: Quare scidisti vestimenta tua? veniat ad me, et sciat esse prophetam in Israel. (T. CXXVII.) Venit ergo Naaman cum equis et curribus (h. curru suo), et stetit ad ostium domus Elisæi: misitque ad eum Elisæus nuntium, dicens: Vade, et lavare septies in Jordane, et recipiet sanitatem caro tua, atque mundaberis. Iratus Naaman recedebat, dicens: Putabam quod egrederetur ad me, et stans invocaret nomen Domini Dei tui, et tangeret manu sua locum lepræ, et curaret me. Nunquid non meliores sunt Abana et Pharphar, fluvii Damasci, omnibus aquis Israel ², ut laver in eis, et munder? Cum ergo vertisset se, et abiret indignans, accesserunt ad eum servi sui, et locuti sunt ei: Pater (h. Pater mi), si rem grandem dixisset tibi propheta, certe facere debueras: quanto magis quia nunc dixit tibi: Lavare, et mundaberis (CXXVIII.) Descendit, et lavit in Jordane septies juxta sermonem viri Dei, et restituta est caro ejus, sicut caro pueri parvuli, et mundatus est. Reversusque ad virum Dei cum universo comitatu suo, venit, et stetit coram eo, et ait: Vere scio quod non sit Deus (*Vulg.* alius Deus) in universa terra, nisi tantum in Israel. (T. CXXIX.) Obsecro itaque ut accipias benedictionem a servo tuo. At ille respondit: Vivit Dominus, ante quem sto (h. steti) quia non accipiam. Cumque vim faceret, penitus non acquievit. Dixitque Naaman: Ut vis, sed obsecro, concede mihi servo tuo, ut tollam onus duorum burdonum h. (mulorum) de terra non enim faciet ultra servus tuus holocaustum aut victimam diis alienis, nisi Domino. Hoc autem solum est, de quo deprecaberis Dominum pro servo tuo, quando ingrediatur (*ms.* ingreditur) dominus meus templum Remmon, ut adoret, et illo innitente super manum meam, si adoravero in templo Remmon, adorante eo (*ms.* tacet eo) in eodem loco, ut ignoscat mihi Dominus servo tuo (*Ms.* suo) pro hac re (h. nisi Domino. Et pro hac re ignoscat mihi Dominus ser-

vo tuo, quando ingressus fuerit dominus meus domum Remmon, ut adoret ibi, et innisus fuerit super manum meam, si adoravero in domo Remmon, adorante me in eodem loco, ignoscat mihi Dominus servo tuo pro hac re). Qui dixit ei: Vade in pace. Abiit ergo ab eo electo terræ tempore. (T. CXXX.) Dixitque Giezi puer viri Dei: Pepercit dominus meus Naamam Syro isti, ut non acciperet ab eo quæ attulit: vivit Dominus, quia curram post eum, et accipiam ab eo aliquid. Et secutus est Giezi post tergum Naaman: quem cum vidisset ³ currentem ad se, desiliit de curru in occursum ejus, et ait: Rectene sunt omnia (h. Nonne pax est)? Et ille ait: Recte. Dominus meus misit me ad te ⁴, dicens: Modo venerunt ad me duo adolescentes (h. pueri) de monte Ephraim, ex filiis prophetarum: da eis talentum argenti, et vestes mutatorias duplices. Dixitque Naamam: Melius est ut accipias duo talenta. Et coegit eum, ligavitque duo talenta argenti in duobus saccis, et duplicia vestimenta, et imposuit duobus pueris suis, qui et portaverunt coram eo. Cumque venisset jam (*ms.* etiam) vesperi, tulit de manu eorum, et reposuit in domo, dimisitque viros, et abierunt. Ipse autem ingressus, stetit coram domino suo. (T. CXXXI.) Et dixit Elisæus: Unde venis (h. non habet), Giezi? Qui respondit: Non ivit servus tuus quoquam (*ms.* quaquam). At ille: Nonne, ait, cor meum in præsentem erat, quando reversus est homo (h. vir) de curru suo in occursum tuum? Nunc igitur accepisti argentum, et accepisti vestes, ut emas oliveta et vineta (*Vulg.* vineas), et oves, et boves, et servos, et ancillas. Sed et lepra Naaman adhærebit (*ms.* aderit) tibi, et semini tuo in sempiternum. Et egressus est ab eo leprosus quasi nix.

(Cap. VI.) Dixerunt autem filii prophetarum ad Elisæum: Ecce locus in quo habitamus coram te angustus est nobis. Eamus usque ad Jordanem, et tollamus (*ms.* et *Vulg.* tollam) singuli de silva materias singulas, ut ædificemus nobis ibi locum ad habitandum. Qui dixit: Ite. Et ait unus ex illis: Veni ergo et tu cum servis tuis. Respondit: Ego veniam. Et abiit cum eis. Cumque venissent ad Jordanem, cædebant ligna. Accidit autem, ut cum unus materiam succidisset, caderet ferrum securis in aquam: exclamavitque ille, et ait: Eheu ⁵, domine mi, et hoc ipsum mutuo acceperam. Dixit autem homo Dei (h. vir Dei): Ubi cecidit? At ille monstravit ei locum. (T. CXXXII.) Præcidit ergo lignum, et misit (h. et jecit) illuc: natavitque ferrum, et ait: Tolle. Qui extendit manum, et tulit (*ms.* attulit) illud. Rex autem Syriæ pugnabat contra Israel, consiliumque iniit cum servis suis, di-

¹ Hic vero abludit ab archetypo Hebræo Veronens. *ms.* tacens nomen *Israel*, et paulo post *ego*.

² Idem *ms.* *Omnibus qui sunt in Israel*, subintellige *fluvii*, ut recte habeat: tametsi incurrit in oculos antiquarii lapsus.

³ Sufficit Veronens. *ms.* cum *Vulgatis ille*. He-

bræus ipsum repetit nomen *Nahaman*.

⁴ Voculas *ad te*, quæ neque in Hebræo sonant Veronens. *ms.* prætermittit.

⁵ Ter *eheu* cum *Vulgatis* repetit hic idem *ms.* atque inferius bis quod semel rectius in aliis est libris.

In loco illo et illo ponamus insidias. (T. II.) Misit itaque vir Dei ad regem Israel, dicens: Cave, ne transeas in locum illum: quia ibi insidii sunt. Misit itaque (*ms. tacet. itaque*) rex Israel ad locum quem dixerat ei vir Dei, et apprehendit (h. et rapuit) eum, et observavit se non semel neque bis. Conturbatum est cor Syriae pro re hac: et convocatis servis suis, salvare non indicatis (*ms. indicastis*) mihi quis vestrum mei sit apud regem Israel? Dixitque unus servus eius: Nequaquam, domine mi rex, sed ego sum propheta, qui est in Israel, indicat regi Israhel verba quaecunque locutus fueris in conspectu tuo. Dixitque eis: Ite et videte ubi sit: ut apprehendatur, et capiam eum. Annuntiaveruntque ei: *tacet* ei) dicentes. Ecce in Dothan. Misit ergo rex equos et currus (h. currum), et robur exercituum cum venissent nocte, circumdederunt civitatem. Consurgens autem diluculo minister viri Dei, *tacet* est, viditque exercitum in circuitu civitatis equos et currus (h. currum): nuntiavitque (*tacet* ei), dicens: Eheu, domine mi, quid vis? At ille respondit: Noli timere: plures nobiscum sunt quam cum illis. Cumque venisset Elisæus, ait: Domine, aperi oculos huius, ut videat. Et aperuit Dominus oculos pueri, et vidit: mons plenus equorum, et curruum igneorum in circuitu Elisæi. Hostes vero descenderunt (*tacet* habet hostes vero, *sed*, descenderunt) ad locum. (T. CXXXIV.) Porro Elisæus oravit ad (*ms. tacet*) Dominum, dicens: Percute, obsecro, gentem hanc cæcitate. Percussitque eos Dominus, neque enim cepisti eos gladio et arcu tuo, sed iuxta verbum Elisæi. Dixit autem ad eos: Non est hæc via, nec ista est civitas: sequimini me, et ostendam vobis virum quem quæritis. Misit ergo eos in Samarias: cumque ingressi fuissent in Samariam, dixit Elisæus: Domine, aperi oculos istorum, ut videant. Aperuitque Dominus oculos eorum, et viderunt esse se in medio Samariæ. Misit ergo rex Israel ad Elisæum, cum vidisset eos: id est percussit eos, pater mi? At ille ait: Non est: neque enim cepisti eos gladio et arcu tuo, sed iuxta verbum Elisæi: pone (*Vulg. sed pone*) panem et vinum coram eis, ut comedant et bibant, et vadant in viam suam. Appositaque est eis ciborum præparatio, et comederunt et biberunt, et

omnem magnam, refragante Hebræo הָיָה , idem est.

na manus scholion istud apposuerat hoc: *Et stringit eum in ostio, sed alius, aut scriptor addidit postea atterit, supra stringite.* ab emendatore Canonis, viro, ut putamus, Hebrææ linguæ satis perito, ita factitatum credi MART.

em quæ universum codicem manus descripsit notavit ad hunc locum in libri albo, LXX, Tum alia multo recentior hæc addidit « In quinta vero, habemus modium. Habet siclus unus. Jacet enim eorum translatio sic, duo modii siclo uno. Sed Josephus ix *Antiquitatum* lib. i, duo sata hordei siclo uno, satum similæ duo-

A dimisit eos (h. misit eos), abieruntque ad dominum suum, et ultra non venerunt latrones Syriæ in terram Israel. Factum est autem post hæc, congregavit Benadad, rex Syriæ, universum exercitum suum, et ascendit, et obsidebat Samariam. Factaque est fames magna ¹ in Samaria: et tamdiu obsessa est, donec venundaretur caput asini octoginta argenteis, et quarta pars cibi stercoris columbarum quinque argenteis. (T. CXXXV.) Cumque rex Israel transiret per murum, mulier (*Vulg. add. quædam*) exclamavit ad eum, dicens: Salva me (h. non habet), domine mi rex. Qui ait: Non te salvat Dominus: unde te possum salvare? de area, an de torculari? Dixitque ad eam rex. Quid tibi vis? Quæ respondit: Mulier ista dixit mihi: Da filium tuum, ut comedamus eum hodie, et filium meum comedemus cras. Coximus ergo filium meum, et comedimus. Dixitque ei die altera: Da filium tuum, ut comedamus eum. Quæ abscondit filium suum. Quod cum audisset rex, scidit vestimenta sua, et transibat super (*Vulg. per*) murum. Viditque *omnis* (h. non habet) populus cilicium, quo vestitus erat ad carnem intrinsecus. Et ait (*Vulg. addit rex*); Hæc mihi faciat Deus, et hæc addat, si steterit caput Elisæi filii Saphat super eum hodie. Elisæus autem sedebat in domo sua, et senes sedebant cum eo. Præmisit itaque virum: et antequam veniret nuntius ille, dixit ad senes: Numquid scitis quod miserit filius homicidæ hic, ut præcidatur caput meum? videte ergo, cum venerit nuntius, claudite ostium, et non sinatis eum introire (h. et atterite eum in ostio ²): ecce enim sonitus pedum domini ejus post eum est. Adhuc illo loquente cum eis, apparuit nuntius, qui veniebat ad eum. Et ait: Ecce, tantum malum a Domino est: quid amplius expectabo a Domino (h. quid amplius deprecabor Dominum)?

(T. CXXXI. Cap. VII.) Dixit autem Elisæus: Audite verbum Domini: Hæc dicit Dominus: In tempore hoc cras modius ³ similæ uno statere (h. siclo) erit, et duo modii hordei statere (h. siclo) uno, in porta Samariæ. Respondens unus de ducibus (h. respondens dux) super cujus manum rex incumbebat, homini Dei (h. viro Dei), ait: Si Dominus fecerit etiam cataractas in cælo, numquid poterit esse quod loqueris ⁴ (h. Ecce Dominus faciet cata-

D bus. Satum itaque fert modium unum semis Italicum. » Nos, ad priorem antiquam adnotationem quod attinet, verissime observatum fatemur, LXX siclum pro statere posuisse: μέτρον σμιδάλειως σίκλου, καὶ δίμετρον κριθῶν σίκλου. Quin ipse etiam Hebræus textus habet הָיָה , idemque est quod ex veteri versione noster antiquarius et scholiastes ex Hebræo notant. Quod alteram annotationem spectat, falsum est, duobus siclis satum similæ tradi ab Josepho æstimatum: satis enim hæc ejus manifesta sunt verba: Quemadmodum σίκλου δύο κριθῶν σάτα, ita ὡνήσεσθαι σμιδάλειως σάτον σίκλου. Jam vero staterem, quo noster Interpres vocabulo utitur, siclo æquivalere notum.

⁴ Fallitur hoc loco Scholiastes noster: neque vere

ractas in cœlo. Numquid poterit esse quod loquor? Qui ait : videbis oculis tuis, et inde non comedes. [T. CXXXVII.] Quatuor ergo viri erant leprosi juxta introitum portæ, qui dixerunt ad invicem : Quid hic esse volumus donec moriamur? sive ingredi voluerimus civitatem, fame moriemur : sive manserimus hic, moriendum nobis est : venite ergo et [ms. ut], transfugiamus ad castra Syriæ. Si pepercerint nobis, vivemus ; si autem occidere voluerint, nihilominus et [ms. tac. et] moriemur. Surrexerunt igitur vesperi [h. mane], ut venirent ad castra Syriæ. Cumque venissent ad principium castrorum Syriæ, nullum ibidem reppererunt. Si quidem Dominus sonitum audiri fecerat in castris Syriæ, curruum, et equorum exercitus plurimi : dixeruntque ad invicem : Ecce mercede conduxit adversum nos rex Israel reges Hethæorum et Ægyptiorum, et venerunt super nos. Surrexerunt ergo, et fugerunt in tenebris, et dereliquerunt tentoria sua, et equos et asinos in castris, fugeruntque, animas intantum suas salvare cupientes. Igitur cum venissent leprosi illi ad principium castrorum, ingressi sunt unum tabernaculum, et comederunt, et biberunt. Tuleruntque inde argentum, et aurum, et vestes, et abierunt, et absconderunt : et *rursum* [h. non habet] reversi sunt ad aliud tabernaculum, et inde similiter auferentes absconderunt, Dixeruntque ad invicem : Non recte facimus, hæc enim dies boni nuntii est. Si tacuerimus et noluerimus nuntiare usque mane, sceleris arguemur : venite, eamus, et nuntiemus in aula regis. Cumque venissent ad portam civitatis, narraverunt eis, dicentes : Ivimus ad castra Syriæ, et nullum ibidem reperimus hominem [Vulg. hominum], nisi equos et asinos alligatos, et fixa tentoria, ferunt ergo portarii, et nuntiaverunt in palatio regis intrinsecus. Qui surrexit nocte, et ait ad servos suos : Dico vobis quid fecerint [ms. fecerunt] nobis Syri : sciunt quia fame laboramus, et idcirco egressi sunt de castris, latitant in agris, dicentes : Cum egressi fuerint de civitate, capiemus eos vivos, et tunc civitatem ingredi poterimus : Respondit autem unus servorum ejus :

aliud habet Hebræus, præter ista, הַדָּבָר הַזֶּה הַזֶּה, *haibieh haddabar hazze*, id, est, *numquid erit verbum hoc?* Id Hieronymus refert ad ducem regis Israel loquentem, et Elisæi prophetantis verba suggillantem. Quare optima hæc est interpretatio : Si Dominus (inquit incredulus ille dux) *fecerit etiam cataractas in cœlo, numquid poterit esse quod loqueris?* Hoc est, numquid poterit esse talis ac tanta rerum abundantia, quam tu, Elisæe, nobis promittis? Restat itaque juxta sensum Hebrææ Scripturæ legendum cum Hieronymo in secunda persona, *quod loqueris*, et nan in prima, *quod loquor*, ut habetur in scholio. Advertat lector idem scholion marginale appositum in fine hujus capituli. MART.

— Falsi arguit suum Scholiastem hic atque infra ad capituli hujus finem Martianus ipse. Atque Hebræus quidem textus pro *quod loqueris*, tantum habet *verbum istud*, הַדָּבָר הַזֶּה, quod referri tamen ad Elisæi personam oportere, series tota orationis

Tollamus quinque equos, qui remanserunt in urbe (quia ipsi tantum sunt in universa multitudine Israel alii enim consumpti sunt), et mittentes, explorare poterimus. Adduxerunt ergo duos equos, misitque rex ad [Vulg. in] castra Syrorum, dicens : Ite, et videte. Qui adierunt post eos usque ad Jordanem : ecce autem omnis via plena erat vestibus et vasis : quæ projecerant Syri cum turbarentur : reversique nuntii indicaverunt ¹. Et egressus populus diripuit castra Syriæ : factusque est modius similæ statere [h. siclo] uno, et duo modii hordei statere [h. siclo] ano, juxta verbum Domini. Porro rex ducem illum, in cujus manu incumbibat [ms. incubuerat], constituit ad portam : quem conculcavit turba in introitu portæ [h. populus in porta], et mortuus est, juxta quod locutus fuerat vir Dei, quando descenderat rex ad eum. Factumque est secundum sermonem viri Dei, quem dixerat regi, quando ait : Duo modii hordei statere [h. siclo] uno erunt, et modius similæ statere [h. siclo] uno, hoc eodem tempore cras, in porta Samariæ, quando responderat dux ille [h. non habet] viro Dei, et dixerat : Etiam si Dominus fecerit cataractas in cœlo, numquid poterit fieri quod loqueris [h. Ecce Dominus faciet cataractas in cœlo? Numquid poterit esse quod loquor]? Et dixit ei : Videbis oculis tuis, et inde non comedes. Evenit ergo ei sicut prædictum fuerat, et conculcavit eum populus in portat, et mortuus est.

[Cap. VIII.] Elisæus autem locutus est ad mulierem, cujus vivere fecerat filium, dicens : Surge, vade tu et domus tua, et peregrinare ubicunque repereris : vocavit [ms. vocabit] enim Dominus famem, et veniet super terram septem annis. Quæ surrexit et fecit juxta verbum hominis Dei [h. viri Dei] : et vadens cum domo sua, peregrinata est in terra Philisthim diebus multis [h. septem annis ²]. Cumque finiti essent anni septem, reversa est mulier de terra Philisthim, et egressa est ut interpellaret regem pro domo sua et pro agris suis [h. agro suo]. Rex autem loquebatur cum Giezi puero viri Dei, dicens : Narra mihi omnia magnalia quæ fecit Elisæus. Cumque ille narraret regi quomodo mortuum

evincit. Verum non ex Hebræo archetypo, sed ex Latina aliqua versione, suas hæc variantes lectiones accepisse scholiastem, nobis probatum est supra nec uno in loco.

¹ Addit Veronens ms. *Regi*, quod habet nedum בְּהֵרָאֵת הַמֶּלֶךְ, sed etiam Vulgati libri.

² Pro verbis *in introitu portæ*, Hebraicum exemplar tantum habet *in porta* בְּשַׁעַר הַבַּיִת Veronens. ms. tantum *in introitu*. Fortasse alterutrum abundare Latino interpreti nostro, nec plane immerito, videbatur.

³ Verba Hebraica שִׁבְעַת שָׁנִים, *seba sanim*, et *septem annos*, et *multos annos* significant nam *seba* sive *sabee*, interpretetur *septem*, vel *juramentum* vel *saturitas*. Saturitas autem annorum, quæ non resonat in Latino sermone, multorum dierum spatia denuntiat Bene ergo Hieronymus *seba sanim* hic et dies multos, et septem annos Latine reddidit. MART.

suscitasset (*al.* suscitaret), apparuit mulier, A
 cujus vivificaverat filium, clamans ad regem pro
 domo sua et pro agris suis (h. agro suo). Dixitque
 Giezi: Domine mi rex, hæc est mulier, et hic
 filius ejus, quem suscitavit Elisæus. Et interrogavit
 rex mulierem: quæ narravit ei. Deditque ei rex
 eunuchum unum, dicens: Restitue ei omnia quæ
 sua sunt; et universos redditus agrorum (h. agris),
 a die qua reliquit terram usque ad præsens. (T.
 CXXXVIII.) Venit quoque Elisæus Damascum, et
 Benadad rex Syriæ ægrotabat: nuntiaveruntque ei
 dicentes: Venit vir Dei huc. Et ait rex ad Azael:
 Tolle tecum (h. in manu tua) munera, et vade in
 occursum viri Dei, et consule Dominum per eum,
 dicens: Si evadere (h. Si vivere) potero de in-
 firmitate mea hac? Ivit igitur Azael in occur-
 sum ejus, habens secum (h. in manu sua, B
 munera et omnia bona Damasci, onera qua-
 draginta camelorum. Cumque stetisset coram
 eo, ait: Filius tuus Benadad rex Syriæ misit me ad
 te dicens: Si sanari (h. Si vivere) potero de infir-
 mitate mea hac? Dixitque ei (*ms. tac. ei*) Elisæus:
 Vade, et dic ei: Sanaberis (h. Vives): porro osten-
 dit mihi Dominus quia morte morietur: Stetit-
 que cum eo, et conturbatus est ad suffusionem
 vultus: flevitque vir Dei. Cui Azael ait: Quare do-
 minus meus flet? At ille respondit (*Vulg. dixit*): Quia
 scio quæ factururus sis filiis Israel mala. Civitates
 (h. *munitiones*) eorum munitasigne succendes, et ju-
 venes (*ms. jumenta*) eorum interficies gladio, et
 parvulos eorum elides, et prægnantes divides. Di-
 xitque Azael. Quid enim sum servus tuus canis, ut C
 faciam rem istam magnam? (T. CXXXIX.) Et ait
 Elisæus: Ostendit mihi Dominus te regem Syriæ
 fore. Qui cum recessisset ab Elisæo, venit ad domi-
 num suum. Qui ait ei: Quid tibi dixit Elisæus? At
 ille respondit: Dixit mihi: Recipies (h. Vives) sani-
 tatem ¹. (T. CXL.) Cumque venisset dies altera,
 tulit stragulum, et infudit aqua, et expandit super
 faciem ejus: quo mortuo, regnavit Azael pro eo
 (T. CXXLI.) Anno quinto Joram filii Ahab regis Israel
 et Josaphat regis Juda, regnavit Joram filius Josa-
 phat rex Juda. Triginta duorum erat annorum cum
 regnare cœpisset, et octo annis regnavit in Jerusa-
 lem. Ambulavitque in viis regum (*ms. regis*) Israel,
 sicut ambulaverat domus Ahab: filia enim Ahab
 erat uxor ejus: et fecit quod malum est coram Do-
 mino (h. in oculis Domini). Noluit autem Dominus D
 disperdere Judam, propter David servum suum,
 sicut promiserat ei, ut daret illi lucernam, et filiis
 ejus cunctis diebus. In diebus ejus recessit (h.

prævaricatus est) Edom, ne esset sub Juda, et con-
 stituit sibi regem. Venitque Joram Seira, et omnes
 currus cum eo: et surrexit nocte, percussitque
 Idumæos, qui eum circumdederant, et principes
 currum, populus autem fugit in tabernacula sua.
 Recessit (h. Prævaricatus) ergo Edom ne esset sub
 Juda, usque ad diem hanc. Tunc recessit (h. præ-
 varicatus) et Lobna in tempore illo. (T. CXLII.)
 Reliqua autem sermonum Joram, et universa quæ
 fecit, nonne hæc scripta sunt in libro Verborum
 dierum regum Juda? Et dormini Joram cum pa-
 tribus suis, sepultusque est cum eis in civitate
 David, et regnavit Ahazias filius ejus pro eo.
 Anno duodecimo Joram filii Ahab regis Israel,
 regnavit Ahazias filius Joram regis Judæ. Viginti
 duorum annorum erat Ahzias cum regnare cœpis-
 set, et uno anno regnavit in Jerusalem: nomen ma-
 tris ejus Athalia, filia Amri regis Israel. Et ambu-
 lavit in viis domus Ahab: et fecit quod malum est
 coram Domino (h. in oculis Domini), sicut domus
 Ahab: gener enim domus Ahab fuit. (T. CXLIII.)
 Abiit quoque cum Joram filio Ahab, ad præliandum
 contra Azael regem Syriæ in Ramoth (*ms. Ramath*)
 Galaad, et vulneraverunt Syri Joram: qui rever-
 sus est, ut curaretur, in Jezrael, quia vulnerave-
 rant eum Syri in Rama (*Vulg. Ramoth*) prælian-
 tem contra Azael regem Syriæ. Porro Ahazias
 filius Joram, rex Juda, descendit invisere Joram
 filium Ahab in Jezrael, quia ægrotabat ibi ².

(T. CXLIV, Cap. IX.) Elisæus autem propheta
 vocavit unum de filiis prophetarum, et ait illi: Ac-
 cinge lumbos tuos, et tolle lenticulam olei hanc in
 manu tua, et vade in Ramoth Galaad. Cumque vene-
 ris illuc, videbis Jehu filium Josaphat filii Namsi (h.
 filium Josaphat filium Namsi), et ingressus suscita-
 bis eum de medio fratrum suorum, et introduces
 interius cubiculum. Tenensque lenticulam olei, fun-
 des super caput ejus, et dices: Hæc dicit Dominus
 Unxi te regem super Israel. Aperiesque ostium, et
 fugies, et non ibi subsistes. Abiit ergo adolescens
 puer prophetæ (h. puer puer prophetæ) in Ramoth
 Galaad, et ingressus est illuc: ecce autem prin-
 cipes exercitus ³ sedebant, et ait: Verbum mihi ad
 te, o princeps. Dixitque Jehu: Ad quem ex omnibus
 nobis? At ille dixit: Ad te, o princeps. Et surrexit
 et ingressus est cubiculum (h. domum): at ille fu-
 dit oleum super caput ejus, et ait: Hæc dicit Do-
 minus Deus Israel: Unxi te regem super populum
 Domini Israel, et percuties domum Ahab domini
 tui, ut (*Vulg. et*) ulciscar sanguinem servorum
 meorum prophetarum, et sanguinem omnium servo-

¹ Veronens. ms., *Recipies*, propius Græco ξίση. Hebr. secundam personam cum editis Latinis præfert. Mox idem ms. *sagulum* habet pro *stragulum*, quod non improbo. Addit nota marginalis antiqua, *opertorium*: tum multo recentior manus; « *Atii stragulum*, scilicet opertorium lecti regalis mira varietate contextum vel *sagulum*, breve opertorium rudi lana dispositum. »

² Tacet Veronens. ms. τὸ *ibi*: pro quo est in Hebræo מִן הַיָּם.

³ Emendator canonis delet verbum *illuc*, et hoc modo restituit lectionem juxta Hebræum: *Et ingressus est, et ecce principes exercitus*, etc. Sed nolimus has sequi castigationes propter allatam supra rationem. MART.

— Hic quoque τὸ *illuc* ms. Veronens. tacet quæ vox neque in Hebræo, neque aliis est libris, præter Vulgatos Latinos. Sed et emendator canonis, quem Martianus vocat, suo illam e codice expunxit.

rum Domini, de manu Jezabel. Perdamque omnem domum Ahab : et interficiam de Ahab mingentem ad parietem, et clausum et novissimum (h. derelictum) in Israel. Et dabo domum Ahab, sicut domum Jeroboam filii Nabat, et sicut domum Baasa filii Abia. Jezabel quoque comedent canes in agro Jezrael, nec erit qui sepeliat eam (h. non habet). Aperuitque ostium et fugit. Jeu autem egressus est ad servos domini sui : qui dixerunt ei : Rectene sunt omnia (h. Num pax est) ? quid venit insanus iste ad te ? Qui ait eis : Nostis hominem (h. virum), et quid locutus sit ? At illi responderunt : Falsum est, sed magis narra nobis. Qui ait eis : Hæc et hæc locutus est mihi, dicens (ms. et ait) : Hæc dicit Dominus : Unxi te regem super Israel. Festinaverunt itaque et unusquisque tollens pallium suum posuerunt sub (h. subter) pedibus ejus, in similitudinem tribunalis, et cecinerunt tuba, atque dixerunt : Regnavit Jehu. (T. CXLV). Conjuravit (h. et rebellavit) ergo Jehu filius Josaphat filii Namsi contra Joram : porro Joram obsederat Ramoth Galaad : ipse et omnis Israel, contra Azael regem Syriæ : et reversus fuerat, ut curaretur in Jezrael propter vulnera, quia percusserant eum Syri, præliantem contra Azael regem Syriæ. Dixitque Jehu : Si placet vobis, nemo egrediatur profugus de civitate, ne vadat, et nuntiet in Jezrael. Et ascendit, et profectus est in Jezrael. Joram enim ægrotabat ibi, et Ahazia (ms. Ahazias) rex Juda descenderat ad visitandum Joram. Igitur speculator qui stabat super turrem Jezrael, vidit globum Jehu venientis, et ait : Video ego globum. Dixitque Joram : Tolle currum, et mitte in occursum eorum, et dicat vadens : Rectene sunt omnia (h. Num pax) ? Abiit igitur, qui ascenderat currum (h. equum), in occursum ejus, et ait : Hæc dicit rex : Pacata sunt omnia (h. Num pax est) ? Dixitque (ms. add. ei) Jehu : Quid tibi et paci ? transi, et sequere me. Nuntiavit quoque speculator, dicens : Venit nuntius ad eos, et non revertitur. Misit etiam currum equorum se-

¹ Veronens. ms. vocem *insidiæ* hic repetit, quam cæteri libri omnes reticent.

² Nomen istud secundum punctuationem Massorethicæ proximam emendatum in Canone legitur, *Bedear*. Cæteri omnes ms. codices primam retinent lectionem, nempe *Badacer* aut *Badacar*. Ita quoque scriptum reperies apud Hieronymum libro nominum Hebraicorum. MART.

⁴ Verba *et percusserunt eum*, Veronens. ms. non habet, idque ipsum est novum germanitatis sui textus, sive Hieronymianæ, quam exhibet, Versionis argumentum. Nam neque Hebræus textus, neque illi pressius hærens Chaldæus, sententiam hanc habent ; quæ omnino ex Græca τῶν Septuaginta paraphrasi, Βαί γε αὐτὸν, καὶ ἐπάταξεν αὐτὸν πρὸς τῷ ἄρματι, etc., derivata est. Ad hæc scimus, vix, aut ne vix quidem cohærere illam cum libri II Paralipomenon xxii, 9, luculentissimo testimonio, quo dicitur Ohozias, non hic in ascensu Gaber, sed postquam evasisset, transfuga in Mageddo, atque inde clam fuisset translatus in Samariam, ibi demum iaventus ab Jeu atque occisus. *Ipsum quoque*; inquit, *perquirens* (Jeu) *Ochoziam, com-*

undum : venitque ad eos, et ait : Hæc dicit rex : Num pax est ? Et ait Jehu : Quid tibi, et paci ? transi, et (ms. tac. et) sequere me. Nuntiavit autem speculator, dicens : Venit usque ad eos et non revertitur : est autem incessus quasi incessus Jeu filii Namsi, præceps enim graditur. Et ait Joram ; Junge currum (h. non habet). Junxitque (ms. Junxeruntque) currum ejus, et egressus est Joram rex Israel, et Ahazia rex Juda, singuli in curribus suis, egressique sunt in occursum Jehu, et invenerunt eum in agro Naboth Jezraelitis. Cumque vidisset Joram Jehu dixit : Pax est, Jehu ? At ille respondit : Quæ pax ? adhuc fornicationes Jezabel matris tue, et veneficia ejus multa vigent. Convertit autem Joram manum suam (h. manus suas), et fugiens ait ad Ahaziam : Insidiæ ¹, Ahazia. (T. CXLVI.) Porro Jehu tetendit arcum manu, et percussit Joram inter scapulas (h. brachia) : et egressa est sagitta per cor ejus, statimque corruit in curru suo. Dixitque Jehu ad Badacer ² duce : Tolle, projice eum in agro Naboth Jezraelitæ : memini enim quando ego et tu sedentes in curru (h. in curribus junctis) sequebamur Ahab patrem hujus, quod Dominus onus hoc levaverit super eum, dicens : Si non pro sanguine Naboth, et pro sanguine filiorum ejus, quem vidi heri, ait Dominus, reddam tibi in agro isto, dicit Dominus, Nunc igitur tolle, et projice eum in agrum, juxta verbum Domini. (T. CXLVII.) Ahazias autem rex Juda, videns hoc (h. non habet), fugit per viam domus horti, persecutusque est eum Jehu, et ait : Etiam hunc percute (ms. percute) in curru suo : et percusserunt eum ³ in ascensu Gaber (h. Gur), qui est juxta Jebllaam : qui fugit in Mageddo, et mortuus est ibi. Et imposuerunt eum servi ejus *saper currum suum* (h. non habet), et tulerunt in Jerusalem : sepelieruntque (Vulg. add. eum) in sepulcro cum patribus suis in civitate David. Anno undecimo Joram filii Ahab, regnavit ⁴ Ahazias super Judam, venitque Jehu in Jezrael. Porro Jezabel, introitu ejus audito, depre-

prehendit latitantem in Samaria, adductumque ad occidit. Et hanc tamen Latinorum codicum additionem neque Martianæus neque ab eo editus scholiastes animadverterunt.

⁴ Pro *regnavit* ms. Veronens. habet *regis* : in albo autem codicis R. littera ascribitur, quæ priscis librariis suspectæ dubiæque lectionis nota est : monnetque, in aliis exemplaribus de ejus germanitate requirendum. Ac prima statim fronte abnormis quidem videtur, merusque librarii lapsus : sed auctor est Luca Brugensis, vetustiorum eam esse ac melioris notæ codicum ; quin etiam probari unice, satisque bonis argumentis cum sibi metipsum, cum Epianorthotæ. Neque porro discedit ab Hebræo textu, si eum putes olim Hieronymi ævo nullis instructum Massoretharum punctis, quæ certe ille non novit : tum aliis substratis ab his quæ nunc obtinent, *Melech*, cum duplici segol, pro kamets et patach, sive pro *malach*, legas. Quod subsequitur *Ahazia* nomen indeclinabile quemadmodum in Hebræo est, accipias *Ahazia*, אַחַזְיָה denique conjunctionem dictionis וַיָּבֵי, *venitque*, vel cum laudato Luca Brugensi sentias tantum convertendæ orationis officio

xit oculos suos stibio ¹, et ornavit caput suum, et respexit per fenestram ingredientem Jehu per portam, et ait: Numquid pax potest esse Zamri, qui interfecit dominum suum (h. non pax est Zamri, qui interfecit dominum suum)? (T. CXLVIII.) Levavitque Jeu faciem suam ad fenestram, et ait. Quæ est ista ² (h. Quis est meus)? et inclinaverunt se ad eum duo vel tres eunuchi. At ille dixit eis: Præcipitate eam deorsum. Et præcipitaverunt eam, aspersusque est sanguine paries, et equorum unguæ conculcaverunt eam ³. Cumque introgressus (ms. ingressus) esset, et (Vulg. ut) comederet, et biberet, ait: Ite, et videte ⁴ maledictam illam, et sepelite eam: quia filia regis est. Cumque issent ut sepelirent eam, non invenerunt nisi calvariam, et pedes, et summas manus. Reversique nuntiaverunt ei (ms. tac. ei). Et ait Jehu: Sermo Domini est, quem locutus est per servum suum Eliam Thesbiten, dicens: In agro Jezrael comedent canes carnes Jezabel, et erunt carnes Jezabel sicut stercus super faciem terræ: (h. agri) in agro Jezrael, ita ut prætereuntes dicant: Hæcine est illa Jezabel: (h. non dicant Hæc est illa Jezabel ⁵)?

(Cap. XX.) Erant autem Ahab septuaginta filii in Samaria: scripsit ergo Jeu litteras (h. libros), et misit in Samariam, ad optimates civitatis (h. Jezrael), et ad (ms. tac. et ad) majores natu, et ad nutricios Ahab, dicens: Statim ut acceperitis litteras has (h. librum), qui habetis filios domini vestri, et currus, et equos, et civitates firmas, et arma, eligite meliorem, et eum qui vobis placuerit de filiis domini vestri (Vulg. add. et eum) ponite super solium patris sui, et pugnate pro domo domini vestri. Timuerunt illi vehementer, et dixerunt: Ecce duo reges non potuerunt stare coram eo, et quomodo nos valebimus resistere? Miserunt ergo præpositus domus et præfectus civitatis (Vulg. præpositi et præfecti), et majores natu, et nutricii, ad Jehu, dicentes: Servi tui: sumus, quæcunque jusseris faciemus, nec comstituemus nobis ⁶ regem (h. nobis virum): quæcun-

fungi, vel pro temporis nota sive adverbio, quod sæpius usu venit, sumas. Sensus erit sane perspicuus, et qui nihil ab ea, quam et Vulgati Latini libri præferunt, historiæ veritate dissentiat. Anno scilicet undecimo Joram filii Ahab, cum esset Ahazia rex Juda, venisse Jeu in Jezrael. Nam hoc Jorami anno in consortium regni accitum fuisse Ahaziam constans est Interpretum sententia, quanquam non nisi in sequenti duodecimo, rerum politus sit, ut ex præcedentis capituli versu 25 liquet.

¹ E regione hujus vocis in Veronensis ms. albo notatum est, eadem illa quæ codicem universum descripsit manu callibles quam vocem, exesis vetustate litteris, sui parte truncatam opinor, ac velim integre scriptum ab amanuensi Calliblepharo est enim Calliblepharon, Græce χαλλιβλέφαρον, oculorum medicamen, quod Plinius lib. xxiii, cap. 6, tradit. Ea fortassis voce prostibio vetus Latinus interpretis ante Hieronymum, usus est.

² Hebraice מי אתי תי, mi itti, mi, quis mecum, quis? Hieronymus sensum Scripturæ reddit: Quæ est ista? LXX verbis adhæserunt hoc loco. Τις εἶ σὺ. Quæ est tu? quasi esset in Hebræo מי אתי miath,

que tibi placent, fac. (T. CXLIX.) Rescripsit autem eis litteras (h. librum) secundo, dicens: Si mei estis, et obeditis mihi, tollite capita filiorum domini vestri, et venite ad me hac eadem hora cras in Jezrael. Porro filii regis, septuaginta viri, apud optimates civitatis nutriebantur. Cumque venissent litteræ. (h. liber) ad eos, tulerunt filios regis, et occiderunt septuaginta viros, et pœuerunt capita eorum in cophinis, et miserunt ad eum in Jezrael. Venit autem nuntius, et indicavit ei, dicens: Attulerunt capita filiorum regis. Qui respondit: Ponite ea ad (ms. tas.) ad duos acervos juxta introitum portæ usque mane. Cumque diluxisset, egressus est, et stans dixit ad omnem populum: Justi estis; si ego conjuravi (h. rebel lavi) contra dominum meum, et interfeci eum, quia percussit omnes hos? Videte ergo nunc quoniam non cecidit de sermonibus Domini in terram, quos locutus est Dominus super dominum Ahab, et Dominus fecit quod locutus est in manu servi sui Eliæ. Percussit igitur Jehu omnes qui reliqui erant de domo Ahab in Jezrael, et universos optimates ejus, notos, et sacerdotes donec non remaneret ex eo reliquæ. Et surrexit, et venit in Samariam.

T. CL.) Cumque venisset ad cameram (h. caulas) pastorum in via, invenit fratres Ahazie regis Juda, dixitque ad eos: Quinam estis vos? At illi responderunt: Fratres Ahazie sumus, et descendimus ad salutandos filios regis, et filios (ms. tac. filios) reginæ. Qui ait: Comprehendite eos vivos. Quos cum comprehendissent vivos, jugulaverunt eos in cisterna juxta cameram (h. caulas). quadraginta duos viros, et non dereliquit (ms. reliquerunt) ex eis quemquam. Cumque abiisset inde, invenit Jonadab filium Rechab in occursum sibi, et benedixit ei. Et ait ad eum: Nunquid est cor tuum rectum, sicut cor meum cum corde tuo? Et ait Jonadab: Est. Si est, inquit, da manum tuam. Qui dedit ei⁷ manum suam. At ille levavit eum ad se in currum: dixitque ad eum: Veni mecum, et vide zelum meum pro Domino. Et impositum

cum tamen habeat אתי, more Syrorum Porro אתי illi ponitur sæpius pro עמי, immi, id est mecum: hinc scholiastes, qui est mecum? MART.

³ Veron. ms. equorum unguæ qui conculcaverunt eam. quod Arabico interpreti magis adhæret, quam cæteri.

⁴ Idem ms. bibissetque, ait, ite, videte, etc.

⁵ Sensus expressit Hieronymus, Scholiastes autem verborum tenacissimus litteræ adhærescit cum omnibus aliis interpretibus, qui constanter reddunt ut non dicant hæc est Jezabel. In Hebræo scriptum est אֲשֶׁר לֹא יִאמְרוּ זֹאת אִיזָבֵל, aser, lo iomeru zoth Jezabel, id est, ut non dicant: Hæc Jezabel. Quæ in hoc sensu accipienda sunt, quasi Gallice diceremus, Et ceux qui passeront ne diront-ils pas: Est-ce là cette Jezabel? MART.

⁶ Quod minime animadvertit Scholiastes, vacat in Hebræo, nobis: quæ vox et in Veronens. ms. desideratur. Mox habet minori numero, Quodcunque tibi placet. Hebræus ad verbum, Bonum in oculis tuis.

⁷ Iterum cum Hebræo ms. Veronens. ei v oculam prætermittit.

curru suo, duxit in Samariam. Et percussit omnes qui reliqui fuerant de Ahab in Samaria usque ad unum (h. ad internecionem), juxta verbum Domini, quod locutus est per Eliam. Congregavit ergo Jeu omnem populum, et dixit ad eos (*ms. eum*): Ahab coluit Baal parum, ego autem colam eum amplius. (T. CL.) Nunc igitur omnes prophetas Baal, et universos servos ejus, et cunctos sacerdotes ipsius vocate ad me: nullus sit qui non veniat, sacrificium enim grande est mihi Baal: quicumque defuerit non vivet. Porro Jeu faciebat hoc insidiose, ut perderet (*ms. et Vulg. disperderet*) cultores Baal. Dixit autem: Sanctificate diem (h. cælum) solemnem Baal. Vocavitque, et misit in universos terminos Israel, et venerunt cuncti servi Baal: non fuit residuus ne unus quidem qui non veniret. Et ingressi sunt templum (h. domum) Baal: repleta est domus Baal, a summo usque ad summum. Dixitque his (h. ei) qui erant super vestes¹: Proferte vestimenta universis servis Baal. Et protulerunt (h. protulit) eis (*ms. ei*) vestes. Ingressusque est Jeu, et Jonadab filius Rechab, templum (h. domum) Baal, et ait cultoribus Baal: Perquirite, et videte, ne quis forte vobiscum sit de servis Domini, sed ut sint soli servi Baal. Ingressi sunt igitur, ut facerent victimas et holocausta: Jehu autem præparaverat sibi foris octoginta viros, et dixerat eis: Quicumque fugerit de hominibus his, quos ego adduxero in manus vestras, anima ejus erit pro anima illius. (T. CLII.) Factum est ergo, cum completum esset holocaustum, præcepit Jehu militibus et ducibus suis Ingredimini, et percutite eos, ut² nullus evadat. Percusseruntque eos in ore gladii, et projecerunt milites et duces, et ierunt in civitatem templi (h. domus) Baal, et protulerunt statuam (h. titulos) de fano Baal, et cumbusserunt, et comminuerunt eam. Destruerunt quoque ædem Baal, et fecerunt in ea (*ms. et Vulg. pro ea*) latrinas usque in diem hanc. Delevit itaque Jehu Baal de Israel. Verumtamen a peccatis Jeroboam filii Nabat, qui peccare fecit (*ms. fecerat*) Israel, non recessit, nec dereliquit vitulos aureos, qui erant in Beth-El, et in Dan. Dixit autem Dominus ad Jehu: Quia studiose fecisti quod rectum erat, et placebat in oculis meis, et omnia quæ erant in corde meo fecisti contra domum Ahab, filii tui usque ad quartam generationem sedebunt super thronum Israel. Porro Jehu non custodivit ut ambularet in lege Domini Dei Israel in toto corde suo: non enim recessit a pecca-

tis Jeroboam, qui peccare fecerat Israel. In diebus illis cœpit Dominus tædere super Israel, percussitque eos Azael in universis finibus Israel, a Jordane contra orientalem plagam, omnem terram Galaad, et Gad, et Ruben, et Manasse, ab Aror, quæ est super torrentem Arnon, et Galaad, et Basan. (T. CLIII.) Reliqua autem verborum Jeu, et universa quæ fecit, et fortitudo ejus, nonne hæc scripta sunt in libro Verborum dierum regum Israel? Et dormivit Jeu cum patribus suis, sepelieruntque eum in Samaria: et regnavit Joahaz (*ms. Joachaz*) filius ejus pro eo. Dies autem, quos regnavit Jeu super Israel, viginti et octo anni sunt, in Samaria.

(Cap. XI.) Athalia vero mater Abazie, videns mortuum filium suum, surrexit et interfecit omne semen regum. Tollens autem Josaba filia regis Joram, soror Abazie, Joas filium Abazie, furata est eum de medio filiorum regis, qui interficiebantur, et nutricem ejus, de triclinio; et abscondit eum a facie Athalie, ut non interficeretur. Eratque cum ea in domo Domini clam sex annis: porro Athalia regnavit super terram. (T. CLIV.) Anno autem septimo misit Joiada, et assumens centuriones, et duces, et milites³, introduxit ad se in domum Domini⁴, pepigitque cum eis fœdus: et adjurans eos in domo Domini, ostendit eis filium regis: et præcepit illis, dicens: Iste est (*ms. laet est*) sermo, quem facere debetis: Tertia pars vestrum introeat sabbato, et observet excubitum domus regis. Tertia autem pars sit ad portam Sur (*ms. Sir*): et tertia pars sit ad portam, quæ est post habitaculum scutariorum (h. *cursorum*), et custodietis excubitum domus (h. excubitum Domini...) Messa. Duæ vero partes e vobis, omnes egredientes sabbato, custodiant excubias domus Domini circum regem. Et vallabitis eum, habentes arma in manibus vestris: si quis autem ingressus fuerit septem templi, interficiatur: erisque cum rege introente et egrediente. Et fecerunt centuriones juxta omnia quæ præceperat eis (h. non habet) Joiada sacerdos: et assumens singuli viros suos qui egrediebantur sabbato, cum his qui egrediebantur e sabbato, venerunt ad Joiadam sacerdotem. Qui dedit eis hastas et arma regis David, quæ erant in domo Domini. Et steterunt singuli habentes arma in manu sua, a parte templi dextera, usque ad partem sinistram altaris et ædis, circum regem. Produxitque filium regis, et posuit super⁵ caput ejus diadema, et testimonium: feceruntque eum regem, et unxerunt: et plaudentes manu, dixerunt: Vivat

¹ Minori numero quod ex parte Scholiastes notat, Hebræus habet et Veronens. *ms. Ei qui erat super vestes.*

² Voculam *ut* nesciunt cum Hebræo textu Veronens. *ms. et Vulgati alii libri.*

Ms. Veronens., centuriones et milites, prætermissis voculis *et duces,* quas neque Vulgati Latini alii libri retinent. Hebræus habet שרי המאיות לכרי ולרצים, quæ sonant, *principes centurionum duces, et cursores,* tamen ut prior illa trium verborum

circumlocutio *centuriones* uno verbo significet. Sic veteres Græci interpr. Aquila τὸς ἀρχοντας τῶν ἑκατοντάδων, *Principes centuriarum*; Symmachus τοὺς ἑκατοντάρχους, uno verbo tria illa reddidit.

⁴ Iterum cum Vulgatis idem *ms. in templum Domini:* est autem in Hebræo בית.

⁵ Pressius Hebræo עליו Veronens. *ms. Vulgati- que libri, super eum.*

ivit autem Athalia vocem currentis **A** t egressa ad turbas [h. ad populum] in homini, vidit regem stantem super tribumorem, et cantores et tubas [h. tibias] **im**¹, omnemque populum terræ lætantem, em tubis [h. tibiis]: et scidit vestimenta navitque: Conjuratio, conjuratio [h. rebellio] | Præcepit autem Joiada sacerdoturionibus, qui erant super exercitum, et Educite eam extra consepta templi, et e secutus eam fuerit, feriatur gladio. **D** n sacerdos: Non occidatur in templo [h. omni]. Imposueruntque ei manus, et impem per viam introitus equorum juxta paladomum] et interfecta est ibi. Pepigit igit **B** fœdus inter Dominum, et inter regem, et ulum, ut esset populus Domini, et inter opulum. Ingressusque est omnis populus **plum** [h. domum] Baal, et destruxerunt et imagines contriverunt valide: Matthan sacerdotem Baal occiderunt coram altari bus]. Et posuit sacerdos custodias in domo Tulitque centuriones, et Chereti et Phelies, et omnem populum terræ [h. Tulitque ies, et cursores, et duces, et omnem popu-], deduxeruntque regem de domo Domini: **C** nt per viam portæ scutariorum [h. curpalatium [h. domum regis], et sedit ronum regum. Lætatusque est omnis erræ, et civitas conquievit. [T. CLV.] utem occisa est gladio in domo regis. **C** e annorum era Joas, cum regnare cœpiss-

II.] Anno septimo Jehu, regnavit Joas: **C** nta annis regnavit in Jerusalem. Nomen us Sebia [ms. Sebai] de Ber-Sabee. [T. oicitque Joas rectum coram Domino [h. in mini] cunctis diebus, quibus docuit eum cerdos. Verumtamen excelsa non abstue- enim [ms. tac. enim] populus immolabat, et in excelsis incensum. Dixitque Joas otes: Omnem pecuniam sanctuarii³, quæ **C** it in templum [h. domum] Domini a præ- us, quæ offertur pro pretio animæ, et **C** nte et arbitrio cordis sui inferunt in tem-

C a propter, obelo ad marginem posito, ju- ronens. Antiquarius, eique substituit

ms. et Vulgati tacent Sacerdos, quod ta- ebræo nomen additum est הַפָּרִי.

C cum Vulgatis Yeronens. ms. sanctorum **C** arii. Hebræus ad verbum habet, sanctita-

ronens. ms., tum Vulgatorum fidem, in **C** n, quam hic Martianæus præposuerat, ex- **C** i. Suffragatur Hebræa phrasis, et Symma- **C** i versio, δεόμενον ἐπισκευῆς, quod indiget **C** e.

C ar Scholiastes, Hebræus enim non habet **C** eptionem; sed particulam connexivam **C** um ita legendum est, Et prohibiti sunt sa-

A plum [h. domum] Domini, accipiant illam sacerdotes **C** juxta ordinem suum, et instaurent sartatecta do- **C** mus, si quid necessarium viderint instauratione⁴. [T. CLVII.] Igitur usque advicesimum tertium annum **C** regis Joas, non instauraverunt sacerdotes sarta **C** tecta templi. Vocavitque rex Joas Joiadam pontifi- **C** cem et sacerdotes, dicens eis. Quare sartatecta non **C** instauratis (ms. instaurastis) templi (h. domus)? **C** nolite ergo amplius accipere pecuniam juxta ordi- **C** nem vestrum, sed ad instaurationem templi (h. **C** domus) reddite eam. (T. CLVIII.) Prohibitique sunt **C** sacerdotes ultra accipere pecuniam a populo⁵, et **C** instaurare sartatecta domus (h. nisi ad instauranda **C** sartatecta domus). Et tulit Joiada pontifex gazophy- **C** lacium unum, aperuitque foramen desuper, et **C** posuit illud juxta altare ad dextram ingredientium **C** domum Domini, mittebantque in ea sacerdotes, **C** qui custodiebant ostia, omnem pecuniam, quæ de- **C** ferebatur ad templum (h. domui) Domini. Cumque **C** viderent nimiam pecuniam esse in gazophylacio, **C** ascendebat scriba regis, et pontifex, effundebantque **C** et numerabant pecuniam, quæ inveniebatur in domo **C** Domini: et dabant eam juxta numerum atque **C** mensuram, in manu eorum qui præerant cæmen- **C** tarius domus Domini: qui impendebant eam in fa- **C** bris lignorum, et in cæmentariis iis, qui opera- **C** bantur in nomo Domini, et sartatecia faciebant: **C** et in iis, qui cædebant saxa, et ut emerent ligna, et **C** lapides, qui excidebantur, ita ut impleretur ins- **C** tauratio domus Domini, in universis quæ indige- **C** bant expensa ad muniendam domum. Verumtamen **C** non fiebat ex eadem pecunia hydriæ templi (h. **C** domus) Domini, et fuscinulæ, et thuribula, et tubæ **C** (h. tibiæ) et (ms. lac. et) omne vas aureum et ar- **C** genteum, de pecunia quæ inferebatur in templum **C** Domini. Iis enim qui faciebant opus, dabatur ut **C** instaurent templum (h. domus) Domini. (T. CLIX.) **C** Et non fiebat ratio iis hominibus, qui accipiebant **C** pecuniam ut distribuerent eam artificibus, sed (h. **C** quia) in fide tractabant eam. (T. CLX.) Pecuniam **C** vero pro delicto, et pecuniam pro peccatis, non **C** inserebant in templum (h. domum) Domini, quia **C** sacerdotum erat. Tunc ascendit Azael rex Syriæ, **C** et pugnabat contra Geth, cepitque eam: et direxit **C** faciem suam ut ascenderet in Jerusalem. Quamob-

C rdoles, ut non acciperent pecuniam a populo et ne **C** instaurent sartatecta domus. Huic lectioni consen- **C** tiunt omnes alii interpretes contra Scholiastem **C** nostrum, qui nec satis attendebat sermonis conse- **C** quentiam; nam ex superiori versiculo manifestum **C** apparet, ni fallor, sacerdotes prohibitos fuisse et **C** ab accipienda pecunia, et ab instauratione jam **C** dicta, sive potius ab officio hujus instaurationis, **C** quod non sine segnitia perfuncti videbantur. **MART.**

— Scholiasten castigat Martian. ipse, quod non- **C** attenderit sermonis consequentiam, illamque ve- **C** lit exceptionem esse, quæ connectendi est tantum **C** particula ילבלתי. Nobis quid de ejus lectionibus **C** videatur, dictum est supra pluribus. Cæterum de **C** loci hujus sensu, adito, si lubet, interpretes.

rem tulit Joas rex Juda omnia sacrificata, quæ A conseoraverant (*ms. conservaverat*) Josaphat, et Joram, et Abazias, patres (*ms. pater*) ejus, reges Juda, et quæ ipse obtulerat : et universum argentum (h. aurum), quod inveniri potuit in thesauris templi (h. domus) Domini, et in palatio regis (h. domo regis) : misitque Azaeli regi Syriæ, et recessit ab Jerusalem. Reliqua autem sermonum Joas, et universa quæ fecit, nonne hæc scripta sunt in libro Verborum dierum regum Juda? (T. CLXI.) Surrexerunt autem servi ejus, et conjuraverunt (h. et rebellaverunt) inter se, percusseruntque Joas in domo Mello in descensu Sela. Jozachar namque filius Semath, et Jozabad filius Somer, servi ejus, percusserunt eum, et mortuus est; sepelierunt eum eum patribus suis in civitate David, regnavitque Amazias filius ejus pro eo.

(T. CLXII, *Cap. XIII.*) Anno vicesimo tertio Joas filii Achazie regis Juda, regnavit Joabaz filium Jeu super Israel in Samaria decem et septem annis. Et fecit malum coram Domino (h. in oculis Domini), secutusque est peccata Jeroboam filii Nabat, qui peccare fecit Israel : non declinavit ab eis. Iratusque est furor Domini contra Israel, et tradidit eos in manu Azael regis Syriæ, et in manu Benadad filii Azael, cunctis diebus. Deprecatus est autem Joahaz faciem Domini : et audivit eum Dominus : vidit enim angustiam Israel, quia attriverat eos rex Syriæ : et dedit Dominus Israeli salvatorem, et liberatus est de manu Syriæ : habitaveruntque filii Israel tabernaculis suis sicut heri et nudius tertius. Verumtamen non recesserunt a peccatis C domus Jeroboam, qui peccare fecit Israel : in (*Vulg. sed in*) ipsis ambulaverunt (h. ambulavit) : eiquidem et lucus permansit in Samaria. Et non sunt derelicti Joabaz de populo nisi quinquaginta equites, et decem currus ², et decem millia peditum : interfecerat (h. perdiderat) enim eos rex Syriæ, et redegerat quasi pulverem in tritura *arax* (h. non habet). Reliqua autem sermonum Joahaz, et universa quæ fecit, sed (*Vulp. tac. sed*) et fortitudo ejus, nonne hæc scripta sunt in libro Sermonum dierum regum Israel? (T. CLXIII.) Dormivitque Joahaz cum patribus suis, et sepeliverunt eum in Samaria : regnavitque Joas filius ejus pro eo. Anno tricesimo septimo Joas regis Juda, regnavit Joas filius Joahaz super Israel in Samaria sedecim annis, et fecit quod D malum erat (*ms. et Vulg. est*) in conspectu Domini (h. in oculis Domini) : non declinavit ab omnibus peccatis Jeroboam filii Nabat, qui peccare fecit Israel; in ipsis ambulavit. (T. CLXIV.) Reliqua autem sermonum Joas, et universa quæ fecit, sed et fortitudo ejus, quomodo pugnaverit contra Amasiam regem Juda, nonne hæc scripta sunt in libro Sermonum dierum regum Israel? Et dormivit Joas cum patribus suis: Jeroboam autem sedit super solium

¹ Ducentos pro decem currus supputat Veronens. liber : haud scio tamen ex quo textu, quove auctore fecerit; quæ enim plus cæteris habet Arabica

ejus. Porro Joas sepultus est in Samaria cum regibus Israel. (T. CLXV.) Elisæus autem ægrotabat infirmitate, qua et mortuus est : descenditque ad eum Joas rex Israel, et flebat coram eo, dicebatque : Pater mi, pater mi, currus Israel, et auriga ejus. Et ait illi Elisæus : Affer arcum, et sagittas. Cumque attulisset ad eum arcum, et sagittas, dixit ad regem Israel : Pone manum tuam super arcum. Et cum posuisset ille manum tuam superposuit. Elisæus manus suas manibus regis, et ait : Aperi fenestram oritalem. Cumque aperuisset, dixit Elisæus : Jace sagittam. Et jecit. Et ait Elisæus : Sagitta salutis Domini, et sagitta salutis contra Syriam : percutiesque Syriam in Aphec, donec consumas eam (h. usque ad consummationem). Et ait : Tolle sagittas. Qui cum tulisset, rursum dixit ei : Percute *jaculo* (h. non habet) terram et cum percussisset tribus vicibus, et stetisset, iratus est contra eum vir Dei, et ait : Si percussisses quinque aut sexies, sive septies, percussisses Syriam usque ad consummationem : nunc autem tribus vicibus percuties eam. (T. CLXVI.) Mortuus est ergo Elisæus, et sepelierunt eum. Latrunculi quoque de Moab venerunt in terram in ipso anno. Quidam autem sepelientes hominem (h. virum), viderunt latrunculos, et projecerunt cadaver (h. virum), in sepulcrum Elisæi.

Quod ambulavit (h. Et ambulavit), et tetigit ossa Elisæi, et revixit homo (h. vir), et stetit super pedes suos. Igitur Azael rex Syriæ afflixit (h. attrivit) Israel cunctis diebus Joahaz : et misertus est C Dominus eorum, et reversus est ad eos propter pactum suum, quod habebat cum Abraham, Isaac, et Jacob, et noluit disperdere eos, neque projicere penitus, usque in præsens tempus. Mortuus est autem Azael rex Syriæ, et regnavit Benadad filius ejus pro eo. Porro Joas filius Joahaz tulit urbes de manu Benadad filii Azael, quas tulerat de manu Joahaz patris sui jure prælii, tribus vicibus percussit eum Joas, et reddidit civitates Israel.

(T. CLXVII, *Cap. XIV.*) Anno secundo Joas filii Joahaz regis Israel, regnavit Amasias filius Joas regis Juda. (T. CLXVIII.) Viginti quinque annorum erat cum regnare cœpisset : viginti autem et novem annis regnavit in Jerusalem, nomen matris ejus Joadan de Jerusalem. Et fecit rectum coram Domino (h. in oculis Domini), verumtamen non ut David pater ejus. Juxta omnia, quæ fecit Joas pater suus, fecit : nisi hoc tantum quod excelsa non abstulit (h. verumtamen *excelsa* non sunt ablata) : adhuc enim populus immolabat, et adolebat (*Vulg. add. incensum*) in excelsis. (T. CLXIX.) Cumque obtinuisset regnum, percussit servos suos, qui interfecerant regem patrem suum : filios autem eorum, qui occiderant, non occidit, juxta quod scriptum est in libro legis Mosi, sicut præcepit Dominus,

versio, decem tantum alios superaddit, numeratque *viginti*.

non morientur patres pro filiis, neque filii A pro patribus : sed unusquisque in peccarietur. Ipse percussit Edom in valle a decem millia, et apprehendit Petram in cavavit nomen ejus Jecthel [*ms.* Jecque in presentem diem. Tunc misit Amasios ad Joas filium Joahaz, filii Jeu regis rens : Veni, et videamus nos. Remisitque Israel ad Amasiam regem Juda, dicens : Libani misit ad cedrum quæ est in Libano, a filiam tuam filio meo uxorem. Transiebestiæ saltus quæ sunt in Libano, et rerunt carduum [h. Transivitque bestia a est in Libano, et conculcavit carduum]. is invaluisti super Edom, et sublevavit te : contentus esto gloria, et sede in domo re provocas malum, ut cadas tu et Juda Et non acquievit Amasias. [T. CLXX.] que Joas rex Israel, et viderunt se, ipse as rex Juda, in Beth-Sames oppido Judæ. que est Juda coram Israel, et fugerunt que in tabernacula sua. Amasiam vero re, a, filium Joas filii Abaziæ, cepit Joas rex Beth-Sames, et adduxit eum in Jerusalem, upit murum Jerusalem, a porta Ephraim l portam anguli, quadringentis cubitis. omne aurum, et argentum, et universa : inventa sunt in domo Domini, et in thegis [h. et in thesauris domus regis], et et reversus est in Samariam. Reliqua rborum Joas quæ fecit, et fortitudo ejus navit contra Amasiam regem Juda, nonne C pta sunt in libro Sermonum dierum regum T. CLXXI.] Dormivitque Joas cum patribus epultus est in Samaria cum regibus Israel, vit Jeroboam filius ejus pro eo. Vixit auasias filius Joas, rex Juda, postquam morJoas filius Joahaz regis Israel, quindecim a eliqua autem sermonum Amasias, nonne pta sunt in libro Sermonum dierum regum Factaque est contra eum conjuratio [h. in Jerusalem : at ille fugit in Lachis. [T.] Miseruntque post eum in Lachis, et innt eum ibi. Et asportaverunt in equis, que est in Jerusalem cum patribus suis in David. Tulit autem universus populus Judæ annos natum sedecim, et constituerunt D am pro patre ejus Amasia. Ipse ædificavit is. Achilam], et restituit eam Judæ, postormivit rex cum patribus suis. [T. CLXXIII.]

quoque multo auget numerum Veronens. viginti quinque annos pro quindecim Joæ Refragantur autem libri alii omnes Similis currit annorum exaggeratio, cujus ibi caustigamus.

חַנְּבִי *hannabi*, in Hebræo ambigua est, et potest ad Joam, vel ad Amathi patrem ejus. *mss.* codices Latini legunt, *filium Amathi m.* Emendator Canonis posuit in textu, *mathi propheta*, quod e Scholio sumptum

Anno quinto decimo Amasias filii Joas regis Juda, regnavit Jeroboam filius Joas regis Israel in Samaria, quadraginta et uno anno, et fecit quod malum est coram Domino [h. in oculis Domini]. Non recessit ab omnibus peccatis Jeroboam filii Nabat, qui peccare fecit Israel. [T. CLXXIV.] Ipse restituit terminos Israel, ab introitu Emath, usque ad mare solitudinis, juxta sermonem Domini Dei Israel, quem locutus est per servum suum Jonam filium Amathi prophetam² [h. in manu servi sui Jonæ filii Amithai prophetæ], qui erat de Geth [h. de Geth Hopher], quæ [*ms.* qui] est in Opher. Vidit enim Dominus afflictionem Israel amaram nimis, et quod consumpti essent usque ad clausos carcere, et extremos, et non esset qui auxiliaretur Israeli [h. ad clausum et derelictum]. Nec locutus est Dominus, ut deleret nomen Israel sub cælo : sed salvavit eos in manu Jeroboam filii Joas. Reliqua autem sermonum Jeroboam, et universa quæ fecit, et fortitudo ejus, qua præliatus est, et quomodo restituit Damascus et Emath Judæ in Israel, nonne hæc scripta sunt in libro Sermonum dierum regum Israel? [T. CLXXV.] Dormivitque Jeroboam cum patribus suis regibus Israel, et regnavit Zacharias filius ejus pro eo.

[T. CLXXVI, Cap. XV.] Anno vicesimo septimo Jeroboam regis Israel, regnavit Azarias filius Amasias regis Juda. Sedecim annorum erat cum regnare cœpisset, et quinquaginta duobus annis regnavit in Jerusalem : nomen matris ejus Jechelia [*ms.* Jecelia] de Jerusalem. Fecitque quod erat placitum coram Domino [h. in oculis Domini], juxta omnia quæ fecit Amasias pater ejus. Verumtamen excelsa non est demolitus [h. non sunt demolita] : adhuc populus sacrificabat, et adolebat incensum in excelsis. Percussit [h. flagellavit] autem Dominus regem, et fuit leprosus usque in diem mortis suæ, et habitabat in domo libera seorsum : Joathan vero filius regis gubernabat palatium [h. domum], et judicabat populum terræ. Reliqua autem sermonum Azarias, et universa quæ fecit, nonne hæc scripta sunt in libro Verborum dierum regum Juda? [T. CLXXVII.] Et dormivit Azarias cum patribus suis : sepelieruntque eum cum majoribus suis in civitate David, et regnavit Joatham filius ejus pro eo. Anno tricesimo octavo Azarias regis Juda, regnavit Zacharias filius Jeroboam super Israel in Samaria sex mensibus, et fecit quod malum est coram Domino [h. in oculis Domini], sicut fecerant patres ejus : non recessit a peccatis Jeroboam filii Nabat, qui peccare fecit Israel. Conjuravit [h. Re-

manifestam arguit in versione Hieronymi corruptelam. Tradunt autem Hebræi Jonam esse filium viduæ Sareptanæ, quem Elias propheta mortuum suscitavit. Id si verum est, Jonas non fuit filius prophetæ, nisi forte cum ad orationem Eliæ mortuus revixit. Consule præmium Comment. S. Hieronymi in Jonam, ubi totum hunc locum replicat secundum veterem Latinam interpretationem, quæ multum distat in verbis ab ea, quam Nobilius edidit cum textu Græco LXX Interpretum. MART.

bellavit) autem contra eum Sellum filius Jabes (T. CLXXVIII.) Percussitque eum palam (h. in Cablaam¹), et interfecit, regnavitque pro eo. Reliqua autem verborum Zachariæ, nonne hæc scripta sunt in libro Sermonum dierum regum Israel? Ipse est sermo Domini, quem locutus est ad Jeu, dicens: Filii tui² usque ad quartam generationem sedebunt super thronum Israel. Factumque est ita. Sellum filius Jabes regnavit tricesimo non anno Azariæ regis Juda: regnavit autem uno mense in Samaria. (T. CLXXIX.) Et Ascendit Manahem filius Gaddi de Thersa venitque Samariam, et percussit Sellum filium Jabes in Samaria, et interfecit eum, regnavitque pro eo. Reliqua autem verborum Sellum, et conjuratio (h. rebellio) ejus per quam tetendit (h. qua rebellavit) insidias, nonne hæc scripta sunt in libro Sermonum³ dierum regnum Israel? Tunc percussit Manahem Thapsam (h. Thipsa), et omnes qui erant in ea, et terminos ejus de Thersa. Noluerant enim aperire ei⁴: et interfecit omnes prægnantes ejus, et scidit eas (h. et interfecit omnes, et prægnantes ejus scidit). Anno tricesimo nono Azariæ regis Juda, regnavit Manahem filius Gaddi super Israel decem annis Samaria. Fecitque quod erat malum coram Domino (h. in oculis Domini); non recessit a peccatis Jeroboam filii Nabat, qui peccare fecit Israel cunctis diebus ejus. Veniebat (h. Venit) Phul rex Assyriorum in Thersa (Vulg. terram), et dabat Manahem Phul mille talenta argenti, ut esset ei (ms. tacet ei) in auxilium, et firmaret regnum ejus (h. et firmaret regnum in manu ejus). Indixitque (Vulg. add. ei) Manahem⁵ argentum super Israel cunctis potentibus et divitibus, ut daret regi Assyriorum quinquaginta siclos argenti per singulos: reversusque est rex Assyriorum, et non est moratus in terra⁶. Reliqua autem sermonum Manahem, et universa quæ fecit, nonne hæc scripta sunt in libro Sermonum dierum regum Israel? (T. CLXXXI.) Et dormivit Manahem cum patribus suis: regnavitque Phaceia (h. Phaicia) filius ejus pro eo. Anno quinquagesimo Azariæ regis Juda, regnavit Phaceia filius Manahem super Israel in Samaria biennio, et fecit quod erat malum coram Domino (h. in oculis Domini): non recessit a peccatis Jeroboam filii Nabat, qui peccare fecit Israel.

— Longius a veritate aberat scholiastes, et qui ejus vestigia sequitur, Canonis, ut Martianæus vocat, emendator. Hinc non Amathi, sed Jonas propheta celeberrimus designatur, filius Amathie Galilæa, de tribu Zabulon, urbe Geth Opher. Si nulla de Jeroboami victoriis vaticinia in ejus prophetia memoratur, par quoque est credere, non omnia quæ scripsit, ad nos devenisse.

¹ Hebræus non habet in Cablaam cum præpositione; sed hoc modo, ויכהו קבל עם, *vaiukkehu cabalam*, id est, *Et percussit eum coram populo*, sive *valam*, ut optime vertit Hieronymus, et cum eo Chaldæus, Syrus, et Arabs. Septuaginta, καὶ ἐπάταξαν αὐτὸν Κεολαὰμ *et percusserunt eum Ceblaam*. Id ansam errandi præbuit scholiasti Canonis, qui putavit Zachariam regem Israel percussum fuisse

(T. CLXXXII.) Conjuravit (h. Rebellavit) autem adversus eum Phacee (h. Pheca) filius Romeliæ, dux ejus, et percussit eum in Samaria in turre domus regiæ, juxta Argob, et juxta Ari, et cum eo quinquaginta viros (h. viri) de filiis Galaaditarum, et interfecit eum, regnavitque pro eo. Reliqua autem sermonum Phaceia, et universa quæ fecit, nonne hæc scripta sunt in libro Sermonum dierum regnum Israel? Anno quinquagesimo secundo Azariæ regis Juda, regnavit Phacee filius Romeliæ super Israel in Samaria viginti annis. Et fecit quod malum erat coram Domino (h. in oculis Domini): non recessit a peccatis Jeroboam filii Nabat, qui peccare fecit Israel. In diebus Phacee regis Israel venit Theglath-Phalasar rex Assur, et cepit Aion, et Abel-Domum-Maacha, et Janoe, et Cedes, et Asor, et Galaad, et Galilæam, universam terram Nephthali (ms. Nephthalim), et transtulit eos in Assyrios. (T. CLXXXIII.) Conjuravit autem, et tetendit insidias Osee filius Ela (h. Rebellavit autem Osee filius Ela) contra Phacee filium Romeliæ, et percussit eum, et interfecit: regnavitque pro eo vicesimo anno Joatham filii Ozis⁶. Reliqua autem sermonum Phacee, et universa quæ fecit, nonne hæc scripta sunt (h. ecce scripta sunt) in libro Sermonum dierum regum Israel? (T. CLXXXIV.) Anno secundo Phacee, filii Romeliæ regis Israel, regnavit Joatham filius Ozis regis Juda. Viginti quinque annorum (h. filius xxv annorum) erat cum regnare cœpisset, et sedecim annis regnavit in Jerusalem: nomen matris ejus Jerusa, filia Sadoc. Fecitque quod erat placitum coram Domino (h. in oculis Domini): juxta omnia quæ fecerat Ozias pater suus, operatus est. Verum tamen excelsa non abstulit (h. non sunt ablata): adhuc populus immolabat, et adolebat incensum in excelsis; ipse ædificavit portam domus Domini sublimissimam. Reliqua autem sermonum; Joatham, et *universa* (h. non habet), quæ fecit, nonne hæc scripta sunt in libro Verborum dierum regum Juda? In diebus illis cœpit Dominus mittere in Judam Rasin regem Syriæ, et Phacoe filium Romeliæ. (T. CLXXXV.) Et dormivit Joatham cum patribus suis, sepultusque est cum eis in civitate David patris sui, et regnavit Ahaz filius ejus pro eo.

² In loco quem *Cablaam* appellabant: *Cabalaam* autem apud Hebræos idem est quod, *spectante populo, coram populo*, etc. MART.

³ Verius cum Hebræo exemplari tacet *Veronens. ms. tui*. Mox plus habet, *sedebunt de te super*, etc., ubi rursus, Hebræam pressius refert, in quo additum est תי, *tibi*, sive *de te*.

⁴ Denuo rectius *Veronens. ms. verborum* habet pro *sermonum*. Vide quæ superius adnotamus.

⁵ Juxta Hebr. tacet *Veronens. ms. hic ei*. Non ita quod mox *ejus* prætermittit.

⁶ Idem *ms. in Thersa*: male ex scioli descriptoris arbitrio.

⁷ Sequior manus in *Veronens. ms. ad Græcum exemplar* hic atque infra pro *Ozis* rescripsit *Azariæ*.

XVI.) Anno decimo septimo Phacee filii A
regnavit Ahaz filius Joatham regis Juda.

s) Viginti annorum erat Ahaz cum regnare
et sedecim annis regnavit in Jerusalem:
quod erat placitum in conspectu Domini
(oculis Domini) Dei (*Vulg. add. sui*), sicut
ter ejus. Sed ambulavit in via regum Israel.

KXVI.) Insuper et filium suum consecravit,
ans per ignem secundum idola (h. abomi-
) gentium, quæ dissipavit Dominus coram
sæl. Immolabat quoque victimas, et adole-
sum in excelsis, et in collibus, et sub omni
ondoso. Tunc ascendit Rasin rex Syriæ,
e filius Romeliæ rex Israel, in Jerusalem
iandum. Cumque obsiderent Ahaz, non
at superare eum. In tempore illo restituit

ix Syriæ, Ailam (h. Eleth) Syriæ, et ejecit ^B
de Aila, et Idumæi et Syri ² venerunt in
et habitaverunt ibi usque in diem hanc.

item Ahaz nuntios ad Theglath-Phalasar
Assyriorum (*ms. Syriorum*), dicens: Servus
filius tuus ego sum, ascende, et salvum
de manu regis Syriæ, et de manu regis
qui consurrexerunt adversum me. Et cum
set (h. Et tulit) Ahaz (*Vulg. lac. Ahaz*) ar-
et aurum, quod invenire potuit in domo

et in thesauris regis, misit (h. et in the-
saurus regis, et misit) regi Assyriorum mu-
ui et acquievit voluntati ejus: ascendit
ex Assyriorum in Damascum, et vastavit

transtulit habitatores ejus Cyrenen (h.
Rasin autem interfecit. Perrexitque Ahaz ^C

rum Theglath-Phalasar regi (*ms. regis*)
rum in Damascum. Cumque vidisset altare
i, misit rex Ahaz ad Uriam sacerdotem
ar ejus, et similitudinem juxta omne opus

. CLXXXVII.) Extruxitque Urias sacerdos
juxta omnia quæ præceperat rex Ahaz de
eo, ita fecit Urias sacerdos, donec veniret
Ahaz de Damasco. Cumque venisset rex de
eo, vidit altare, et veneratus est illud, ascen-
et immolavit holocausta, et sacrificium
et libavit libamina, et fudit sanguinem paci-
s, quæ obtulerat super altare. Porro altare
quod erat coram Domino, transtulit de
templi, et de loco altaris, et de loco templi

onens. *ms. dejecit, quod malim disjecit*

habet Veronens. *ms. et Syri*, quem popu-
dum Hebræus textus, sed et reliqui libri
hic prætermittunt. Variantem hanc esse
in Hebræi archetypi notat Lucas Brugensis,
litudine ortam litterarum ד, et ך: unde
scribunt hic loci ארומים, *Haromim*, legunt
אדום, *Hadomim*. Nam istud quidem voca-
ldumæos significat: illud vero Syros deno-
unque potest; quanquam Syrus ארם sine
er medio scribi soleat. At vero utramque
terpretationem Hieronymo fuisse probatam,
verosimile, estque adeo nostri cum primis
danda castitas, qui eam glossatoris additio-

Domini: posuitque illud ex latere altaris ad Aquil-
lonem (h. Porro altare æneum, quod erat coram
Domino inter altare et Domum Domini, transtulit
de facie domus: et posuit ex latere altaris ad
Aquilonem (T. CLXXXVIII.) Præcepit quoque rex
Ahaz Uriæ sacerdoti, dicens: Super altare majus
offer holocaustum matutinum, et sacrificium ve-
spertinum, et holocaustum regis, et sacrificium
ejus, et holocaustum universi populi terræ, et sa-
cificia eorum, et libamina eorum, et omnem
sanguinem holocausti, et universum sanguinem
victimæ super illud effundes: altare vero æreum
erit paratum ad voluntatem meam. Fecit igitur
Urias sacerdos juxta omnia, quæ præceperat rex
Ahaz. Tulit (h. *abscidit*) autem rex Ahaz cælatas
bases, et luterem, qui erat desuper, et mare de-
posuit de bobus æreis, qui sustentabant illud, et
posuit super pavementum stratum lapide. Musach
quoque sabbati, quod ædificaverat ³ in templo, et
ingressum regis exterius, convertit in templum
(h. domum) Domini, propter regem Assyriorum.
(T. CLXXXIX.) Reliqua autem verborum Ahaz,
quæ fecit, nonne hæc scripta sunt in libro Sermo-
num dierum regum Juda? Dormivitque Ahaz cum
patribus suis, et sepultus est cum eis in civitate
David, et regnavit Ezechias filius ejus pro eo.

(T. CXC, *Cap. XVII.*) Anno duodecimo Ahaz re-
gis Juda regnavit Osee filius Ela in Samaria super
Israel novem annis. Fecitque malum coram Domino
(h. in oculis Domini); sed non sicut reges Israël
qui ante eum fuerant. Contra hunc ascendit Salma-
nasar rex Assyriorum, et factus est ei Osee servus,
reddebatque illi tributa (h. munera). Cumque de-
prehendisset rex Assyriorum Osee, quod rebellare
nitens misisset nuntios ad Sua ⁴ (h. ad Zo) regem
Ægypti, ne præstaret tributa ⁵ (h. munera) regi As-
syriorum, sicut singulis annis solitus erat, obsedit
eum, et vinctum misit in carcerem. Pervagatusque
est omnem terram, et ascendens Samariam, obsedit
eum tribus annis. Anno autem nono Osee, cepit rex
Assyriorum Samariam, et transtulit Israel in Assy-
rios: posuitque eos in Hala, et in Habor juxta flu-
vium (h. flumine) Gosan, in civitatibus Medorum.
(T. CXCI.) Factum est autem, cum peccassent filii
Israel Domino Deo suo, qui eduxerat eos de terra
Ægypti, de manu Pharaonis regis Ægypti, colue-

tionem respuit.

³ Plurium numero cum Hebræo textu *ms. Veronens, ædificaverant*

⁴ Scholiastes Canonis legit hic suo more ס Samech, per z, quod nusquam reperies apud Hieronymum, qui litteram Samech per s semper pronuntiari voluit: unde habet sua pro Hebræo סוּא, quod scholiastes corrupte legit zo. Latinus interpres Chaldaicæ paraphraseos corruptam scholiastis nostri imitatur pronuntiationem; scribit enim zzo, pro סוּא Chaldaico. LXX in aliquot exemplaribus Segor, in Alexandrino Soa transtulerunt. Syrus Sou aut Sau, Arabs Saou habet. MART.

⁵ Hic vero minori numero Hebræus atque *ms. Veronens. habent tributum.*

runt (h. timuerunt) deos alienos. Et ambulaverunt juxta ritum, gentium, quas con sumpserat Dominus in conspectu filiorum Israel, et regum Israel; q uia similiter fecerant. Et operuerunt ¹ filii Israel verbis non rectis Dominum Deum suum, et ædificaverunt sibi exelsa in cunctis urbibus suis, a turre Custodum usque ad civitatem Munitam. Feceruntque sibi statuas (h. titulos), et lucos in omni colle sublimi, et subter omne lignum nemorosum, et adolebant ibi incensum super aras (h. excelsa) in morem gentium, quas transtulerat Dominus a facie eorum: feceruntque verba ² pessima irritantes Dominum. Et coluerunt immunditias, de quibus præceperat (ms. præcepit) Dominus eis, ne facerent verbum hoc. Et testificatus est Dominus in Israel et Juda, per manum omnium prophetarum et videntium, dicens: Revertimini a viis vestris pessimis, et custodite præcepta mea, et cæremonias, juxta omnem legem, quam præcepi patribus vestris, et sicut misi ad vos in manu servorum meorum prophetarum. Qui non audierunt, sed induraverunt cervicem suam juxta cervicem patrum suorum, qui noluerunt obedire (h. non crediderunt) Domino Deo suo. Et abjecerunt legitima ejus, et pactum, quod pepigit cum patribus eorum, et testificationes, quibus testificatus (ms. contestatus) est eos; secutique sunt vanitates (h. vanitatem), et vane egerunt, et secuti sunt gentes, quæ erant per circuitum eorum, super quibus præceperat Dominus eis, ut non facerent sicut et illæ faciebant. Et dereliquerunt omnia præcepta Domini Dei sui; feceruntque sibi conflates duos vitulos, et lucos, et adoraverunt universam militiam cæli; servieruntque Baal, et consecrabant (ms. add. ei) filios suos, et filias suas, per ignem, et divinationibus inserviebant et auguriis, et tradiderunt se, ut facerent malum coram Domino (h. vendiderunt se ut facerent malum in oculis Domini), ut irritarent (ms. irritaverunt) eum. Iratusque est Dominus vehementer Israeli, et abstulit eos de conspectu suo, et non remansit nisi tribus Juda tantummodo. Sed nec ipse Juda custodivit mandata Domini Dei sui: verum ambulavit in erroribus Israel, quod operatus fuerat. Projecitque Dominus omne semen Israel, et afflixit eos, et tradidit in manu diripientium, donec projiceret eos a facie sua; ex eo jam tempore, quo scissus est Israel a domo David, et constituerunt sibi regem Jeroboam filium Nabat: separavit enim Jeroboam Israel a Domino, et peccare eos fecit peccatum magnum. Et ambulaverunt filii Israel in universis peccatis Jeroboam quæ fecerat; non recesserunt ab eis, usquequo auferret Dominus Israel a facie sua, sicut locutus fuerat in manu omnium servorum suorum prephetarum: translatusque est Israel de terra sua in Assyrios, usque in diem hanc.

¹ Ita Canon Hebr. veritatis et ms. codex Colbertinus Aniciensis, nec non perantiquus S. Germani a Patris num. 3. et si ab imperito emendatore corruptus legatur. Cæteri legunt *offenderunt*, vel *irritaverunt*, cum tamen in Hebr. scriptum sit וירחפאו, quod ope

(T. CXCH.) Adduxit autem rex Assyriorum de Babylona, et de Cutha, et de Ava [ms. Havath,] et de Emath, et de Sepharvaim, et collocavit eos in civitatibus Samariæ pro filiis Israel: qui possederunt Samariam, et habitaverunt in urbibus ejus. Cumque ibi habitare cœpissent, non timebant Dominum, et immisit in eos Dominus leones, qui interficiebant eos. Nuntiatumque est regi Assyriorum, et dictum: Gentes, quas transtulisti, et habitare fecisti in civitatibus Samariæ, ignorabant legitima Dei terræ, et immisit in eos Dominus (h. non habet) leones, et ecce interficiunt eos, eo quod ignorent ritum. Dei terræ. Præcepit autem rex Assyriorum, dicens: Ducite illuc unum de sacerdotibus, quos inde captivos adduxistis, et vadat, et habitet cum eis, et doceat eos legitima Dei terræ. Igitur cum venisset unus de sacerdotibus his, qui captivi ducti fuerant de Samaria, habitavit in Beth El, et docebat eos quomodo colerent Dominum. Et unaquæque gens fabricata est Deum suum: posueruntque eos in fanis excelsis, quæ fecerant Samaritæ, gens et gens in urbibus suis, in quibus habitabant. Viri enim Babylonii fecerunt Sochoth-Benoth; viri autem Chutæi (ms. Chuteni) fecerunt Nergel, et viri de Emath fecerunt Asima. Porro Avæi (ms. Evei) fecerunt Nebaaz et Tathac (ms. Therthach). Ii autem qui erant de Sepharvaim comburebant filios suos igni. Adramelech et Adamelech diis Sepharvaim; et nihilominus colebant Dominum. Fecerunt sibi de novissimis sacerdotes excelsorum, et ponebant eos in fanis (ms. finibus) sublimibus. Et cum Dominum colerent, diis quoque suis serviebant juxta consuetudinem gentium, de quibus translati fuerant Samariam: usque in præsentem diem morem sequuntur antiquum. [T. CXCH.] Non timebant dominum, neque custodiunt cæremonias ejus, judicia, et legem, et mandatum, quod præceperat Dominus filiis Jacob, quem cognominavit Israel, et percusserrat cum eis pactum, et mandaverat eis, dicens: Nolite timere deos alienos, et non adoretis eos, neque colatis eos [ms. tac. eos], et non immoletis eis: sed Dominum Deum vestrum [h. non habet]. qui eduxit vos de terra Ægypti in fortitudine magna, et in brachio extento: ipsum timeate, et illum adorate, et ipsi immolate. Cæremonias quoque et judicia, et legem, et mandatum, quod scripsit vobis, custodite, ut faciatis cunctis diebus, et non timeatis deos alienos. Et pactum quod percussit vobiscum, nolite oblivisci: nec colatis deos alienos, sed Dominum Deum vestrum timeate [h. et non timeatis deos alienos, sed Dominum Deum vestrum timeate], et ipse eruet vos de manu omnium inimicorum vestrorum. Illi vero non audierunt; sed juxta consuetudinem suam pristinam perpetrabant. Fue-

rerunt et occultaverunt significat. MART.

² Tacet idem ms. verba.

³ In Veronens. ms., prima persona est, *Percussit*, quemadmodum et in Hebræo, כרתו.

turgentes istæ timentes quidem Dominum, A ilominus et idolis suis sèrvientes [*ms. ser-*]: nam et filii eorum, et nepotes, sicut fe- patres [*ms.*] parentes] sui, ita faciunt usque sentem diem.

XCIV, Cap. XVIII.] Anno tertio Osee filii is Israel, regnavit Ezechias filius Abaz regis igitur [h. Filius xxv] quinque annorum erat gnare cœpisset, et viginti novem annis re- n Jerusalem: nomen matris ejus Abi filia Za.

Fecitque quod erat bonum coram Domino, sulis Domini], juxta omnia quæ fecerat David [us [*ms.*] suus]. T.[CXCIV,] Ipse dissipavit et contrivit statuas (h. titulos), et succidit onfregitque serpentem æneum [*ms. æreum*],

acerat Moses: siquidem usque ad illud tem- B i Israel adolebant ei incensum: vocavitque ejus Naasthan ⁵. In Domino Deo Israel spe- taque post eum non fuit similis ei de cunctis Juda, sed neque in his qui anteeum fuerunt, sit Domino, et non recessit a vestigiis ejus:

[h. custodivitque] mandata ejus, quæ præ- Dominus Mosi. Unde et erat Dominus cum a cunctis, ad quæ procedebat, sapienter se

. Rebellavit quoque contra regem Assyrio- non servivit ei. Ipse percussit Philisthæos

azam, et omnes terminos eorum, a turre m usque ad civitatem munitam [*ms. mura-*

nno quarto regis Ezechiae, qui erat annus s Osee filii regis Israel, ascendit Salma-

ax Assyriorum in [*ms. tacet* in Samariam, gnavit eam, et cepit. Nam post annos tres, C

xto Ezechiae, id est nono anno, [*ms. tacet* see regis Israel, capta est Samaria, et trans-

Assyriorum Israel in Assyrios, collocavit- in Hala et in Habor fluviis Gozan [*ms. Ga-*

civitatis] [h. et in civitatibus] Medorum: n audierunt vocem Domini Dei sui, sed præ-

si sunt pactum ejus: omnia quæ præceperat ervus Domini, non audierunt, neque fece-

[. CXCVI.] Anno quarto decimo regis Eze- scendit Sennacherib ³ rex Assyriorum ad

as civitates Juda munitas, et cepit eas. Tunc tunc misit Ezechias rex Juda, nuntios ad

Assyriorum in [*ms. tac.* in Lachis, dicens: , recede a me, et omne, quod imposueris

eram. Indixit itaque rex Assyriorum Ezechiae D læ trcenta talenta argenti, et triginta talenta editque Ezechias omne argentum quod re-

ms. Quod erat placitum in conspectu Do-

non emendatus juxta punctationem Massore- scriptum habet *Nehustan*, differtque solum- ana vocali ab hodierno *Nehustan*, ubi Masco- legunt *s:heva* sub littera *ן Nun*: cum scho- , aut emendator Canonis *Patahh*, vel *Camets* . Cæteri *ms.* codices *Naasthan* retinent, ut lidimus. In libro *Nominum Hebraicorum* am reperimus quod favet lectioni *Vulgatæ* , *Noesthan*. MART.

PARCL. XXVIII.

pertum fuerat in domo Domini, et in thesauris regis (h. et in thesauris domus regis). In tempore illo confregit Ezechias valvas templi Domini, et laminas auri (h. non habet), quas ipse affixerat, et dedit eas regi Assyriorum. Misit Autem rex Assyriorum Thar-

than, et Rabaris, et Rabsacen (*ms. Rabsachen*) de Lachis ad regem Ezechiam, cum manu valida, Je-

rusalem; qui cum ascendissent, venerunt Jerusa-

lem, et steterunt juxta aquæductum piscinæ su-

perioris, quæ est in via Agri fullonis. Vocave-

runtque regem: egressus est autem ad eos Eliacim filius Helciæ præpositus domus, et Sobna scriba,

et Joabe ⁴ filius Asaph a commentariis. Dixitque ad eos Rabsaces: Loquimini Ezechiae: Hæc dixit rex

magnus, rex Assyriorum: quæ est ista fiducia qua niteris? Forsitan inisti consilium, ut præpara-

te ad prælium. In quo confidis, ut audeas rebel-

lare? an speras (h. In quo confidisti, ut ausus fuisses rebellare mihi? sperasti) in baculo arun-

dineo atque confracto Ægypto, super quem, si incuberit homo, comminutus ingreditur (*Vulg.* ingreditur) manum ejus, et perforabit eam? sic est

Pharao rex Ægypti omnibus qui confidunt in eo (*ms et Vulg. se*). Quod si dixeritis mihi: In Do-

mino Deo nostro habemus fiduciam, nonne iste est

cujus abstulit Ezechias excelsa et altaria, et præ-

cepit Judæ et Jerusalem: Ante altare hoc adorabitis in Jerusalem? Nunc igitur transite ad dominum

meum regem Assyriorum, et dabo vobis duo millia equorum et videte an habere valeatis ascensores

eorum. Et quomodo potestis resistere ante unum

satrapam (h. uni satrapæ) de servis domini mei

minimis? An fiduciam habes in Ægypto propter

currus et equites? Nunquid sine Domini voluntate

ascendi ad locum istum, ut demoliar (*ms. et Vulg.* demolirer) eum? Dominus dixit mihi: Ascende

ad terram hanc, et demolire eam. Dixerunt autem, Eliacim filius Helciæ, et Sobna (h. Sebna, et Joabe,

Rabsaci: Precamur ut loquaris nobis servis tuis Syriace: siquidem intelligimus hanc linguam, et non loquaris nobis Judaice, audiente populo, qui est super murum. Responditque eis Rabsaces: Nunquid ad dominum tuum, et ad te misit me do-

minus meus, ut loquerer sermones hos, et non potius ⁵ ad viros, qui sedent super murum, ut comedant stercora sua, et bibant urinam suam vo-

biscum? Stetitque itaque Rabsaces, et clamavit voce magna Judaice, et ait: Audite verba regis magni, regis Assyriorum. hæc dicit rex: Non vos

— Verissime habet idem *ms. vocavitque eum* pro *nomen ejus*. Nempe est in Hebræo quoque archetypo *ל*, hi non *שמו*.

³ Non dissimulamus, juxta Græcos codices veronens. *ms.*, hic legere *Sennacherim*, quod tamen culpæ librario damus.

Pro *loabe*, Canon emendatus *loah* nunc habet. MART.

⁴ Adverbium *potius* ad Hebræi exemplaris nor- mam tacet et Veronens. *ms.*

seducat Ezechias : quis enim poterit eruere vos de manu mea. Neque fiduciam vobis tribuat super Domino, dicens : Eruens liberabit nos Dominus, et non tradetur civitas hæc in manu regis Assyriorum. Nolite audire Ezechiam. Hæc enim dicit rex Assyriorum : Facite mecum quod vobis est utile et egredimini ad me, et comedet unusquisque de vinea sua, et de ficu sua, et bibetis aquas de cisternis vestris : donec veniam, et transferam vos in terram quæ similis terræ vestræ est, in terram fructiferam, et fertilem vini, terram panis et vinearum, terram olivarum, et olei ac mellis : et vivetis, et non moriemini. Nolite audire Ezechiam, qui vos decipit, dicens : Dominus liberabit nos. Nunquid liberaverunt dii gentium terram suam de manu regis Assyriorum ? Ubi est Deus Emath, et Arphad ? ubi est [ms. tacet est] Deus Sepharvaim, Ana et Ava ?¹ nunquid liberaverunt Samariam de manu mea ?² Quinam illi sunt in universis diis terrarum, qui eruerunt regionem suam de manu mea, ut possit eruere Dominus Jerusalem de manu mea ? Tacuit itaque populus, et non respondit ei quidquam : siquidem præceptum regis acceperant, ut non responderent ei. Venitque Eliacim [ms. Eliachim] filius Helciæ, præpositus domus, et Sobna scriba, et Johæ filius Asaph a commentariis, ad Ezechiam, scissis vestibus, et nuntiaverunt ei verba Rabsacis.

[C. CXCVII, Cap. XIX]. Quæ cum audisset Ezechias rex [ms. tac. rex], scidit vestimenta sua, et opertus est sacco, ingressusque est domum Domini. Et misit Eliacim præpositum domus, et Sobnam scribam, et senes de sacerdotibus, opertos saccis, ad Isaiam prophetam filium Amos. Qui dixerunt : Hæc dicit Ezechias : Dies tribulationis, et increpationis, et blasphemie, dies iste ; venerunt filii usque ad partum, et vires non habet parturiens. Si forte audiat Dominus Deus tuus universa verba Rabsacis, quem misit rex Assyriorum dominus suus, ut exprobraret Deum viventem, et argueret verbis quæ audivit Dominus Deus [ms. tac. Deus] tuus, et fac [h. leva] orationem pro reliquiis, quæ repertæ sunt : Venerunt ergo servi regis Ezechie ad Isaiam. [T. CXCVIII]. Dixitque eis Isaias : Hæc dicetis domino vestro : Hæc dicit Dominus : Noli timere a facie sermonum, quos audisti, quibus blasphemaverunt pueri regis Assyriorum me. Ecce, ego immittam [h. dabo] ei spiritum, et audite nuntium, et revertetur in terram suam, et dejiciam eum gladio in terra sua. [T. CXCIX]. Reversus est igitur Rabsaces, et invenit regem Assyriorum expugnantem Lobnam [h. Libna] : audierat enim quod recessisset de Lachis. Cumque audisset de Tharaca rege Æthiopiæ, dicentes : Ecce, egressus est ut pugnet ad verum te : et iret contra eum,

A misit nuntios [h. reversus misit nuntios] ad Ezechiam, dicens : Hæc dicite Ezechie regi Juda : Non te seducat Deus tuus, in quo habes fiduciam : neque dicas : Non tradetur Jerusalem in manus regis Assyriorum. Tu enim ipse audisti quæ fecerunt [ms. fecerint] reges Assyriorum universis terris, quomodo vastaverunt eas : num ergo solus poteris liberari ? Nunquid liberaverunt dii gentium singulos, quos vastaverunt patres mei, Gozan videlicet, et Aran, et Reseph, et filios Eden, qui erant in Thelassar [ms. Thalassar]. Ubi est rex Emath, et rex Arphad, et rex civitatis Sepharvaim, Ana et Ava ? Itaque cum accepisset Ezechias litteras [h. libros] de manu nuntiorum, et legisset eas, ascendit in domum Domini, et expandit eas coram Domino et oravit in conspectu ejus, dicens : Domine Deus Israel, qui sedes super cherubim, tu es Deus solus regum omnium terræ : tu fecisti cælum et terram. Inclina aurem tuam, et audi : aperi, Domine [ms. tac. Domine], oculos tuos, et vide, et audi omnia verba Sennacherib, qui misit ut exprobraret nobis [h. non habet] Deum viventem. Vere, Domine, dissipaverunt reges Assyriorum gentes, et terras omnium. Et miserunt [h. dederunt] deos eorum in igne : non enim erant dii, sed opera manuum hominum ex ligno et lapide, et perdidērunt eos. Nunc igitur, Domine Deus noster, salvos nos fac de manu ejus, ut sciant omnia regna terræ quia tu es Dominus Deus solus. [T. CC]. Misit autem Isaias filius Amos et Ezechiam, dicens : Hæc dicit Dominus Deus Israel : Quæ deprecatus es me super Sennacherib rege Assyriorum, audivi. Iste est sermo quem locutus est Dominus de eo : Sprevit te, et subsannavit te [ms. tac. te], virgo filia Sion : post tergum tuum caput movit, filia Jerusalem. Cui exprobrasti, et quem blasphemasti ? contra quem exaltasti vocem [Vulg. add. tuam], et elevasti in excelsum oculos tuos ? contra Sanctum Israel. Per manum servorum tuorum exprobrasti Domino, et dixisti : In multitudine curruum meorum, ascendi [h. ego ascendi] excelsa montium in summitate Libani, et succidi [h. latere Libani et succidam] [sublimes cedros ejus, et electas abietes illius. Et ingressus sum usque ad terminos ejus [h. Et ingrediar habitaculum termini ejus], et [ms. tac. et] saltum Charmeli ejus ego succidi³ [h. fodi]. Et bibi aquas alienas, et siccavi vestigiis pedum meorum omnes aquas clausas. Nunquid non audisti quid ab initio fecerim ? Ex diebus antiquis plasmavi illud ; et nunc adduxi : eruntque in ruinam collium pugnantium civitates munitæ. Et qui sedent in eis, humiles manu, contremuerunt et confusi sunt, facti sunt quasi fenum agri, et virens herba tectorum, quæ arefacta est antequam veniret ad

¹ Hena et Hiva ? Hoc modo posuit in Canone manus emendatoris : capite vero sequenti vers. 33, Hena et Heva ? MART.

² Hebræo חַיִּים pressius idem ms. in manu.

³ Hic absolutum habet sensum præsens versiculus

non solum in Canone, sed apud omnes alios etiam interpretes, qui versiculi sequentis ita ducunt initium : Ego fodi, et bibi, vel, ego siccavi, et bibi, etc. Consule Polyglotta, si vacas. MART.

ritatem. Habitaculum tuum, et egressum tuum, et introitum tuum, et viam tuam¹ (h. non ego præscivi et furorcm tuum, contra me. isti (h. Eo quod insanisti) in me, et superbia ascendit in aures meas; ponam itaque. (h. non, circulum in naribus tuis, et camum (h. m) in labiis (*ms.* labris) tuis, et reducam te in viam per quam venisti. Tibi autem, *Ezechias* non habet), hoc erit signum: Comede hoc quod reperis; in secundo autem anno, quæ nascuntur (*ms.* nascentur): porro in anno secundo seminate et metite (h. Comede hoc anno quæ nascuntur, et in anno secundo pomis vescere: in anno tertio seminate et metite): plantate arborum, et comedite fructum earum. Et quodcumque reliquum fuerit de domo Juda, mitet radicem suam, et faciet fructum sursum. De Jerusalem egressi erunt reliquæ, et quod salvetur de Sion: zelus Domini exercituum faciet hoc. Dominus dicit Dominus de rege Assyriorum: Non ingredietur urbem hanc, nec mittet in eam signum, nec occupabit eam clypeus, nec circumdabit eam munitio. Per viam, qua venit, revertetur, et non ingredietur urbem hanc, et salvabo eam propter David servum meum. Factum est in nocte illa venit angelus Domini, et pertransiit in castris Assyriorum centum octoginta quatuordecim milia. Cumque diluculo surrexisset, vidit in castris corpora mortuorum (h. diluculo surrexisset ecce omnes corpora mortuorum, et recedens et reversus est Sennacherib rex Assyriorum, et non ingressus in Ninive. Cumque adoraret in templo domo) Nesroch (*ms.* Nesarath) deum suum, et Sarazar filii eius auferunt eum gladio, fugeruntque in terram Assyriorum, et regnavit Esaraddon (*ms.* Aseradon) filius eius pro eo.

CCI, Cap. XX.) In diebus illis ægrolavit Ezechias usque ad mortem, et venit ad eum Isaias Amos, propheta, dixitque ei: Hæc dicit Dominus (*ms.* et *Vulg.* add. *Deus*): Præcipe domui tuæ: Non morieris enim tu (*ms.* *tac.* tu), et non vives. Converterit faciem suam ad parietem, et oravit Dominum, dicens: Obsecro, Domine, memento de me (*ms.* add. quæso) quomodo ambulaverim coram te in veritate, et in corde perfecto, et quod placuit tibi coram te (h. in oculis tuis) fecerim. Flevit Ezechias fletu magno (T. CCII.) Et antequam converteretur Isaias mediam partem atrii, factus est Dominus ad eum, dicens: Revertere, et dic ad populum duci populi mei: Hæc dicit Dominus Deus

literutra ex his lectionibus, *introitum tuum et viam tuam*, abundat, estque librorum culpa ex libro in textum importata. Scholiastes postrespuit: priorem Veronens. *ms.* tacet. Suo sensu bene: ex hoc autem ipso liquet, sequiorum glossatorum manus minime permissa esse, puramque additamentorum versio exhibere Hieronymianam, ad Hebræum exem-

A David patris tui: Audivi orationem tuam, vidi lacrymas tuas²: et ecce sanavi te, die tertio ascendes templum (h. domum) Domini. Et addam diebus tuis quindecim annos: sed et de manu regis Assyriorum liberabo te, et civitatem hanc, et protegam urbem istam propter me, et propter David servum meum. Dixit Isaias: Afferte massam flicum. Quam cum attulissent, et posuissent super ulcus ejus, curatus est. Dixit Isaias: Quod erit signum, quia Dominus me sanabit, et quia ascensusus sum die tertia (*ms.* add. in templum (h. domum) Domini? Cui ait Isaias: Hoc erit signum a Domino, quod facturus sit Dominus sermonem quem locutus est: Vis ut ascendant (*ms.* accedat) umbra decem lineis (h. gradibus). an ut revertatur totidem gradibus? Et ait Ezechias: Facile est, umbram crescere decem lineis (h. gradibus): nec hoc volo, ut fiat, sed ut revertatur retrorsum decem gradibus. Invocavit itaque Isaias propheta Dominum, et reduxit umbram per lineas (h. gradus), quibus jam descenderat in horologio (h. gradibus), Ahaz, retrorsum decem gradibus. (T. CCIII.) In tempore illo misit Berodach Baladan (*ms.* *tac.* Baladan), filius Baladan, rex Babyloniorum, litteras (h. libros) et munera ad Ezechiam: audierat enim quod ægrotasset Ezechias. Lætatus est autem in adventu eorum Ezechias, et ostendit (h. audito autem adventu eorum. Ezechias ostendit) eis domum aromatum, et aurum et argentum, et pigmenta varia (h. non habet), unguenta quoque (h. unguentum quoque optimum), et domum vasorum suorum, et omnia quæ habere poterat in thesauris suis. Non fuit quidquam (*ms.* *tac.* quidquam) quod non monstraret eis Ezechias in domo sua, et in omni potestate sua. Venit autem Isaias propheta ad regem Ezechiam, dixitque ei: Quid dixerunt viri isti? aut unde venerunt ad te? Cui ait Ezechias: De terra longinqua venerunt (*Vulg.* add. ad me), de Babylone. At ille respondit: Quid viderunt in domo tua? Ait Ezechias: Omnia quæ sunt in domo mea, viderunt: nihil est quod non monstraverim eis in thesauris meis. (T. CCIV.) Dixit itaque Isaias Ezechias: Audi sermonem Domini: Ecce dies venient, et auferentur omnia quæ sunt in domo tua, et quæ condiderunt patres tui usque in diem hanc³ in Babylonem: non remanebit quidquam, ait Dominus. Sed et de filiis tuis qui egredientur ex te, quos generabis, tollent (*ms.* et *Vulg.* tollentur) et erunt enuchi in palatio (h. templo) regis Babylonis. Dixitque Ezechias ad Isaiam: Bonus sermo Domini, quem locutus es: sit pax et veritas in

plur expressam; quod tria hæc tantum memorat, sedere, egredi, atque ingredi. Porro *viam tuam* satis bene Hebræum *דרכך* interpretatur.

² Contentiosus ad Hebr. verbum minoris numeri Veronens. *ms.* *lucrymam tuam*.

³ Tacet Veronens. *ms.* verba *usque in diem hanc*, quæ tamen libri alii omnes habent.

diebus meis, Reliqua autem sermonum Ezechiae, et omnis fortitudo ejus et quomodo fecerit piscinam, et aquae ductum, et introduxerit aquas in civitatem, nonne haec scripta sunt in libro Sermorum dierum regum Juda? (T. CCV.) Dormivitque Ezechias cum patribus suis, et regnavit Manasses filius ejus pro eo.

(Cap. XXI.) Duodecim annorum erat Manasses cum regnare coepisset, et quinquaginta quinque annis regnavit in Jerusalem: nomen matris ejus Apsiba (ms. Absiba). Fecitque malum in conspectu Domini (h. in oculis Domini) juxta idola (h. abominationes) gentium, quas delevit Dominus a facie filiorum Israel. Conversusque est, et aedificavit excelsa, quae dissipaverat (ms. dissipavit) Ezechias pater ejus, et erexit aras Baal, et fecit lucos (h. lucum) sicut fecerat Ahab rex Israel, et adoravit omnem militiam caeli, et coluit eam. Extruxitque aras in domo Domini, de qua dixit Dominus: In Jerusalem ponam nomen meum. Et extruxit altaria univere militiae caeli in duobus atriis templi (h. domus) Domini, Et transduxit filium suum per ignem, et ariolatus est, et observavit auguria, et fecit pythones, et aruspices multiplicavit, ut faceret malum coram Domino (h. in oculis, Domini et irritaret eum. Posuit quoque idolum luci, quem fecerat in templo (h. domo) Domini (h. non habet) super quod locutus est¹ Dominus ad David, et ad Salomonem filium ejus: in templo hoc (h. in domo hac), et in Jerusalem, quam elegi de cunctis tribubus Israel, ponam nomen meum in sempiternum. Et ultra non faciam comoveri pedem Israel de terra quam dedi patribus eorum, sic tamen si custodierint² opere (Vulg. opera) omnia quae praecipui eis, et universam legem, quam mandavit eis servus meus Moses. Illi vero non audierunt: sed seducti sunt a Manasse, ut facerent malum super gentes, quas contrivit Dominus a facie filiorum Israel. Locutusque est Dominus in manu servorum suorum prophetarum, dicens: Quia fecit Manasses rex Juda abominationes istas pessimas, super omnia quae fecerunt Amorrhaei ante eum, et peccare fecit etiam Judam in immunditiis suis. (T. CCVI.) Propterea haec dicit Dominus Deus Israel: Ecce ego inducam

A mala (ms. malum) super Jerusalem et Judam: ut quicunque audierit, tinniant ambae aures ejus. Et extendam super Jerusalem funiculum Samariae, et pondus domus Ahab, et delebo Jerusalem, sicut deleri solent tabulae³ (h. solet ampulla); delens vertam, et ducam crebrius stylum (h. non habet) super faciem ejus. Dimittam vero reliquias hereditatis meae, et tradam eas in manus (ms. manu) inimicorum ejus eruntque in vastitatem. et in rapinam cunctis adversariis suis: in eo quod fecerint malum eorum me (h. in oculis meis) et perseveraverint irritantes me, ex die qua egressi sunt patres eorum ex Aegypto, usque ad diem hanc. Insuper et sanguinem innoxium fudit Manasses multum nimis donec impleret Jerusalem usque ad os: absque peccatis suis (h. peccato suo), quibus peccare fecit Judam, ut faceret malum coram Domino (h. in oculis Domini). Reliqua autem sermonum Manasse, et universa quae fecit, et peccatum ejus quod peccavit, nonne haec scripta sunt in libro Sermorum dierum regum Juda? (T. CCVII.) Dormivitque Manasses cum patribus suis, et sepultus est in horto domus suae, in horto Aza⁴ (ms. et Vulg. Oza), et regnavit Amon filius ejus pro eo. Viginti duorum annorum erat Amon cum regnare coepisset: duobus quoque annis regnavit in Jerusalem. Nomen matris ejus Messalemeth (h. Messalemeth) filia Harus de Jetaba. Fecitque malum in conspectu Domini (h. in oculis Domini), sicut fecerat Manasses pater ejus. Et ambulavit in omni via per quam ambulaverat pater ejus: servivitque **C** immunditiis (h. sordibus) quibus servierat pater ejus et adoravit eas, et dereliquit Dominum Deum patrum suorum, et non ambulavit in via Domini. (T. CCVIII.) Tetenderuntque ei (ms. tacet ei) insidias servi sui (h. Rebellaveruntque ei servi sui), et interfecerunt regem in domo sua. Percussit autem populus terrae omnes qui conjuraverant contra regem Amon, et constituerunt sibi regem Josiam filium ejus pro eo. Reliqua autem sermonum Amon quae fecit, nonne haec scripta sunt in libro sermonum dierum regum Juda? Sepelieruntque eum (Sepelivitque eum) in sepulcro suo, in horto Aza, et regnavit Josias filius ejus pro eo.

¹ Idem ms. locutus est: cum Graeco ἐλάλησεν.

² Cum Vulgatis idem ms. si tamen custodierint, etc. Hebraeus quoque tantum si, etc.

³ Diversas hujus loci habemus interpretationes propter diversam verbi מַחֲבֵל mahha significationem; vox enim illa et delere, et abstergere significat multis Scripturarum locis: unde secundum varias allusiones ac metaphoras interpretes dictionem hanc reddiderunt. Hieronymus pulchre alludit ad tabulas ceratas, in quibus veteres librarii stylo scripturas exarabant, quas vertendo stylum facile expungebant ac debebant usque ad imum. Ita, inquit ipse ad Chrysogonum monachum, nostrae necessitudinis penitus oblitus, ut illam epistolam, quam in corde Christianorum scriptam Apostolus refert, non parva litura, sed imis, ut aiunt, ceris craseris. Alii sumptam hic volunt metapho-

D ram a lecytho, aut vase aliquo, quod abstergitur et repurgatur, et ita abstersum in superficiem concavam vertitur, ne labem aquam contrahat. Sic Jerusalem inquit, a sceleratis repurgabitur, et penitus subvertetur. Sed non quadrant haec cum praecedenti funiculo Samariae, et pondere domus Ahab, ad cujus similitudinem delenda dicitur Jerusalem. Itaque cum domus Ahab penitus erasa sit de superficie terrae, optima omnium apparet Hieronymiana interpretatio ac semel susceptae similitudini respondens. In caeteris sensus non videtur adeo liquidus nec tam facilis ad intelligentiam. Verum unusquisque in suo sensu abundare permittitur, modo semper constet integritas Scripturarum ac fides. MART.

⁴ Canon ad Hebr. emendatus habet hic et infra, Haza pro Asa pristinae manus. MART.

ap. XXII.) Octo annorum erat Josias cum are cœpisset, et triginta uno anno regnavit in salem: nomen matris ejus Idida, filia Adajasecath. Fecitque quod placitum erat coram domino (h. in oculis Domini), et ambulavit per eas vias David patris sui: non declinavit ad dextram, sive ad sinistram (T. CCIX). Anno autem octavo decimo regis Josiæ, misit rex Saphan filium Saphan, filii Messulam, scribam templi Domini, et ait ei: Vade ad Helciam sacerdotem magnum, et ostendetur tibi pecunia, quæ illata est in templum domini (h. domum) Domini, quam collegerunt janitores templi a populo, deturque fabris per os janitorum in domo Domini: qui et distribuunt eam his qui operantur in templo domini, ad instauranda sartatecta templi domus: tignariis videlicet et cæmentariis, qui interrupta componunt, et ut emantur linteae et lapides de lapidinis ad instaurandum templum (h. domum). Verum tamen non supputetur argentum quod accipiunt, sed in potestate habent, et (Vulg. tac. et) in fide (h. Verum tamen supputetur argentum his qui accipiunt, quia eorum est). (T. CCX.) Dixit autem Helcias pontifex Saphan scribam: librum legis reperi in domo domini: deditque Helcias volumen (h. librum) Saphan, qui et legit illud. Venit quoque Saphan scribam, et renuntiavit ei (h. verbum) quod præceperat, et ait: Conflaverunt servi tui pecuniam reperta est domo Domini (h. non habet): et ait rex ut distribueretur fabris a præfectis operum templi (h. domus) Domini. Narravitque (h. aitque) Saphan scriba regi, dicens: Librum mihi Helcias sacerdos. Quem cum legisset rex in coram rege, et audisset rex verba libri legemini (h. non habet), scidit vestimenta sua. Precepit Helcia sacerdoti, et Ahicam filio Saphan, et Achobor filio Micha, et Saphan scribæ, et servo regis, dicens: Ite et consulite Dominum super me et super populo et super omni terra (h. et super re... et Juda), de verbis visionis istius quod inventum est: magna enim ira Domini succensa est contra nos, quia non audierunt patres nostri verba libri hujus, ut facerent omne quod scriptum est nobis. Ierunt itaque Helcias sacerdos et Ahicam, et Achobor, et Saphan, et Thiteva, ad Holdam prophetem uxorem Sellum, Thiteva (Th. Thiteva), filii Araas custodis vestimentorum, quæ habitabat in Jerusalem in Secunda: et ait illi: Ite et respondeat illi: Hæc dicit Dominus Deus Israel: Dicit viro, qui misit me: Hæc dicit Dominus: Ecce, ego adduxi mala super locum hunc, et super habitatores ejus, quia non audierunt omnia verba legis (h. libri) quæ legit rex Ju-

da: quia dereliquerunt me, et sacrificaverunt diis alienis, irritantes me incunctis operibus manuum suarum, et succendetur indignatio mea in loco hoc, et non exstinguetur: Regi autem Juda, qui misit vos ut consuleretis Dominum, sic dicetis: Hæc dicit Dominus Deus Israel: Pro eo quod auditis verba voluminis (h. non habet), et perterritum est cor tuum, et humiliatus es coram Domini, auditis sermonibus contra locum istum, et habitatores ejus, quod (ms. duo) videlicet fierent in stuporem et in maledictum, et scidisti vestimenta tua, et flevisi coram me, et ego audivi, ait Dominus: idcirco colligam te ad patres tuos, et colligeris ad sepulcrum tuum in pace, ut non videant oculi tui omnia mala quæ inducturus sum super locum istum.

(T. CCXI, Cap. XXIII.) Et renuntiaverunt regi quod dixerat. Qui misit: et congregati sunt ad eum omnes senes Juda et Jerusalem. Ascenditque rex templum (h. domum) Domini, et omnes viri Juda, universique qui habitabant (ms. habitant) in Jerusalem, cum eo sacerdotes et prophetæ, et omnis populus a parvo usque ad magnum: legitque cunctis audientibus omnia verba libri fœderis qui inventus est in domo Domini. Stetitque rex super gradum (h. columnam), et fœdus percussit coram Domino, ut ambularent post Dominum: et custodirent præcepta ejus, et testimonia, et cæremonias, in omni corde, et in tota anima, et suscitarent verba fœderis hujus, quæ scripta erant in libro illo: acquievitque populus pacto.

Et præcepit rex Helciæ pontifici et sacerdotibus secundi ordinis, et janitoribus, ut projicerent de templo Domini omnia vasa quæ facta fuerant Baal, et luco (ms. et Vulg. in luco), et universæ militiæ cœli, et combussit ea foris Jerusalem in convalle Cedron, et tulit pulverem eorum in Beth-El. Et delevit aruspices (h. sacerdotes) quos posuerant reges Juda ad sacrificandum in excelsis per civitates Juda, et in circuitu Jerusalem, et eos, qui adolebant incensum Baal, et soli, et lunæ, et duodecim signis, et omni militiæ cœli. Et efferra fecit locum de domo Domini foras Jerusalem in convalle Cedron, et combussit eum ibi, et redegit in pulverem, et projecit super sepulcra) ms. sepulcrum (vulgi. Destruxit quoque ædículas examinatorum, quæ erant in domo Domini, pro quibus mulieres texebant quasi (h. non habet) domunculas luci. Congregavitque omnes sacerdotes de civitatibus Juda, et contaminavit excelsa, ubi sacrificabant (h. adolebant) sacerdotes, de Gabbaa (ms. Gaba) usque Ber-Sabee, et destruxit aras (h. in excelsa) portarum in introitu ostii Josue principis civitatis, quod erat ad sinistram portæ civitatis. Verumta-

meronens. ms: Vulgatique libri, *Aslia*: verius Hebr. אצלית; tum idem ms., *Messullam* cum domino. Denique et pronomem quod sequitur, in juxta Hebræum tacet. Translatio S. Hieronymi ex amussim textum

expressit, quare scholiastes falsus est quidquid contrarium reposuerit ad marginem. MART.

* Massorethicam imitatur in hac voce lectionem scholiastes noster, ut etiam super in verbo *Messalemeth*, pro *Messalemeth*. MART.

man non ascendebant sacerdotes excelsorum ad altare Domini in Jerusalem: sed tantum comedebant azyma in medio fratrum suorum. Contaminavit quoque Topheth¹, quod est in convalle filii Ennom, ut nemo consecraret filium suum aut filiam per ignem, Moloch. Abstulit quoque equos, quos dederant reges Judæ, soli, in introitu templi (h. domus) Domini juxta exedram Nathan Melech enunchi, qui erat in Pharurim²: currus autem solis combussit igni. Altaria quoque, quæ erant super tecta cœnaculi, Abaz, quæ fecerant reges Juda, et altaria quæ fecerat Manasses in duobus atriis templi (h. domus) Domini, destruxit rex, et cucurrit inde, et dispersit cinerem eorum in torrentem Cedron. Excelsa quoque quæ erant in (h. contra) Jerusalem ad dexteram partem montis Offensionis, quæ ædificaverat Salomon rex Israel Astaroth idolo (h. contaminationi) Sidoniorum, et Chamos offensionis Moab, et Melchom abominationi filio Ammon, polluit rex. Et contrivit statuas (h. titulos), et succidit lucos: preplevitque loca eorum ossibus mortuorum. Insuper et altare, quod erat in Beth-El, excelsum (*Vulg.* et excelsum), quod fecerat Jeroboam filius Nabat, qui peccare fecit Israel, et altare illud excelsum destruxit, atque combussit, et comminuit in pulverem, succenditque etiam lucum. Et conversus Josia, vidit tibi sepulcra, quæ erant in monte: misitque, et tulit ossa de sepulcris, et combussit ea super altare, et polluit illud juxta verbum Domini, quod locutus est (h. acclamavit) vir Dei, qui prædixerat verba hæc (T. CCXII.) Et ait: Qui est titulus ille, quem video? Responderuntque ei cives illius urbis: Sepulcrum est hominis (h. vir) Dei, qui venit de Juda, et prædixit verba hæc, quæ fecisti super altare Beth-El. Et ait: Dimitte eum, nemo commoveat ossa ejus. Et intacta manserunt ossa illius, cum ossibus prophetæ qui venerat de Samaria (h. Liberaverunt Ossa ejus, ossa prophetæ, qui venerat de Samaria: Insuper et omnia fana excelsorum quæ erant in civitatibus Samariæ, quæ fecerant reges Israel ad irritandum Dominum, abstulit Josias, et fecit eis, secundum omnia opera quæ fecerat in Beth-El. Et occidit universos sacerdotes excelsorum, qui erant ibi super altaria, et combussit ossa humana super ea: reversusque est Jerusalem. (T. CCXIII.) Et præcepit

¹ Ms. Veronens. *Thafeth* propius Græco Ταφῆθ, quod tamen et Symmachus ex Hebræo legit.

² Nunc post emendationem Canonis nomen istud *Pharvarim* in eo legitur, per *vau* scilicet consonum, pro *schourec*, id est pro vocali *u*. MART.

³ Septuaginta et Hieronymus legebant in suis exemplaribus Hebr. המיטל *Amital*, cum *iod* in medio: hodie המוטל, *Amutal* cum *schourec*, hoc est cum vocavit *u* legunt Hebr., quos secutus est Scholiastes Canonis, æqualis vel superior ætate omnibus Massor, interpunctis ac notis criticis. MART.

⁴ Monet S. Hieronymus l. 1. Comm. in caput primum Matthæi, scriptorum vitio et longitudine temporum apud Græcos Latinosque confusa esse

A omni populo, dicens; Facite Phase Domino Deo vestro, secundum quod scriptum est in libro fœderis hujus. Nec enim factum est Phase tale a diebus judicum, qui judicaverunt Israel, et omnium dierum regum Israel, et regum Juda, sicut in octavo decimo anno regis Josiæ factum est Phase istud Domino (*ms. add. Deo*) in Jerusalem. Sed et pythones, et ariolos, et figuras idolorum, et immunditias, abominationesque, quæ fuerant in terra Juda et Jerusalem, abstulit Josias: ut statueret verba legis, quæ scripta sunt in libro quem invenit Helcias sacerdos in templo (h. domo) Domini. Similis illi (*ms. tace illi*) non fuit ante eum rex, qui reverteretur ad Dominum in omni corde suo, et in tota anima sua, et in universa virtute sua, juxta omnem legem Mosi: neque post eum surrexit similis illi. Verumtamen non est aversus Dominus ab ira furoris sui magni, quo iratus est furor ejus contra Judam propter irritationes, quibus provocaverat eum Manasses. Dixit itaque Dominus: Etiam Judam auferam a facie mea, sicut abstuli Israel, et projiciam civitatem hanc, quam elegi, Jerusalem, et domum de qua dixi: Erit nomen meum ibi. Reliqua autem verborum (*Vulg. sermonum*) Josiæ, et universa quæ fecit, nonne hæc scripta sunt in libro Verborum dierum regum Juda? (T. CCXIV.) In diebus ejus ascendit Pharo Necho, rex Ægypti, contra regem Assyriorum, ad flumen Euphraten, et abiit Josias rex in occursum ejus, et occisus est in Mageddo, cum vidisset eum. Et portaverunt eum servi sui mortuum de Mageddo, et pertulerunt in Jerusalem, et sepelierunt eum in sepulcro suo. Tulitque populus terræ Joahaz filium Josiæ, et unxerunt eum et constituerunt eum regem pro patre suo. Vingtium trium annorum erat Joahaz cum regnare cœpisset, et tribus mensibus regnavit in Jerusalem; nomen matris ejus Anital³ (h. Amutal), filia Jeremiæ, de Lobna (h. Libna). Et fecit malum coram (h. in oculis) Domino, juxta omnia quæ fecerant patres ejus. (T. CCXV.) Vinxitque eum Pharo Necho in Rebla, quæ est in terra Emath, ne regnaret in Jerusalem, et imposuit mulctam terræ, centum talentis argenti et talento auri. Regemque constituit Pharo Necho Eliacim filium Josiæ pro Josia patre ejus: vertique nomen ejus Joiacim⁴. Porro Joahaz tulit, et duxit in Ægyptum (h. e⁴

D nomina *Joakim* et *Joachim*: « Sciamus igitur, inquit Jechoniam priorem ipsum esse, quem et Joakim secundum autem, filium, non patrem: quorum prior per *k* et *m*, sequens per *ch* et *n* scribitur: quod scriptorum vitio et longitudine temporum apud Græcos Latinosque confusum est. » Hæc quidem Hieronymus attendens ad Græca Latinaque vocabula, sed in libro Nominum Hebraicorum, scriptum habet *Joiacim* juxta Hebræorum elementa ac sonum litterarum istarum יהויקים. Legimus etiam in Canone Heb. verit. *Joiachim*, ubi *g* additum est errore et usu librariorum. Fretis igitur ipsius Hieronymi auctoritate ac exemplo, *Joiacim* deinceps atque *Joiachim* scribere nobis liceat. MART.

— Confer S. Doctoris Commentarios in Daniel.

s est ibi. Sic Vulg.). Argentum autem et dedit Joiacim Pharaoni, cum indixisset *ms. tacet terræ*) per singulos, ut confertur juxta præceptum Pharaonis, et unumquemundum vires suas exegit, tam argentum urum de populo terræ, ut daret Pharaoni. Viginti quinque annorum erat Joiacim regnare cœpisset, et undecim annis regnavit in Jerusalem: nomen matris ejus Zebida¹ filia de Ruma. Et fecit malum coram Domino oculis Domini), juxta omnia quæ fecerant² jus.

XXIV.) In diebus ejus ascendit Nabuchodonosor rex Babylonis, et factus est ei Joiacim tribus annis, et rursus rebellavit (*ms.*

contra eum. Immisitque ei Dominus milites Chaldæorum, et latrunculos Syriæ, et milites Moab, et latrunculos filiorum Ammon, et percussit eos in Judam, ut disperderent eum, et verbum Domini quod locutus fuerat per prophetas. (T. CCXVI.) Factum est hoc per verbum Domini contra Judam, ut duceret eum coram se, propter peccata Manasse quæ fecit, et propter sanguinem innoxium effudit, et implevit Jerusalem cruore innocens, et ob hanc rem noluit Dominus propitiari. VII.) Reliqua autem sermonum Joiacim, et mala quæ fecit, nonne hæc scripta sunt in chroniconum dierum regum Juda? Et dormivit cum patribus suis: et regnavit Joiachin³ annis pro eo. Et ultra non addidit rex Ægypti, et crederetur de terra sua: tulerat enim rex Ægypti, a rivo Ægypti usque ad fluvium Euphratis omnia quæ fuerant regis Ægypti. Decem annorum erat Joiachin cum regnare, et tribus mensibus regnavit in Jerusalem: nomen matris ejus Nehesta⁴ filia Elnathan de Moab. Et fecit malum coram Domino (h. in oculis Domini), juxta omnia quæ fecerat pater ejus.

ms. 1), ubi, « Nemo, inquit, putet eundem in principio esse Joacim, qui in Ezechielis (*cap. 1, vers 2*), Joachiu scribitur: iste remam syllabam *chin* habet, ille *im*. Et causam in Evangelio secundum Matthæum dicitur deesse generatio quia secunda *τρεῖς* in *Joucim* desinit filio Josiæ, et tertia *Joachin* filio Joacim. Quod ignorans Porphyrius etc. Vide itaque et commentar. in Matth. quæ nobis ad utrumque locum observata

זבִּידָה, *Zabida*. At in hodierno textu *iod* nectum in ventre, id est in medietate: quia dicunt pro *vau schourec*; quod scholiastes invenit in suo exemplari Hebraico, nam insuit in textu. MART.

a manu sic positum exstat illud nomen in Hebr. veritatis, et merito, nam in Hebr. legitur יהויכין, *Iehoiachin*, vel *Ioiachin* nomen otiosum ה *he* apud veteres. MART.

contrario cod. Veronens. in recapitulacionum. xxxiv, de *Joachin filio Joiachim*. a secundum puncta vocalia Massoretha-

A In tempore illo ascenderunt servi Nabuchodonosor regis Babylonis in Jerusalem, et circumdata est urbs munitionibus. Venitque Nabuchodonosor rex Babylonis ad civitatem, cum servi ejus oppugnarent eam. Egressusque est Joiachin rex Juda ad regem Babylonis, ipse et mater ejus, et servi ejus, et principes ejus, et eunuchi ejus, et suscepit eum rex Babylonis anno octavo regni sui⁴. Et protulit inde omnes thesauros domus Domini, et thesauros domus regis: et concidit universa vasa aurea quæ fecerat Salomon rex Israel in templo Domini juxta verbum Domini. Et transtulit omnem Jerusalem, et universos principes et omnes fortes exercitus, decem millia, in captivitatem, et omnem artificem et clusorem: nihilque relictum est, exceptis pauperibus populi terræ. Transtulit quoque Joiachin in Babylonem, et matrem regis, et uxores regis, et eunuchos ejus: et iudices terræ duxit in captivitatem de Jerusalem in Babylonem. Et omnes viros robustos, septem millia, et artifices, et clusores mille, omnes viros fortes et bellatores, duxitque eos rex Babylonis captivos in Babylonem. Et constituit Matthaniam patrum ejus pro eo: imposuitque nomen ei (h. vertitque nomen ejus) Sedeciam. Vicesimum et primum annum ætatis habebat Sedecias cum regnare cœpisset, et undecim annis regnavit in Jerusalem; nomen matris ejus erat Amital⁵, filia Jeremiæ, de Lobna (h. Libna). Et fecit malum coram Domino, juxta omnia quæ fecerat Joiacim. Irascebatur enim Dominus contra Jerusalem, et contra Judam, donec projiceret eos a facie sua: recessitque (h. rebellavit) Sedecias a rege Babylonis.

(T. CCXVIII, *Cap. XXVI*.) Factum est autem anno nono regni ejus⁶, mense decimo, decima die mensis, venit Nabuchodonosor rex Babylonis, ipse et omnis exercitus ejus, in Jerusalem, et circumdederunt eam, et extruxerunt in circuitu ejus mu-

rum in Canone emendato reperimus. MART. — Sequior manus in cod. Veronensi rescripsit (*Nabesta*).

⁴ Decennium addit huic numero Veronens. *ms.* legitque *octavo decimo*, quod ignoramus quo auctore fecerit. Fortassis tamen notam marginalem, sive asteriscum, quem e regione illustrium maxime locorum apposuerit studiosus non nemo, præsertim ubi facti alicujus insignioris denotatur annus, noster antiquarius accepit pro Romana nota x, eamque temere in textu supputavit: nam et supra semel atque iterum, annorum summæ quos Scriptura designat, decennium superaddi contra librorum omnium fidem in eodem *ms.* animadvertimus.

⁵ Scolion marginale superius ad vers. 31 capituli præcedentis positum, hic in contextum transtulit emendator Canonis Hebr. veritatis, *Amital* scilicet pro *Amital*. de quo jam diximus in prima annotatione nostra. MART.

⁶ Postremum hocce capitulum, quod in Veronens. *ms.* vetustate nimia exciderat, sequior manus suffecit.

nitiones. Et clausa est civitas atque vallata, usque ad undecimum annum regis Sedeciae, nona die mensis : praevaluitque fames in civitate, nec erat panis populo terrae. Et interrupta est civitas, et omnes viri bellatores nocte fugerunt per viam portae, quae est inter duplicem murum ad hortum regis (porro Chaldaei obsidebant in circuitu civitatem), fugit itaque per viam quae ducit ad campestriam solitudinis ¹ (h. non habet). Et persecutus est exercitus Chaldaeorum regem, comprehenditque eum in planitie Jericho, et omnes bellatores, qui erant cum eo, dispersi sunt, et reliquerunt eum. Apprehensum ergo regem duxerunt ad regem Babylonis in Reblatha : qui locutus est cum eo iudicium. Filios autem Sedeciae occidit coram eo, et oculos ejus effodit, vinxitque eum catenis, et adduxit in Babylonem. Mense quinto septima die mensis (ipse est annus nonus decimus regis Babylonis), venit Nabuzardan princeps exercitus (h. magister coquorum ²), servus regis Babylonis, Jerusalem. Et succendit domum Domini, et domum regis : et omnes domos Jerusalem omnemque domum magnam combussit igni ³. Et muros Jerusalem in circuitu destruxit omnis exercitus Chaldaeorum, qui erat cum principe militum (h. cum magistro coquorum). Reliquam autem populi partem (h. Reliquum autem populum), qui remanserat in civitate, et perfugas qui transfugerant ad regem Babylonis, et reliquum vulgus, transtulit Nabuzardan princeps militiae (h. magister coquorum). Et de pauperibus terrae reliquit vinitores et agricolas. Columnas autem aereas quae erant in templo (h. domo) Domini, et bases, et mare aereum, quod erat in domo Domini, confregerunt Chaldaei, et transtulerunt aes omne ⁴ in Babylonem. Ollas quoque aereas (h. non habet), et trullas, et mortariola ⁵, et tridentes, et

¹ Addit Veronens. ms. τὸ *rex*, pro quo Vulgati libri ipsum Sedeciae nomen ascribunt. Hebraeus neutrum habet : perspicuum tamen e contextu est, sermonem hic esse de rege, qui continuo dicitur comprehensus in planitie Jericho.

² In Heb. scriptum legitur רב טבחִים, *rab tabah-him*, id est princeps seu magister laniorum. De hoc nomine ac officio disserit S. Hieronymus in *QQ. Hebr.* ad c. xxxvii Geneseos : « In plerisque inquit, locis archimagiros, id est coquorum principes, pro magistris exercitus, Scriptura commemorat : μαγειροῦν quippe Graeco interpretatur occidere. Venditus est igitur Joseph principi exercitus et bellatorum, non Petephre, ut in Latino scriptum est, sed Phutiphar eunucho (*Gen.* xxxvii, 26), etc. Hebr. igitur vocant milites lanios, ob caede hominum : et nos Galli dicimus de caede ingenti. *On a fait une grande boucherie.* MART.

— In schobastis gratiam, qui Magistrum coquorum in Hebraeo ait haberi pro principe exercitus, confer verum Hieronymum in *Quaestionibus Hebraic.* in *Genes.* cap. xxxvii, vers. 36, quem locum et Martian. laudat. « In plerisque, ait, locis, archimagiros, id est coquorum principes, pro magistris exercitus, Scriptura commemorat : μαγειροῦν quippe Graeco interpretatur occidere. » S. vero Augustinus de hoc proprie loco : « Nolunt quidam praepositum coquorum interpretari, qui Graeco ἀρχιμαγειρος dicitur, sed praepositum mili-

scyphos, et omnia vasa aerea, in quibus ministrabant, tulerunt. Necnon et thuribula et phialas ; quae aurea, aurea, et quae argentea, argentea, tulit princeps militiae [h. magister coquorum] : id est [h. non habet], columnas duas, mare unum, et bases quas fecerat Salomon in templo [h. non habet] Domini : non erat pondus aeris omnium vasorum. Decem et octo cubitos altitudinis habebat columna una, et capitellum aereum super se altitudinis trium cubitorum, et retiaculum, et malogradata super capitellum columnae, omnia aerea : similem et columna secunda habebat ornatum. Tulit quoque princeps militiae [h. magister coquorum] Sariam sacerdotem primum, et Sophoniam sacerdotem secundum et tres janitores. Et de civitate eunuchum unum, qui erat praefectus super bellatores viros, et quinque viros de his qui steterant coram rege [h. videbant faciem regis], quos reperit in civitate : et Sopher principem exercitus, qui probabat tyrones de populo terrae, et sexaginta viros e vulgo [h. e vulgo terrae], qui inventi fuerant in civitate. Quos tollens Nabuzardan princeps militum [h. magister coquorum], duxit ad regem Babylonis in Reblatha. Percussitque eos rex Babylonis, et interfecit eos in Reblatha in terra Emath, et translatus est Juda de terra sua. Populo autem qui relictus erat in terra Juda, quem dimiserat Nabuchodonosor rex Babylonis, praefecit Godoliam filium Ahicam filii Saphan. Quod cum audissent omnes duces militum, ipsi et viri qui erant cum eis, videlicet quod constituisset rex Babylonis Godoliam, venerunt ad Godoliam in Maspha, Ismael filius Nathaniae, et Johannan filius Caree, et Saraia ⁷ filius Teneumeth Nethophathites, et Jezionas filius Maachath ⁸, ipsi et socii eorum. Juravitque eis Godolias et sociis eorum, dicens : Nolite timere, cui esset potestas occidendi. Nam sic appellatus est ille, quem Nabuchodonosor misit, penes quem potius invenitur primatus fuisse militiae (*Dan.* i, 13). »

³ Cum Vulgatis Veronens. ms. hic vocem *omnes*, et paulo post *magnam* tacet.

⁴ Idem ms. *aes omnium* pro *omne* : idque rectius, propiusque Hebraeo textui אֶשׁוֹרָם, *aes eorum*, ipsique Graeco χαλκὸν αὐτῶν.

⁵ Haec non agnoscit Veronens. ms. *mortariola* : atque Hebraeus ipse textus non nisi quatuor instrumentorum genera hic memorat, *ollas, scopas, psalteria, et cochlearia*, quem numerum et versiones antiquae et libri alii servant. Haud recte igitur quintum genus, sive *mortariola*, additum hoc est loco post Vulgatam : neque enim supra Hebraeum exemplar Hieronymus, quidquam est aliquando ausus : neque aliud videtur illud nomen esse, quam alterius vocis, puta *scyphos*, glossema, ex libri ora in textum a librariis importatum.

⁶ Recentior scriba qui Veronens. ms. postremam pagellam suffecit, exesas vetustissimi exemp'aris litteras non bene assecutus oculorum acie, *sex* hic tantum rescripsit pro integra voce *sexaginta*.

⁷ Paulo superius hunc vocat ms. Veronens. *Sariam*, hic *Sarciam*. Qui subsequitur *Theneumeth*, vocat *Theneameth*.

⁸ Idem ms. *Machati*, propius Graeco Μαχαθὶ Ο'.

servire Chaldæis [h. servos Chaldæorum] : A
in terra, et servite regi Babylonis, et bene
bis. Factum est autem, in mense septimo
Ismael filius Nathanæ, filii Elisama [ms.
a [de semine regio, et decem viri cum eo :
seruntque Godoliam, qui mortuus est : sed et
s et Chaldæos, qui erant cum eo in Maspha.
gens autem omnis populus a parvo usque ad
am, et principes militum, venerunt in Ægypti-
mentes Chaldæos. Factum est vero anno tri-
septimo transmigrationis Joiachin [ms. Joa-

chin] regis Juda, mense duodecimo, vicesima se-
ptima die [h. non habet] mensis sublevavit Evilmero-
dach rex Babylonis anno quo regnare cœperat, caput
Joiachin regis Juda de carcere. Et locutus est ei
benigne et posuit thronum ejus super thronum
regum qui erant cum eo in Babylone. Et mutavit
vestes ejus, quas habuerat in carcere, et comedebat
panem semper in conspectu ejus cunctis diebus
vitæ suæ. Annonam quoque constituit et absque
intermissione, quæ et dabatur ei a rege per singu-
los dies omnibus diebus vitæ suæ.

Expliciunt libri duo Malachim.

PRÆFATIO HIERONYMI IN LIBRUM ISAIÆ.

o cum prophetas versibus viderit esse des-
metro¹ eos æstimet apud Hebræos ligari,
quid simile habere de Psalmis, vel operibus
viris ; sed quod in Demosthene et Tullio solet
per cola² scribantur et commata, qui uti-
osa, et non versibus conscripserunt : nos
utilitati legentium providentes, interpreta-
novam, novo scribendi genere distinximus.
num de Isaia sciendum, quod in sermone
vertus sit : quippe³ ut vir nobilis et urbanæ
tæ, nec habens quidpiam in eloquio rusti-
admistum. Unde accidit, ut præ cæteris,
sermonis ejus translatio non potuerit con-
i. Deinde etiam hoc ajiciendum, quod non
opheta, quam evangelista dicendus sit⁴. Ita

metris, versibusque Scripturarum abunde
imus in Prolegomenis hujus *Divinæ Biblio-*
huc ergo amandari se patietur lector stu-
ne et nos actum agamus de eodem argu-
iterum instituentes disputationem. Illud
monemus, prophetarum libros per cola ver-
et commata a nobis editos esse, quia S. ipse
ymus utilitati legentium providens, interpre-
m suam novam, novo hoc scribendi genere
erat, cujus rei testis est ista præfatio. Cæte-
l restituendas hujusmodi distinctiones per
a divisas, magno nobis fuit adjumento ma-
tus codex Corbeiensis, qui divisa habet
ubnexa versuum cola fere omnia in pro-
Nec minorem sane præbuit utilitatem Spe-
S. Augustini : nam in egregio illo opere
sem Hieronymianam secutus Augustinus me-
æpissime quot sint versus ab una ad aliam
em. Ad fidem igitur Italicorum monumentorum
ophetas versibus describere curavimus, ne
r Hieronymi, et nostrum studium periret.

discipulorum nempe gratiam distinguebant
s olim oratorum scripta in cola, et com-
at facilius intelligerentur : ac dicuntur qui-
iamnum rara aliquot superesse exemplaria
di. Parem Hieronymus operam Isaia cæte-
prophetis impendit, quos de Hebræo vertit :
propter multis eum commendat Cassiodorus
ad *Divinæ litterar. Institutionem*. Sed et
udanda cum primis est Martianæ dili-

B enim universa Christi Ecclesiæque mysteria (*Al.*
ministeria) ad liquidum prosecutus est, ut non eum
pufes de futuro vaticinari, sed de præteritis histo-
riam texere. Unde conjicio, noluisse tunc temporis,
Septuaginta Interpretes fidei suæ sacramenta per-
spicue ethnicis prodere⁵, ne sanctum canibus, et
margaritas porcis darent : quæ (*Al.* qui) cum hanc
ditionem legeritis, ab illis animadvertetis abscon-
dita. Nec ignoro quanti laboris sit prophetas intelli-
gere, nec facile quempiam posse judi care de inter-
pretatione, nisi intellexerit ante quæ legerit : nos
quoque patere morsibus plurimorum, qui stimulante
invidia, quod consequi non valent, despiciunt.
Sciens ergo et prudens in flammam mitto manum :
et nihilominus hoc a fastidiosis lectoribus precor,

C gentia, qui eadem cola versuum et commata tum
ex Corbeiensi ms., tum etiam ex S. Augustini *Spe-*
culo, ubi Hieronymianæ versionis versus ab una ad
aliam pericopem sæpissime numerantur, non sane
inutili studio ac labore in sua editione restituit.
Nos ejus recensioem, Palatini ope codicis, quo
continuo utimur, tum ipsiusmet Hieronymianæ
lectionis in Commentariis, emendatiorem paulo ac
meliorem fecisse visi sumus.

¹ Concinnius in Palat. ms., *Quippe vir nobilis et
urbanæ elegantia*. Perquam huic simile est Quin-
tiliani effatum de Messala Corvino : « Nitidus et
candidus et quodammodo præ se ferens in dicen-
do nobilitatem suam. »

² Tradit et S. Augustinus *de Civit. Dei* lib. xviii,
cap. 29, ita visum de Isaia, « ut a quibusdam
evangelista, quam propheta potius diceretur. »
Paria habet rureum noster Hieron. in præfat. ad
Commentarios in eum prophetam.

³ Quibus præsertim id præstiterit locis, exponit
S. ipse Pater superiori prolog. in Genesim : « Judæi
prudenti factum dicunt esse consilio, ne Ptolemæus
unius Dei cultor etiam apud Hebræos duplicem
divinitatem deprehenderet. » Et paulo post : « De-
nique ubicunque sacratum aliquid Scriptura testa-
tur de Patre, Filio et Spiritu sancto, aut aliter in-
terpretati sunt, aut omnino tacuerunt, ut et regi
satisfacerent, et arcanum fidei non vulgarent. »
Videsis tamen quæ et nos ad hunc locum obser-
vamus.